

Sisäministeriö
Inrikesministeriet

Sisäinen turvallisuus | Sisäministeriön julkaisuja 2019:23

Sanat ovat tekoja Vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostaminen

Sisäministeriön julkaisuja 2019:23

Sanat ovat tekoja

Vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostaminen

Sisäministeriö

ISBN: 978-952-324-264-7

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Sisäministeriö	8.5.2019	
Tekijät	Työryhmä, puheenjohtaja arkkipiispa emeritus Kari Mäkinen		
Julkaisun nimi	Sanat ovat tekoja. Vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostaminen		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sisäministeriön julkaisuja 2019:23		
Diaari/hankenumero	-	Teema	Sisäinen turvallisuus
ISBN PDF	978-952-324-264-7	ISSN PDF	2490-077X
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-264-7		
Sivumäärä	86	Kieli	suomi
Asiasanat	vihapuhe, nettikiusaaminen, maalittaminen, viharikos, sananvapaus		
Tiivistelmä	<p>Sisäministeriö, oikeusministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö asettivat 14.11.2018 hankkeen laatimaan ehdotuksia rikoslailla rangaistavan vihapuheen ja lailla kielletyn häirinnän tehokkaammaksi kitkemiseksi. Työryhmä käsitteli työssään myös vihakampanjoita ja maalittamista.</p> <p>Hankkeen toteuttamiseksi asetettiin eri tahoja edustava asiantuntijatyöryhmä, jonka puheenjohtajana toimi arkkipiispa emeritus Kari Mäkinen sekä virkamiehistä koostuva sihteeristö. Hankkeen valmistelun aikana kuultiin tutkijoita, viharikosten uhreja, nuorten kanssa työskenteleviä sekä muita asian kannalta keskeisiä tahoja.</p> <p>Työryhmän näkemys on, vihapuhe on niin vakava ongelma, että se edellyttää hallitusohjelman tasoisia linjauksia ja vihapuheen vastaisen toimintaohjelman laatimista. Työryhmä esittää yhteensä 13 suositusta vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostamiseksi. Suositukset voidaan toimeenpanna osana laadittavaa toimenpideohjelmaa.</p>		
Kustantaja	Sisäministeriö		
Julkaisun jakaja/myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Inrikesministeriet	17.5.2019	
Författare	Arbetsgrupp, ordförande ärkebiskop emeritus Kari Mäkinen		
Publikationens titel	Åtgärder mot hatretorik och nätmobbning effektiviseras.		
Publikationsseriens namn och nummer	Inrikesministeriets publikationer 2019:23		
Diarie-/ projektnummer	-	Tema	Inre säkerhet
ISBN PDF	978-952-324-264-7	ISSN PDF	2490-077X
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-264-7		
Sidantal	86	Språk	finska
Nyckelord	hatretorik, nätmobbning, göra någon till måltavla, hatbrott, yttrandefrihet		
Referat	<p>Inrikesministeriet, justitieministeriet samt undervisnings- och kulturministeriet tillsatte den 14 november 2018 ett projekt med uppgift att utarbeta förslag för att effektivare få bukt med hatretorik som är straffbar genom strafflagen och trakasserier som är förbjudna enligt lag. I sitt uppdrag behandlade arbetsgruppen också hatkampanjer och det att personer görs till måltavla.</p> <p>För genomförandet av projektet tillsattes en arbetsgrupp som representerade olika parter. Arbetsgruppens ordförande var ärkebiskop emeritus Kari Mäkinen och dess sekretariat bestod av tjänstemän. Under beredningen av projektet hördes forskare, personer som har blivit offer för hatbrott, personer som arbetar med unga samt andra centrala intressegrupper.</p> <p>Arbetsgruppens syn är att hatretorik är ett så allvarligt problem att det krävs riktlinjer i regeringsprogrammet eller liknande dokument och ett åtgärdsprogram mot hatretorik. Arbetsgruppen föreslår sammanlagt 13 rekommendationer i syfte att effektivisera åtgärderna mot hatretorik och nätmobbning. Rekommendationerna kan genomföras som en del av det åtgärdsprogram som ska uppgöras.</p>		
Förläggare	Inrikesministeriet		
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of the Interior	17 May 2019	
Authors	Working group chaired by Archbishop Emeritus Kari Mäkinen		
Title of publication	Words Are Actions. More Efficient Measures against Hate Speech and Cyberbullying.		
Series and publication number	Publications of the Ministry of the Interior 2019:23		
Register number	-	Subject	Internal security
ISBN PDF	978-952-324-264-7	ISSN (PDF)	2490-077X
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-264-7		
Pages	86	Language	Finnish
Keywords	hate speech, cyberbullying, targeting, hate crime, freedom of speech		
<p>Abstract</p> <p>On 14 November 2018, the Ministry of the Interior, the Ministry of Justice and the Ministry of Education and Culture launched a project with the task of drafting proposals for more efficient eradication of hate speech punishable under the Criminal Code and harassment prohibited by law. In the course of its work, the working group also dealt with hate campaigns and targeting.</p> <p>An expert working group with representatives from different fields was appointed to carry out the project. The working group was chaired by Archbishop Emeritus Kari Mäkinen, and a secretariat composed of public officials was set up to assist it. During the preparation stage of the project, the working group consulted a variety of researchers, hate crime victims, professionals working with young people, and other key stakeholders.</p> <p>The working group considers hate speech such a serious problem that policies for its eradication must be included in the Government Programme or another similar document and a specific action plan against hate speech must be drawn up. The working group presents a total of 13 recommendations for developing more efficient measures to tackle hate speech and cyberbullying. The recommendations can be implemented as part of the action plan to be drawn up.</p>			
Publisher	Ministry of the Interior		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

Lukijalle	9
1 Johdanto	10
2 Vihapuhetta on aina ollut – miksi siihen puuttuminen on tärkeää	12
3 Vihapuheen määritelmä, rangaistava ja kielletty vihapuhe, mukaan lukien häirintä	15
4 Vihapuhe ja sananvapaus	18
5 Vihapuheen uudet alustat, mekanismit ja kehityssuunta	22
6 Vihapuheen ja nettikiusaamisen laajuus ja kohteet	28
6.1 Vihapuheen kohteet	30
6.2 Vihapuheen uhrin tilanne ja keinot selviytyä.....	35
7 Vihapuheen levittäjät ja käyttäjät	37
8 Median rooli ja vastuu	40
9 Verkkoalustojen rooli ja vastuu	42
10 Nuoret, vihapuhe ja nettikiusaaminen	44
10.1 Koulu oppilaiden osallisuuden ja hyvinvoinnin vahvistajana	46
10.2 Nuorten odotuksia aikuisille ja ammattilaisille.....	48
11 Mitä tehdään vihapuheeseen ja nettikiusaamiseen puuttumiseksi	51
12 Nykytilanteen ja toimenpiteiden arviointia	59
13 Työryhmän suositukset vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostamiseksi	64
LIITE 1 Against hate -hankkeessa laadittu kartoitus viharikosten ja vihapuheen vastaisista toimista	73

LUKIJALLE

Vihapuheeksi kutsuttu ilmiö on viime vuosina hiipinyt internetin takapihoilta yhä lähemmäs julkisen keskustelun valtavirtaa. Vihapuheeseen liittyvän mitätöinnin, vaientamisen ja ulkopuolisuuteen sulkemisen ovat kokeneet kipeästi ennen muuta kohteeksi joutuneet henkilöt ja ryhmät.

Työryhmänä olemme yrittäneet saada otetta ilmiöstä, joka on vaikeasti rajattava ja määriteltävä. On käynyt selväksi, että kyse on enemmästä ja muusta kuin keskustelukulttuurin hyvistä ja huonoista tavoista. Yhtä selväksi on käynyt, että vihapuhe ei synny tyhjiössä. Vihapuhe kumpuaa sosiaalisesta, yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta todellisuudesta, jossa elämme. Se on kiinnittynyt tässä ympäristössä käytettävissä oleviin välineisiin, etenkin internetiin ja sosiaaliseen mediaan.

Olemme yrittäneet tarkastella vihapuhetta sekä alustojen, tekijöiden että uhrien kannalta. Tehtävämme mukaisesti olemme etsineet keinoja puuttua, torjua ja suojata sekä lyhyellä että pitemmällä aikavälillä.

Syihin ja taustoihin ei annetussa aikataulussa ole ollut mahdollista syvemmin pureutua. Sellainen vaatii aikaa ja voimavaroja sekä rohkeutta katsoa vihapuheen muodostamasta ikkunasta myös yhteiskunnan pinnan alle: valtaan, pelkoon, vihaan ja sivullisuuteen. Se on toisenlaisen työskentelyn asia.

Tämän työskentelyn aikana on käynyt ilmeiseksi, että vihapuhe on tuhoisaa sekä sen välittömille kohteille, että koko demokraattiselle yhteiskunnalle, oikeusvaltiolle ja sananvapaudelle. Se koskee ihmisarvoa ja ihmisoikeuksia. Viime kädessä vihapuheeseen puuttumisessa on kyse niiden puolustamisesta.

Monet esimerkit osoittavat, että vihapuheesta on vain askel vihan tekoihin. Mutta jo sanat ovat tekoja, hyvässä ja pahassa.

Helsingissä 29.4. 2019

Kari Mäkinen
Työryhmän puheenjohtaja

1 Johdanto

Sisäministeriö, oikeusministeriö ja opetus- ja kulttuuriministeriö asettivat 14.11.2018 hankkeen valmistelemaan tehostettuja toimia vihapuheen ja nettikiusaamisen torjunnan tehostamiseksi. Hankkeen asettamisen taustalla oli huoli siitä, että vaikka vihapuheen ja nettikiusaamisen torjumiseksi on tehty toimia jo usean vuoden ajan, ei vihapuhe ole vähentynyt. Se on myös saanut uusia, uhreille ja yhteiskunnalle vaarallisia muotoja, kuten maalittaminen. Vihapuheen yleistyminen ja normalisoituminen ovat huolestuttavia kehityssuuntia, sillä näillä on yhteys muihin viharikoksiin, kuten väkivaltarikoksiin.

Vihapuhe kohdistuu ryhmiin ja yksittäisiin ihmisiin, jotka valikoituvat kohteiksi taustansa, henkilökohtaisten ominaisuuksiensa, tehtäviensä ja kannanottojensa perusteella. Vihapuheella pyritään sulkemaan tiettyjä ihmisiä ja ryhmiä ulkopuolelle. Yksittäiseen henkilöön suunnattu teko toimii viestinä koko ryhmälle, jota uhri edustaa. Vihapuheella on tämän vuoksi laajoja vaikutuksia, ja se on erityisen haitallista haavoittuvammassa asemassa olevien henkilöiden ja ryhmien tilanteessa. Vihapuheen tavoitteena on aiempaa selkeämmin vaikuttaa myös yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja julkiseen keskusteluun. Vihapuheella pyritään vaikuttamaan siihen, mitä ja mistä toimittajat kirjoittavat, mitä tutkijat tutkivat ja ennen muuta, mitä he kertovat tutkimustensa tuloksista. Myös lainvalvontaviranomaiset ja oikeuslaitos ovat yhä useammin vihapuheen ja myös maalittamisen kohteena. Tällä toiminnalla pyritään vaikuttamaan oikeusvaltion ytimeen, siihen mitä ja miten rikoksia tutkitaan, miten niistä syytetään ja millaisia tuomioita rikoksista annetaan.

Hankkeen tehtävänä oli

- koota yhteen käynnissä olevat toimet yhdenvertaisuuslaissa ja tasa-arvolaisissa kielletyn sekä rikoslain mukaan rangaistavan vihapuheen torjumiseksi
- arvioida yhdessä kansalaisyhteiskunnan kanssa vihapuheen torjunnan nykytilanne ja käynnissä olevat toimet
- tehdä suositukset uusiksi torjunnan toimenpiteiksi sekä lyhyellä että pidemmällä aikavälillä kiinnittäen huomiota mm. perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin

- valmistella ehdotus siitä, miten viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan toteuttamat kielletyn ja rangaistavan vihapuheen vastaiset toimet sekä tiedonvaihto olisivat jatkossa paremmin koordinoituja ja yhdensuuntaisia
- laatia ehdotukset kunnioittavan, toiset ihmiset huomioon ottavan keskustelukulttuurin edistämiseksi. Ehdotusten tulee sisältää toimenpiteet tiedon levittämiseksi kansalaisten keskuudessa laittomasta vihapuheesta, sen vaikutuksista ja seurauksista.

Hankkeen toteuttamista varten nimettiin asiantuntijatyöryhmä. Työryhmän puheenjohtajana toimi arkkipiispa emeritus Kari Mäkinen ja jäseninä valtiosyyttäjä Leena Metsäpelto, Valtakunnansyyttäjänvirasto, puheenjohtaja Elina Grundström, Julkisen sanan neuvosto, toimittaja ja tietokirjailija Tuomas Muraja, YTT, tutkijatohtori (Jyväskylän yliopisto), Reeta Pöyhtäri, OTT Stiina Löytömäki, rikoskomisario Pekka Hätönen, Helsingin poliisilaitos, Kati Ruohonen, Suomen Somalialaisten Liitto ry, Alina Heywood, Etnon edustaja, Suomen Nuorisovaltuustojen liitto ry ja sosiaalipsykologi, koulukuraattori Minttu Salminen Some-turva ja erityisasiantuntija Robin Harms, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. Hankkeen sihteerinä ja ohjausryhmänä toimi kehittämispäällikkö Tarja Mankkinen (pj), sisäministeriö, poliisitarkastaja Måns Enqvist, Poliisihallitus, opetusneuvos Heli Nederström, opetus- ja kulttuuriministeriö ja neuvotteleva virkamies Yrsa Nyman, oikeusministeriö, Nymanin varajäsenenä johtaja Johanna Suurpää, oikeusministeriö. Lisäksi kokouksiin on osallistunut asiantuntijana hankepäällikkö Milla Aaltonen, oikeusministeriö.

Työryhmä kokoontui kuusi kertaa. Lisäksi järjestettiin kaksi kuulemistilaisuutta, joissa kuultiin laajasti muun muassa kansalaisjärjestöjä, vihapuheen uhreja sekä nuoria ja lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä. Kokouksissa kuultiin seuraavia asiantuntijoita: professori Atte Oksanen, Tampereen yliopisto, professori Marjo Kaartinen, Turun yliopisto, professori Jaana Hallamaa, Helsingin yliopisto, sovitteluasiantuntija Miriam Attias sekä tiedottaja Päivi Ojanperä, Tasa-arvovaltuutetun toimisto.

Työryhmän työssä tarkasteltiin yksittäisiin ihmisiin kohdistuvaa vihapuhetta ja ihmisryhmiin kohdistuvaa vihapuhetta. Ihmisryhmillä tarkoitetaan tässä esimerkiksi vähemmistöryhmiä tai ammattiryhmiä, jotka esimerkiksi kirjoittaessaan maahanmuutosta joutuvat vihakampanjoiden kohteiksi. Työryhmän tehtävänä oli tarkastella rangaistavaa ja laissa kiellettyä vihapuhetta. Lisäksi työryhmän työssä paneuduttiin toisia ihmisiä kunnioittavan ja huomioon ottavan keskustelukulttuurin edistämiseen, jota työryhmän raportissa esitetyt suositukset toteuttavat. Tämän johdosta työssä käsiteltiin myös vihapuhetta, joka ei ole laissa kiellettyä tai rangaistavaa, mutta joka on muuten haitallista ja vaikuttaa kielteisesti ihmisten hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen sekä ihmisryhmien välisiin suhteisiin ja sosiaaliseen koheesioon.

2 Vihapuhetta on aina ollut – miksi siihen puuttuminen on tärkeää

Turun yliopiston Vihan pitkät jäljet- hankkeessa¹ todetaan, että vihapuhe on vuosisatoja vanha ilmiö ja myös sen teemat ovat pysyneet samoina. Vieras tai vihollinen kuvataan yleisesti moraalittomana, epähygieenisenä, seksuaalisesti yliaktiivisena tai eläimellisesti käyttäytyvänä. Vihapuhe pyrkii riistämään kohteensa arvon. Kohteet ovat vaihtuneet, mutta niin historiassa kuin tänäänkin vihapuhe kohdistuu yleensä vähemmistöihin.

Vihapuhe on historiassa esiintynyt kulloistenkin julkisten kommunikaatiovälineiden ehdoilla. Keskiajalla se saattoi levitä saarnoissa tai muissa julkisissa puhetapahtumissa, jota keräsivät toreille tai kirkkoihin tuhansien ihmisten yleisön. Painotekniikka siirsi ja laajensi vihapuheen levittämisalustoja kirjoihin, kirjasiin ja lentolehtisiin. Näillä oli oma roolinsa esimerkiksi 1600-luvun eurooppalaisissa uskonsodissa.

Sanomalehdet ja sähköiset joukkotiedotusvälineet tulivat vihapuheen alustoiksi 1800- ja 1900-luvuilla. Niiden avulla rakennettiin viholliskuvia kahdessa Euroopan 1900-luvun maailmansodassa. Suomen sisällissodan yhteydessä tämä näkyi traagisella tavalla. Vihapuhe lisääntyi ennen sisällissotaa ja se muokkasi ihmisten asenteita myönteisemmäksi väkivalalle. Vihapuhetta ylläpidettiin eri yhteiskuntaluokkien omissa sanomalehdissä. Kauhukertomukset ”punaryssistä” olivat tapa motivoida valkoista armeijaa, vastaavasti punaisten vihapuhe kertoi ”lahtareista”. Vihapuheella otettiin pois viholliseksi koettujen ihmisten ihmisarvo ja oikeutettiin heihin kohdistettava väkivalta. Vihapuhe ei päättynyt sisällissodan päättymiseen. Se jatkuminen synnytti katkeruutta ja vaikeutti sodan haavojen umpeutumista.

¹ Vihan pitkät jäljet on Suomen Kulttuurirahaston rahoittama Argumenta-hanke, joka toteutettiin vuosina 2017–2018.

Tämä esimerkki osoittaa, miten vihapuhe on monin tavoin sidoksissa yhteiskunnassa oleviin ristiriitoihin. Se nousee niiden luomasta maaperästä ja ruokkii niitä. Äärimmillään se johtaa väkivaltaan ja jopa kansanmurhiin tai etnisiin pudistuksiin.

Euroopassa vihapuhe lisääntyi maailmansotien välisenä aikana. Saksassa se kohdistui erityisesti juutalaisiin. Antisemitistinen vihapuhe yleistyi ja normalisoitui, ja siitä tuli yksi tekijä, joka mahdollisti juutalaisten kansanmurhan. Antisemitistien vihapuheen juuret ovat syvällä Euroopan historiassa, ja sitä on esiintynyt aina ristiretkistä ja inkvisitiosta lähtien. 1930-luvulla vihapuheella tehtiin juutalaisista, ja myös muista kansanmurhan kohteena olevista ryhmistä, kuten romaneista ja seksuaalivähemmistöjen edustajista, suuren yleisön silmissä ali-ihmisiä, joihin kohdistettu julmuus ja väkivalta oikeutettiin. Juutalaisiin kohdistettu vihapuhe ei vaikuttanut vain Saksan sisällä vaan vaikutti laajemmin Euroopassa muun muassa siihen, miten juutalaispakolaisia kohdeltiin.

Vihapuheella on ollut osuutensa myös myöhemmissä kansanmurhissa, kuten Jugoslavian hajoamissodissa 1991–1995, Ruandan kansanmurhassa 1994 sekä rohingoihin Myanmarissa kohdistuvassa väkivallassa. Vihapuheella on kaikkialla tärkeä merkitys vihan ja väkivallan oikeuttajana.

Aikaisemmin käytössä olleet vihapuheen levittämisen välineet ja alustat eivät ole poistuneet, mutta niiden rinnalle on 2000-luvulla tullut uusi merkittävä kommunikaatioväline, internet ja sosiaalinen media.

Sen myötä vihapuheen levittäminen tehostui ja tuli vaikeammin kontrolloitavaksi. Jo ennen internetin aikakautta eri ryhmien edustajat, kuten poliitikot ja tutkijat, saivat vihapostia, jota lähetettiin kirjeenä tai joskus saatettiin soittaa myös puhelimella. Kirjeen kirjoittaminen, postittaminen ja kuljettaminen kohteelle vei kuitenkin aikaa ja vaati myös työtä ja vaivaa, ja tämä vähensi vihapostin määrää. Vihapuheen määrä lisääntyi, kun sähköpostin myötä yhteydenotto kohteeseen tuli helpommaksi. Sosiaalinen media oli kuitenkin merkittävin asia, joka muutti tilannetta. Sosiaalisessa mediassa vihapuheen levittäjät saivat aivan uusia mahdollisuuksia. Kontaktin saaminen laajaan joukkoon ihmisiä on helppoa, ja vihapuheen yleisön määrä lisääntyi valtavasti verrattuna siihen, mitä yksittäinen kirje tai sähköposti tavoitti. Netissä leviävillä viesteillä ei yleensä ole ennakkotarkastusta ennen julkaisua ja viestit myös säilyvät huomattavan pitkään. Sosiaalisen median ja netin myötä julkisuuden valtaa on siirtynyt sanomalehdiltä ja muilta julkaisijoilta yksittäisille käyttäjille ja yhteisöille sekä verkkoalustoille, joiden valvontamekanismit eroavat merkittävästi journalistisesta mediasta.

Sosiaalisessa mediassa vihapuheen kohde pystytään häpäisemään laajan yleisön edessä, hänen sanomisensa ja tekemisensä voidaan asettaa kyseenalaiseksi ja hänet voidaan

eristää tehokkaasti. Sosiaalisessa mediassa vihapuheesta tulee vallankäyttöä, jossa kuka tahansa saattaa päästä valta-asemaan eikä vallankäytön perusteita ja oikeutusta kysellä.²

Verkossa leviävä vihapuhe ja verkon ulkopuoliset tapahtumat liittyvät usein toisiinsa ja tukevat toisiaan. Suomessa on käyty viime aikoina keskustelua hakaristilipuista ja siitä, millaista vihaa levittävää aatemaailmaa ne edustavat. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvovaliokunta päätöksellä³ kiellettiin hakaristilipun pitäminen kerrostaloasunnon ikkunassa. Päätöksessä todetaan, että hakaristilippu yhdistetään yleisesti toisen maailmansodan aikaisiin juutalaisvainoihin ja juutalaisvihaan, ja sen ripustaminen ikkunaan luo uhkaavaa ja vihamielistä ilmapiiriä yhdistettynä rasistisesti motivoituun ilkevaltaan ja vihapostiin. Poliisi poisti hakaristiliput mielenosoittajilta itsenäisyyspäivänä 2018. Lippujen poisottamiseen liittyen eduskunnan oikeusasiamies päätti, että se ei tutki asiasta tehtyä kantelua. Valtakunnansyyttäjänvirasto puolestaan päätti, että poliisin toiminnassa ei ole syytä epäillä rikosta.

Sananvapauden käyttäminen on oleellisesti muuttunut internetin ja sosiaalisten palveluiden myötä. Vihapuheeseen liittyvät ongelmat ja haitat ovat moninkertaistuneet digitaalisessa ympäristössä. Internet on tuonut mukanaan myös muutosta vuorovaikutuskulttuurissa, mikä vaikuttaa vihapuheen esiintymiseen. Ennakkoluulot ja stereotyyppit vahvistavat niitä toistamalla ja vihapuheella voidaan kyseenalaistaa ja riistää toisten ihmisarvoa. Tutkimusten mukaan kasvokkain tapahtuvissa keskusteluissa esimerkiksi maahanmuutosta ja vähemmistöistä on huomattavasti korkeampi kynnyksesi esittää yhtä jyrkkiä ja syrjiviä kommentteja ja ennakkoluuloja kuin nettikeskusteluissa.⁴ Verkkokeskusteluissa rasismivastainen normi ei samalla tavalla säätele sitä, mitä voi sanoa ja mitä ei.⁵ Netissä yleistynyt suoraviivainen tapa ilmaista asioita leviää helposti muuallekin. Vihapuhe aiheuttaa kohde-ryhmissä muun muassa ahdistusta ja pelkoa, mutta vihapuheen laajuus ja normalisoituminen ovat huolestuttavia ilmiöitä myös sen takia, että niillä on yhteys muihin viharikoksiin, kuten väkivaltarikoksiin.

Vihapuhe on paitsi yksittäisten henkilöiden tai ryhmien kannalta tuhoisaa myös keino, joka murentaa demokraattisen yhteiskunnan ja oikeusvaltion perustaa, koska sillä pyritään kahlitsemaan ja ohjaamaan näiden avointa ja läpinäkyvää toimintaa.

2 Katso esim. Müller, K. and Schwarz, C. (2018), 'Fanning the Flames of Hate: Social Media and Hate Crime', November 30, 2018.

3 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisu 19.12.2018 (dnro 393/2018), lainvoimainen.

4 Augoustinos & Every, 2007

5 Goodman & Rowe, 2014

3 Vihapuheen määritelmä, rangaistava ja kielletty vihapuhe, mukaan lukien häirintä

Vihapuhe on globaali ilmiö. Eri maissa on havahduttu vihapuheeseen ja sen vaikutuksiin yhteiskuntaan, eri väestöryhmien välisiin suhteisiin ja sosiaaliseen koheesioon. Vihapuheen kehityssuunnat ja menetelmät siirtyvät rajojen yli. Tässä raportissa käsiteltyjä vihapuheen muotoja yhdistää se, että ne loukkaavat muun muassa YK:n ihmisoikeuksien julistuksen mukaista oikeutta ihmisarvoon, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, turvallisuuteen ja kunniaan, yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen.

Ilmiön rajat ylittävä luonne on syy siihen, että Suomessa käytetään yleisesti vihapuheen määritelmänä Euroopan neuvoston ministerikomitean suositusta. Euroopan neuvoston vihapuhetta koskevan suosituksen mukaan vihapuhe on sellaista ilmaisua, jolla levitetään, yllytetään, edistetään tai oikeutetaan rotuvihaa, muukalaisvihaa, antisemitismiä tai muunlaista vihaa, joka perustuu suvaitsemattomuuteen mukaan lukien suvaitsemattomuus, jota ilmaistaan vihamielisenä kansallismielisyytenä ja etnosentrisyytenä, syrjintänä ja vihamielisyytenä vähemmistöjä, maahanmuuttajia ja maahanmuuttajataustaisia vastaan.⁶

Vihapuhe on laajempi ilmiö kuin rangaistava vihapuhe, yhdenvertaisuuslaissa kielletty ihmisarvoa loukkaava puhe tai laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta kielletty seksuaalinen häirintä ja sukupuoleen perustuva häirintä. Vihapuhe on sanankäyttöä, jonka tarkoituksena on sulkea jokin ryhmä ulkopuolelle ja luoda kuva ryhmään kuuluvista ihmisistä epäilyttävinä, epäluotettavina, alempiarvoisina tai likaisina. Heidän voidaan väittää muodostavan jopa turvallisuushkan yhteiskunnalle ja valtaväestölle. Vihapuhe ei ole vastavaroista, sen tarkoituksena ei ole pyrkiä totuuteen eikä perustella esitettyjä väitteitä.

---

⁶ Katso esim. Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) yleinen politiikkasuositus vihapuheen torjunnasta nro 15, annettu joulukuussa 2015. Epävirallinen käännös: www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N15/REC-15-2016-015-FIN.pdf.

Vihapuheessa vääristellään faktoja ja niitä esitetään valikoiden, käytettään retorisia tehokeinoja sekä luodaan viholliskuvia ja vahvistetaan me-muut –asetelmaa.⁷

Kansallisessa lainsäädännössä ei ole määritelty rikosta, jonka rikosnimike olisi ”vihapuhe”. Tästä huolimatta vihapuhe on rikos silloin, kun se täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Yleisin tällainen rikos on kiihottaminen kansanryhmää vastaan⁸ tai sen törkeä teko-muoto⁹. Kiihottamisrikoksen suojan kohteena ovat ryhmät, jotka määräytyvät ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella. Uskonrauhan rikkomisessa¹⁰ taas suojelukohteena ovat kansalaisten uskonnolliset tunteet eikä teon ole katsottu kohdistuvan yksittäisiin henkilöihin vaan tiettyyn uskonnolliseen ryhmään.

Vihapuheeseen liittyvien tekojen kohdistuessa yhteen tai useampaan yksilöitävissä olevaan henkilöön kysymykseen voivat tulla kunnianloukkauksrikokset¹¹ tai laitton uhkaus¹². Kysymykseen voi tulla myös julkinen kehottaminen rikokseen¹³, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen¹⁴, vainoaminen¹⁵, tai sotaan yllyttäminen¹⁶.

Kun vihapuhe täyttää jonkun rikoksen tunnusmerkistön, se katsotaan viharikokseksi. Viharikos voi olla henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehty rikos. Rikoksen motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntapomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai esimerkiksi vammaisuutta kohtaan. Viharikosmotiivi on rangaistusta koventava tekijä.¹⁷ Koventamisperuste on säädetty ennen kaikkea erilaisten vähemmistöryhmien suojaksi. Voimassa oleva koventamissäännös voidaan kuitenkin poikkeuksellisesti soveltaa myös

7 Professori Jaana Hallamaa 12.2.2019

8 Rikoslain 11 luvun 10 § (kiihottaminen kansanryhmää vastaan): Joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

9 Rikoslain 11 luvun 10 a §

10 Rikoslain 17 luvun 10 §

11 Rikoslain 24 luvun 9 ja 10 §

12 Rikoslain 25 luvun 7 §

13 Rikoslain 17 luvun 1 §

14 Rikoslain 24 luvun 8 ja 8 a §

15 Rikoslain 25 luvun 7 a §

16 Rikoslain 12 luvun 2 §

17 Rikoslain 6 luvun 5 § 1 momentin 4 kohta

enemmistöryhmään kuuluvaan henkilöön kohdistuvaan rikokseen, jos rikos on tehty jostakin lainkohdassa tarkoitetuista vaikuttimista. Myös avunanto sekä yllytys viharikoksiin on rangaistavaa. Varsinaisen osallisuuden lisäksi rangaistavuus on ulotettu pidemmälle: esimerkiksi rasistiset järjestöt rinnastetaan rikoslaissa järjestäytyneisiin rikollisryhmiin ja niiden toimintaan osallistuminen on rangaistavaa.

Vaikka vihapuhe ei täyttäisi rikoksen tunnusmerkistöä, se voi olla kiellettyä yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaisena häirintänä¹⁸. Tällä tarkoitetaan henkilön ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukkaavaa käyttäytymistä, jos käyttäytymisellä luodaan esimerkiksi ihmisen alkuperän, vammaisuuden tai seksuaalisen suuntautumisen vuoksi henkilöä halventava tai nöyryyttävä taikka häntä kohtaan uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Esimerkiksi hakaristilipun esillä pitäminen asuinalueen kerrostalon ikkunassa yhdessä rasistisesti motivoituun ilkivaltaan ja vihapostiin on katsottu luoneen juutalaista asianomistajaa koskevan uhkaavan ja vihamielisen ilmapiirin.¹⁹

Laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (*tasa-arvolaki*, 609/1986) kielletään seksuaalinen häirintä²⁰ ja sukupuoleen perustuva häirintä²¹. Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta erityisesti luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Sukupuoleen perustuvalla häirinnällä tarkoitetaan henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvää ei-toivottua käytöstä, joka ei ole luonteeltaan seksuaalista ja jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Lainsäädäntö rajaa sananvapautta monella muullakin tavalla. Kiellettyä on muun muassa hyvän tavan vastainen, esimerkiksi ihmisarvoa loukkaava tai syrjivä markkinointi.

---

18 Yhdenvertaisuuslain 14 §

19 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisu 19.12.2018 (dnro 393/2018), lainvoimainen.

20 Tasa-arvolain 7 §:n 7 momentti

21 Tasa-arvolain 7 §:n 8 momentti

4 Vihapuhe ja sananvapaus

Vihapuhetta arvioitaessa tulee huomioida sananvapaus. Sanan- ja mielipiteenvapaus ovat keskeisiä perus- ja ihmisoikeuksia. Perustuslaissa turvataan jokaisen oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Oikeus sisältyy useisiin ihmisoikeussopimuksiin, kuten Euroopan ihmisoikeussopimukseen²². Kansallisesti määräyksiä on täsmennetty muun muassa lailla sananvapauden käytämisestä joukkoviestinnässä (460/2003). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että sananvapaus koskee paitsi myönteisinä, vaarattomina tai yhdenentekevinä pidettyjä, myös loukkaavia, järkyttäviä sekä huolestuttavia tietoja ja ajatuksia.²³ Sananvapaus ei kuitenkaan ole absoluuttinen oikeus, vaan sitä on kansallisella lainsäädännöllä rajattu erityisesti muiden perusoikeuksien turvaamiseksi. Näihin oikeuksiin kuuluvat muun muassa yhdenvertaisuus, tasa-arvo, uskonnon ja omantunnon vapaus sekä oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen.

Vihapuhe -termiä käytetään yleiskielessä usein viesteistä, jotka sisältävät esimerkiksi eri ryhmiä koskevia ennakkoluuloja. Tällaiset ilmaisut voivat sinänsä olla haitallisia ja epämielilyttäviä, mutta niiden esittämistä ei aina voida kieltää, vaan ne kuuluvat sananvapauden piiriin.²⁴ Vaikka tämän tyyppisiä yksittäisiä viestejä ei aina voida kieltää, viranomainen, koulutuksen järjestäjä, työnantaja tai esimerkiksi verkkoalustan ylläpitäjä voivat pyrkiä edistämään toisia ihmisiä kunnioittavaa keskustelukulttuuria. Esimerkiksi koulutuksen järjestäjän tulee yhdenvertaisuuslain mukaisesti edistää yhdenvertaisuuden toteutumista tehokkaasti. Puuttuminen rangaistavaan ja kiellettyyn toimintaan ei ole riittävää, vaan yhdenvertaisuuden edistäminen tehokkaasti edellyttää ennalta ehkäisyä ja muita toimia.

Perustuslaki ja monet kansainväliset sitoumukset, kuten YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus²⁵ ja EU:n niin sanottu rasismipuittepäätös²⁶, edellyttävät valtiolta toimia, jotka käytännössä rajoittavat sananvapautta.

²² SopS 18–19/1990

²³ Katso esim. tuomio asiassa *Erbakan v. Turkki*, 6.7.2006 (59405/00).

²⁴ Rangaistavaa voi kuitenkin olla esimerkiksi väite, jonka mukaan kaikki tiettyyn ryhmään kuuluvat ovat rikollisia.

²⁵ SopS 37/1970

²⁶ 2008/913/YOS, 28.11.2008

Sananvapauden käyttöön liittyy oikeuksia ja velvollisuuksia, eikä oikeuksia saa käyttää väärin.²⁷ Muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on linjannut, minkälaiset lausunnot eivät kuulu suojatun sananvapauden piiriin.²⁸ Tämän mukaisesti sananvapauteen ei kuulu oikeutta levittää rangaistavaa tai laitonta vihapuhetta. Sen sijaan esimerkiksi maahanmuutto- tai kotouttamispolitiikan kärkeväkin arvostelu kuuluu sananvapauden piiriin.

Luonteeltaan esimerkiksi rasistiset, naisvihamieliset, homo- ja transfobiset²⁹ sekä islamofobiset³⁰ ja antisemitistiset³¹ teot loukkaavat perus- ja ihmisoikeuksia ja uhkaavat oikeusvaltion periaatteita ja demokraattisten toimintaoikeuksien käyttöä. Kielletty ja rangaistava vihapuhe kaventaa sananvapautta, sillä se pyrkii sulkemaan ulos tietyt ryhmät ja toimijat yhteiskunnallisesta keskustelusta. Vaalien yhteydessä vihapuheella pyritään vaikuttamaan ihmisten äänestyskäyttäytymiseen levittämällä harhaanjohtavaa ja valheellista tietoa. Vihapuheella pyritään myös vaikuttamaan ihmisten toimintaan mukaan lukien yhteiskunnallinen päätöksenteko. Vihapuhetta ja uhkauksia kohdistetaan nykyään entistä enemmän tiettyjen väestöryhmien ja yksityishenkilöiden lisäksi myös eri ammattiryhmien edustajiin, kuten toimittajiin, tutkijoihin, poliiseihin, syyttäjiin, tuomareihin ja ihmisoikeuksien puolustajiin, mikä vaikuttaa vahingollisesti sananvapauteen. Poliisiin, syyttäjiin ja tuomioistuihin kohdistettu vihapuhe voi olla oikeusvaltion toiminnan kannalta erittäin vakavaa.

Sananvapauden käyttäminen on oleellisesti muuttunut internetin ja sosiaalisen median myötä. Digitaalisessa ympäristössä vihapuheen levittäminen on helppoa ja nopeaa. Internet on muuttanut vuorovaikutuskulttuuria, mikä vaikuttaa vihapuheen esiintymiseen. Ennakkoluulot ja stereotyyptit vahvistuvat niitä toistamalla ja vihapuheella voidaan kyseenalaistaa ja riistää toisten ihmisarvoa. Netissä on yleistynyt suoraviivainen tapa ilmaista asioita, ja kohdetta loukkaavaa ja uhkaavaa puhetta saatetaan perustella sananvapaudella.

Lainsäädännön asettamia velvoitteita ja kieltoja on noudatettava myös virtuaalisessa maailmassa. Digitaalisten palveluiden ja verkkoympäristön nopea kehitys on kuitenkin luonut tilanteen, jossa yksittäisen sosiaalisen median käyttäjän oikeusturva on heikko, koska säätely ei ole käytännössä ulottunut verkkoalustoihin. Toimintaympäristön nopean muutoksen seurauksena uusien toimijoiden, kuten verkkoalustojen rooli ja vastuut ovat edelleen jossain määrin epäselviä ja niistä käydään keskustelua niin Suomessa kuin myös

---

27 Oikeuksien väärinkäytön kielto, katso Euroopan ihmisoikeussopimuksen 17 artikla.

28 EIT:n kooste vihapuhejutuista, katso https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

29 Transfobialla tarkoitetaan transsukupuolisuuteen ja transsukupuolisiin henkilöihin kohdistuvia asenteita ja tunteita. Tämä voi ilmetä inhona, pelkona, vihana tai epämuukavuutena niitä henkilöitä kohtaan, jotka eivät vastaa yhteiskunnan sukupuoleen liittyviä odotuksia

30 Islamofobia tarkoittaa islaminuskoihin kohdistuvaa vihamielisyyttä, ennakkoluuloisuutta tai syrjintää.

31 Antisemitismillä tarkoitetaan vihamielistä suhtautumista juutalaisia kohtaan, ja se voi ilmetä vihana, syrjintänä tai väkivaltana.

kansainvälisesti. Globaali toimintaympäristö ja erot eri maiden lainsäädännössä asettavat lisähaasteita puuttumiselle sosiaalisen median lieveilmiöihin.

Sananvapauden ydinalueisiin kuuluvat muun muassa taide, tiede ja politiikka. Poliittinen sananvapaus on laaja, mutta poliitikkojen tulisi myös ottaa huomioon ja ymmärtää heidän erityinen roolinsa mielipidevaikuttajina. Poliitikot ja korkeassa asemassa olevat päättäjät vaikuttavat julkiseen keskusteluun tavallista kansalaista enemmän. He osoittavat puheillaan esimerkkiä ja vaikuttavat osaltaan siihen, millainen tapa puhua normalisoituu. Kun johtava poliitikko käyttää ilmaisua, jota siihen asti on yleisesti pidetty loukkaavana tai vihamielisenä, voi sen käyttö esimerkin voimasta levitä ja hyväksyttävyyttä lisääntyä. Poliitikoilla ja muilla julkista valtaa käyttävillä on suuri vastuu, sillä he esimerkillään voivat tukea vihapuheen leviämistä tai vähentää sitä. Equinet on 28.3.2019 julkaissut suosituksen syrjinnän ja vihapuheen torjumisesta vaalikampanjoissa.³²

Vihapuhetta on aina levitetty ja käytetty poliittisiin tarkoituksiin. Viime vuosina erityisesti maahanmuuttajat ovat joutuneet populistisen politiikanteon välineiksi. On tapauksia, joissa rikostuomion saanut poliitikko on jopa osoittanut halveksuntaa tuomiolleen. Jos tällainen käyttäytyminen laajenee, vähentää se yleistä lainkunnioitusta ja heikentää eduskuntaa kohtaan tunnettua luottamusta lainsäätäjänä. Poliitikon syyllistyminen viharikokseen on tästä syystä erityisen haitallista.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut kantaa poliitikon sananvapauden rajoittamiseen.³³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että sananvapaudella oli erityinen merkitys henkilölle, joka vaaleilla valittuna edustajana ajoi kansalaisten etuja. Tuomioistuimen mukaan tasa-arvo kuuluu demokraattisen ja pluralistisen yhteiskunnan kulmakiviin. Siten saattoi olla välttämätöntä määrätä sanktioita, jotta estettäisiin puheet, joilla kiihotettiin suvaitsemattomuuteen perusteltuun vihaan tai pidettiin sellaista oikeutettuna. Tuomioistuin pani merkille, että valittaja oli kirjoituksillaan pitänyt maahan muuttaneita ulkomaalaisia rikollisina, jotka tulivat maahan käyttäkseen hyväkseen maahan asettamisestaan johtuneita etuuksia. Lisäksi hän oli pyrkinyt saattamaan heidät naurunalaisiksi. Puheet olivat omiaan herättämään yleisössä, varsinkin asioihin vähemmin perehtyneissä henkilöissä, halveksuntaa ja jopa vihaa ulkomaalaisia kohtaan. Rasistista syrjintää ja ulkomaalaisvihaa tuli tuomioistuimen mukaan vastustaa niiden kaikissa muodoissaan niin pitkälle kuin mahdollista ja silloinkin, kun puheella ei kehoitettu ryhtymään mihinkään yksittäiseen väkivaltaiseen tai muutoin rikolliseen tekoon.

32 <https://www.syrjinta.fi/documents/10181/0/Suositus+syrjinn%C3%A4n+ja+vihapuheen+torjumiseen+vaalikampanjoissa/535fd891-587c-47d0-9dcf-5ea902a4e86b>

33 Esimerkiksi Féret vastaan Belgia 16.07.2009

Kaikki eduskuntapuolueet allekirjoittivat marraskuussa 2015 uudelleen Euroopan poliitisten puolueiden rasisminvastaisen peruskirjan, ja sitoutuivat muun muassa olemaan näyttämättä, julkaisematta ja levittämättä näkemyksiä, jotka lietsovat ennakkoluuloja ja vihamielisyyttä. Eduskuntapuolueet ovat sitoutuneet myös varmistamaan, että vaalikampanjoissa mukana olevat henkilöt noudattavat rasisminvastaisen peruskirjan hyviä käytäntöjä. Puolueet allekirjoittivat peruskirjan myös vuosina 2003 ja 2011. Tästä huolimatta myös joitakin tuoreita kansanedustajia on tuomittu rangaistukseen vihapuheesta.³⁴

Virkamiesten sanavapautta voidaan rajoittaa myös heidän vapaa-ajallaan. Apulaisoikeuskansleri on käsitellyt virkamiehen vastuuta ja kielenkäyttöä.³⁵ Apulaisoikeuskanslerin mukaan poliisien tulee myös yksityiselämässä huomioida poliisin käyttäytymisvelvoite. Tämän mukaisesti julkisen vallan käyttäjiltä edellytetään, että se torjuu eikä ainakaan edistä tietyt ihmisryhmät leimaavien asenteiden leviämistä myöskään vapaa-ajalla.

---

34 Katso esim. <https://www.iltalehti.fi/eduskuntavaalit-2019/a/fba7c8ba-e4a6-4fc8-8e1e-30b8d9509590>

35 OKV:n päätös 7.2.2017, OKV/759/1/2016

5 Vihapuheen uudet alustat, mekanismit ja kehityssuunta

Suomessa käytetään kansainvälisten yritysten sosiaalisen median palveluita, kuten YouTube, Facebook, Instagram, Twitter, Spotify, Snapchat, Skype, Tumblr, sekä pikaviestipalveluista esimerkiksi WhatsApp ja Facebook Messenger.³⁶ Näiden lisäksi live-videot ovat suosittuja. Videoiden jakaminen on mahdollista YouTubessa ja Vimeossa, mutta myös Facebookissa, Instagramissa, Snapchatissa ja Twitterissä. Uutena ilmiönä on sosiaalisen median ja pelaamisen yhdistyminen, joka saa yhä uusia ilmenemismuotoja.³⁷ YouTuben pelivideot ovat suosittuja, kuten myös reaaliaikaisen peliseurannan Twitch, sekä uudet paikkatietoa ja sosiaalisuutta yhdistävät pelit kuten Pokémon Go.³⁸ Suosittuja kansallisia sosiaalisen median palveluita mukaan lukien keskustelupalstat ovat muun muassa Suomi24, vauva.fi, ylilauta.org, tori.fi, huuto.net, nettiauto.fi ja oikotie.fi. Myös perinteisen median kanavilla on lähes aina verkkosivustot ja sosiaalisen median palveluita.

Tilastokeskus julkaisee vuosittain Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimuksen.³⁹ Vuoden 2018 tutkimuksen mukaan sosiaalisen median käyttö on noussut 16–89-vuotiaiden suomalaisten keskuudessa ollen 61 prosenttia. Nuorempien ikäpolvien kohdalla on havaittavissa pientä vähentymistä sosiaalisen median käytössä. Kuitenkin käyttö on edelleen yli 80 prosenttia sekä 16–24-vuotiaiden ikäryhmässä että 25–34-vuotiaiden ryhmässä. Iäkkäämpien ryhmien sosiaalisen median kasvu on ollut nopeaa. Esimerkiksi 45–54-vuotiaiden sosiaalisen median käyttö on noussut seitsemällä prosenttiyksiköllä ollen 71 prosenttia.⁴⁰

36 Katso esim. Some ja nuoret 2016, <https://www.ebrand.fi/somejanuoret2016>

37 Katso esim. Joni Salmisen artikkeli osoitteessa <https://www.mikrobitti.fi/blogit/sosiaalinen-media-2017-voittajat-ja-havaijat/32544496-cae8-33da-8534-1af54dbaaf7d> (26.3.2019)

38 Ibid.

39 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. ISSN=2341-8699. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.3.2019]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/sutivi/index.html>

40 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. ISSN=2341-8699. 2018. Liitetaulukko 20. Yhteisöpalvelujen seuraamisen yleisyys ja useus 2018, %-osuus väestöstä. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 27.3.2019]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2018/sutivi_2018_2018-12-04_tau_020_fi.html

Vuoden 2013 Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimuksessa kysyttiin vastaajilta ensimmäisen kerran, ovatko he nähneet vihapuhetta netissä viimeisten kolmen kuukauden aikana. Kysymys oli mukana myös vuoden 2017 tutkimuksessa.⁴¹ Lisäksi kysyttiin vuonna 2013 ja 2017 seuraavaa: "Oletko mielestäsi joskus joutunut internetissä tapahtuvan häirinnän kohteeksi; esimerkiksi sinusta on levitetty yksityisiä tai perättömiä tietoja tai jaettu kuvia ilman lupaa?". Vihapuheen näkeminen netissä oli vuonna 2017 varsin yleistä varsinkin nuorten osalta ollen 16-24 ikäryhmässä jopa 72 prosenttia. Määrä oli noussut kaikissa ikäryhmissä vuoden 2013 tuloksista. Häirinnän kohteeksi oli vuoden 2017 tutkimuksen mukaan joutunut 10 prosenttia vastaajista ikäryhmässä 16-24. Vanhempien vastaajien osalta määrä oli pienempi. Tarkemmat tulokset on esitetty alla olevissa taulukoissa.

Vuoden 2019 tutkimuksen tiedonkeruu käynnistyi huhtikuussa 2019 ja tutkimuksessa kysytään myös vihapuheesta. Tulokset julkaistaan marraskuussa 2019.

Taulukko 1. Vihapuheen näkeminen sosiaalisessa mediassa 2013 ja 2017, osuus väestöstä

Ikäryhmä	Osuus väestöstä, %	
	2013	2017
16–24 v	50	72
25–34 v	45	65
35–44 v	36	53
45–54 v	21	37
55–64 v	13	23
65–74 v	9	16
75–89 v	2	5
Miehet	28	39
Naiset	24	40
Kaikki	26	39

41 Vuonna 2013 kysyttiin kaikilta netin käyttäjiltä seuraavaa: "Oletteko nähnyt tammikuun puolenvälin jälkeen internetissä vihamielisiä tai halventavia kirjoituksia tai puhetta, joilla hyökätään epäasiallisesti ihmisryhmiä tai henkilöitä vastaan?" Vuonna 2017 kysymys muotoiltiin näin: "Oletko nähnyt viimeisen 3 kk aikana sosiaalisessa mediassa vihamielisiä tai halventavia viestejä, joilla hyökätään ihmisryhmiä tai henkilöitä vastaan?" Kysymys on mukana vuoden 2019 tutkimuksessa.

Taulukko 2. Häirinnän kohteeksi joutuminen internetissä 2013 ja 2017, osuus väestöstä

Ikäryhmä	Osuus väestöstä, %	
	2013	2017
16–24 v	6	10
25–34 v	5	8
35–44 v	5	3
45–54 v	3	6
55–64 v	3	2
65–74 v	1	1
75–89 v	1	0
Miehet	3	4
Naiset	4	5
Kaikki	3	4

On myös tutkimuksia siitä, missä henkilö oli nähnyt vihapuhetta tai joutunut häirinnän kohteeksi. Tutkimusten mukaan suomalaiset vihapuhetta nähneistä kohtasivat vuosina 2013-2014 vihapuhetta eniten Facebookissa (48,1 %), yleisillä keskustelupalstoilla (41,4 %) ja YouTubessa (37,2 %). Pienemmässä määrin vihapuhetta kohdattiin sanomalehtien keskustelupalstoilla (21,8 %), blogeissa (16,2 %), kotisivuilla (5,3 %), nettipeleissä (4,9 %) ja muun muassa kuvapalveluissa (3,8 %) ja Twitterissä (3,8 %)⁴². Oksasen⁴³ mukaan vuonna 2018 vihapuhetta kohdattiin edelleen eniten Facebookissa (57%). Kaikki keskustelupalstat kattavaa vertailututkimusta vihapuheen esiintymisen yleisyydestä ei löydy. Tutkimusta löytyy kuitenkin siitä, millä julkisilla keskustelualustoilla on ollut eniten puhetta pakolaisuudesta ja maahanmuutosta vuosina 2015-2016⁴⁴. Nämä ovat tyypillisesti olleet paljon vihapuhetta sisältäviä aiheita verkkokeskusteluissa. Edellä mainittuina vuosina esiintyi puhetta maahanmuuttajista ja pakolaisista erityisesti vauva.fi-sivustolla, suomi24:ssä sekä Hommaforumilla, sekä lisäksi Facebookissa ja Twitterissä.

Poliisin tietoon tulleiden viharikosepäilyjen osalta ongelmallisina alustoina näyttäytyvät muun muassa Facebook, YouTube ja Ylilauta.org. Ylilauta.org sivustolla esiintyy

42 Keipi, T., Näsi, M., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2017). *Online Hate and Harmful Content: Cross-National Perspectives*. Abingdon & New York: Routledge.

43 Sosiaalipsykologian professori Atte Oksasen luento vihapuhetyöryhmässä 10.12.2018.

44 Pöyhkäri, Reeta; Nelimarkka, Matti; Nikunen, Kaarina; Ojala, Markus; Pantti, Mervi & Juho Pääkkönen (2019, forthcoming) Refugee debate and networked framing in the hybrid media environment. *International Communication Gazette*. Data, eli yli miljoona yksittäistä viestiä, kerättiin hakusanoilla pakolainen, turvapaikanhakija, maahanmuuttaja, maahantunkeutuja, mamu, matu. Tutkimus ei suoraan kerro, missä verkon julkisilla alustoilla on ollut eniten vihapuhetta, vaan missä on ollut eniten puhetta pakolaisuudesta ja maahanmuutosta näillä hakusanoilla.

vihapuhetta ja vastapuhetta vihapuheelle, jota tuotetaan yhteisön sisällä. Suomessa tuomioita kiihottamisesta kansanryhmää vastaan on vuonna 2018 annettu koskien viestejä, jotka on levitetty muun muassa YouTubessa, Facebookissa ja Twitterissä.

On olemassa tutkimustietoa siitä, että terrori-isku sekä taloudellinen taantuma ja pitkittynyt keskustelu maahanmuutosta lisäävät huomattavasti vihapuheen määrää.⁴⁵ Terrori-iskulla on vaikutuksia myös siihen, mitkä ryhmät joutuvat vihapuheen kohteeksi.

Aller Media Suomi Oy, joka omistaa Suomi24-foorumia, on antanut Citizen Mindscapes-tutkijaverkostolle ja tutkijoiden käyttöön keskustelupalstojen sisällön tutkijoiden käyttöön, kaikkiaan 70 miljoonaa julkaisua 15 vuoden ajalta. Tutkijat pohtivat muun muassa sitä, minkälaiset kommentit toisaalta lietsovat vihaa ja toisaalta lisäävät empatiaa keskusteluissa. Citizen Mindscapes -hankkeessa sosiaalisen median keskustelua lähestytään vai-menevina tai vahvistuvina tunnealtoina. Vihapuhetta on tuotettava lisää, jotta se pysyisi elinvoimaisena. Vihapuheen aallot vahvistuvat, kun ne onnistuvat värväämään mukaansa sivullisia, huolestuneita ja epävarmoja.⁴⁶

Vihapuhetta tuottavia ryhmiä ja niiden strategioita on tutkittu.⁴⁷ Henkilö, joilla on esimerkiksi homofobisia tai muukalaisvihamielisiä ennakkokäsityksiä, voi levittää vihapuhetta netissä ilman kovin tarkkaan harkittua agenda. Yksittäinen toimija löytää netistä helposti samalla tavalla ajattelevia, jotka voivat tukea hänen ajatusmaailmansa ja saman mielisten kuplia syntyy helposti.⁴⁸ Yksittäisten toimijoiden lisäksi vihapropagandaa levittävät tietoisesti ja suunnitelmallisesti eri ryhmät.⁴⁹ Verkkovihaa suunnataan netissä koordinoitusti ja uusia toimijoita rekrytoidaan aktiivisesti. Yhteistyötä tehdään myös yli rajojen. Taktiikkana voidaan käyttää nuorisokulttuuria, viestien levittämistä peleissä tai huumorin avulla. Nopeasti leviäviä meemejä käytetään vihan levittämiseksi. Ääriryhmien keskusteluryhmissä⁵⁰ esitetään usein tavoitteeksi reagoida sensuuria vastaan sananvapauden puolesta. Rekrytointia voi tapahtua suljetuissa keskusteluissa, esimerkiksi Telegramissa tai WhatsAppissa, jonka jälkeen radikalisoitumista ja toiminnan koordinoitua voidaan tehdä salatuissa viestintäsovelluksissa. Tämän jälkeen viestiä yritetään valtavirtaistaa muun muassa Facebookissa ja Twitterissä.⁵¹

45 Kaakinen, M., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2018). Did the risk of exposure to online hate increase after the November 2015 Paris attacks? A group relations approach. *Computers in Human Behavior*, 78, 90-97.

46 Katso esim. Minna Ruckensteinin blogikirjoitus 20.9.2017 Vihan aallot, <https://blogs.helsinki.fi/citizenmindscapes/2017/09/20/vihan-aallot/>

47 Katso esim. Institute for Strategic Dialogue, <https://www.isdglobal.org/>

48 Ryhmäntymisestä (me vs muut), katso esim. Keipi, T., Näsi, M., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2017). *Online Hate and Harmful Content: Cross-National Perspectives*. Abingdon & New York: Routledge.

49 Ibid.

50 ISD käyttää näistä ryhmistä termiä "echo chambers".

51 ISD on tutkinut mm. Italian ja Saksan AltRightin mobilisointia.

Vihapuhetta tuottavien ryhmien taktiikkana ovat pelottelukampanjat, joiden tavoitteena on vastapuolen hiljentäminen. Vihapuheella voi olla suuri vaikutus niihin, jotka ovat jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa.⁵² Koordinoituja vihakampanjoita suunnataan kovaäänisen vähemmistön toimesta.⁵³ Poliitikot voivat sanomisillaan vahvistaa viestiä. Myös muun muassa venäläiset botit kommunikoivat nopeasti laajalla rintamalla. Taktiikkana käytetään myös toisten ihmisten henkilötietojen etsimistä ja luvaton jakelemista julkisuuteen internetissä (ns. doxxing), trollausta ja uhkailujen esittämistä tai tunkeutumista suojattuun tietojärjestelmään. Institute for Strategic Dialogue:n (ISD)⁵⁴ mukaan vihapuheen ja väkivaltaisen ekstremismin vastaisessa toiminnassa keskeistä on viestien poistaminen, kilpailevien viestien levittäminen ja kouluttaminen. Viestien poistamisen vaikutuksen mittaaminen on kuitenkin haastavaa.

ISD:n mainitsemassa kilpailemisessa on tärkeää rakentaa yhtenäinen rintama vaikuttajia vihapuhetta vastaan. Vastapuhe tai vastaviestintä edellyttää tehokasta markkinointia. Vastapuheen osalta tulee käyttää verkkoalustoihin sopeutettuja toimintoja, kuten vastapuolikin tekee. Jotta vastapuhe olisi tehokasta, tulee pohtia tarkkaan, mitä viestiä yrittää kyseenalaistaa. Tärkeää on myös osallistaa kohderyhmää viestien laatisessa. Nuorten osaamisen vahvistaminen on tärkeää.⁵⁵

Vihaviestien poistaminen ja määrän vähentäminen netissä edellyttää, että verkkoalustat seuraavat ja poistavat niitä aktiivisesti. Vihapuheeseen puuttuminen verkossa on haastavaa, koska tietyn verkkoalustan tehostettu moderointi ja viranomaisten määräykset poistaa tiettyjä vihapuhetta sisältäviä viestejä johtavat helposti siihen, että vihaviestit siirretään toisille alustoille. Vaikuttaa esimerkiksi siltä, että ”venäläinen Facebook” VKontakte (VK) ei ainakaan vielä suhtaudu vihapuheeseen yhtä vakavasti kuin Facebook. Vihaviestien jatkuva kopiointi ja jakaminen uusille alustoille tekee viranomaisten poistamismääräysten täytäntöönpanosta lähes mahdotonta, koska kansainvälinen yhteistyö määräysten toimeenpanossa ei toimi kovin nopeasti ja tehokkaasti. Tavallisen netin käyttäjän kannalta verkkoalustan aktiivisemmalla moderoinnilla on kuitenkin suuri vaikutus. Enemmistö Facebookin käyttäjistä eivät käytä palvelua, jotta he pääsisivät lukemaan tai kirjoittamaan vihaviestejä. Facebookin tehostettu toiminta vihaviestien poistamisessa johtaa siihen, että vihaviestien aktiiviset levittäjät siirtyvät käyttämään esimerkiksi VKontaktea Facebookin sijaan tai ohella.

52 Katso Savimäki, T., Kaakinen, M., Räsänen, P. et al. Eur J Crim Policy Res (2018). <https://doi.org/10.1007/s10610-018-9393-2>

53 Suomessa tästä ilmiöstä on viime aikoina käytetty sanaa maalittaminen.

54 Katso esim. ISD:n verkkosivu isdglobal.org

55 ISD on tutkinut myös vastapuhetta, katso Life after hate: Exit USA (2015). Tekstin laadinnassa on hyödynnetty ISD:n edustajan Iris Boyerin pitämää luentoa EU komission rasismin, muukalaisvihamielisyyden ja suvaitsemattomuuden korkean tason työryhmän kokouksessa 17.10.2018.

Verkkoalustoja kannustaa vihaviestien poistamiseen yrityksen maineeseen liittyvät seikat. Tietoisuus ja ymmärrys vihapuheesta ja sen vaikutuksista yksilöihin ja yhteiskuntaan on lisääntynyt. Tämä on johtanut siihen, että mainostajat ovat tarkempia siinä, missä heidän mainoksiaan on. Mainostajat voivat siirtyä pois alustoilta, jotka profiloituvat vihaviestien välityskanaviksi.

Sosiaalisen median palvelujen, kuten keskustelupalstojen ylläpitäjien vastuu ja velvoite moderoida verkkosisältöä vaihtelee huomattavasti riippuen siitä, onko kyse laissa määritellystä julkaisu- ja ohjelmatoiminnasta.⁵⁶ Verkkajulkaisulla, kuten aikakautisella julkaisulla, tulee olla vastaava toimittaja, joka johtaa ja valvoo toimitustyötä. Tämä tarkoittaa käytännössä vähintään sisällön ennakkomoderointia.

Sanomalehtien verkkosivuilla on usein mahdollisuus kommentoida uutisia ja sivusto saattaa sisältää myös muita sosiaalisen median palveluita. Esimerkkinä voidaan mainita Alma Media Suomi Oy:n tuottama Iltalehti, joka on Alexan listauksen mukaan Suomen 15. suosituin verkkosivusto. Finnish Internet Audience Measurement FIAM tilastojen mukaan Iltalehden kuukausitavoittavuus oli 3,5 miljoonaa henkilöä joulukuussa 2018. IL-tv on erillinen osa Iltalehden verkkosivustoa ja "Lukijan videot" on puolestaan IL-tv:n erillinen osa. Lukijat voivat lähettää lehdelle omia videoita, joiden aihepiiriä ei ole rajattu. Toimitus valitsee julkaistavat videot ja kirjoittaa niihin esittelytekstit. Iltalehti katsoo, että lukijoiden videot kuuluvat toimituksellisen vastuun piiriin, sillä toimitus valitsee julkaistavat videot ja laatii niille esittely- tai otsikkotekstit.⁵⁷ Aller Media Suomi Oy:n ylläpitämä keskustelupalsta Suomi24 sen sijaan on keskustelupalsta, jossa viestejä julkaistaan ilman ennakkomoderointia. Keskustelupalstan ylläpitäjän vastuu verkkosisällöstä on huomattavasti rajatumpi kuin verkkojulkaisun vastuu. Välttääkseen vastuuta laittomasta sisällöstä, tulee esimerkiksi keskustelupalstan ylläpitäjän kuitenkin poistaa laittomia viestejä viimeistään siinä vaiheessa, kun hän tulee tietoiseksi niistä. Tietyn viestin lainvastaisesta sisällöstä vastaa tietysti aina myös viestin kirjoittaja ja se, joka jakaa viestiä eteenpäin. Edellä mainitun tutkimuksen⁵⁸ mukaan vihapuhetta kohdataankin huomattavasti enemmän yleisillä keskustelupalstoilla kuin esimerkiksi sanomalehtien keskustelupalstoilla (41,4 % vs. 21,8 %).

Euroopan komissio sekä tietotekniikkayritykset Facebook, Twitter, YouTube ja Microsoft julkistivat vuonna 2016 käytännesääntöjä, jotka sisältävät sitoumuksia verkossa esiintyvän laittoman vihapuheen torjumiseksi. Tästä aiheesta lisää raportin luvussa "Mitä tehdään kielletyn ja rangaistavan vihapuheen ja nettikusaamisen ehkäisemiseksi ja torjumiseksi".

56 Katso laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (2003/460)

57 Liikenne- ja viestintäministeriön selvitys Videonjakoalustapalvelut Suomessa, 1.3.2019 Jari Muikku.

58 Keipi, T., Näsi, M., Oksanen, A., & Räsänen, P. (2017). Online Hate and Harmful Content: Cross-National Perspectives. Abingdon & New York: Routledge.

6 Vihapuheen ja nettikiusaamisen laajuus ja kohteet

Vuonna 2013 julkaistun tutkimuksen ”Vihapuhe sananvapautta kaventamassa”⁵⁹ mukaan naiset saavat enemmän vihapuhetta osakseen kuin miehet, ja naisten saama palaute on usein seksististä. Vihapuheen kohteeksi joutuneet asiantuntijat kokevat vihapuheen usein epämiellyttävänä ja jopa pelottavana ja sananvapautta rajoittavana ilmiönä. Vaikka he yhtäältä ajattelevat vihapuheen liittyvän toimimiseen julkisessa ammatissa, he eivät missään nimessä pidä vihapuheen kohteeksi joutumista hyväksyttävänä tai luonnollisena. Tutkimuksen mukaan joka kymmenes haastatelluista oli joutunut vihapuheen kohteeksi. Tutkimusta tarkasteltaessa tulee kuitenkin ottaa huomioon, että kehitys on ollut nopeaa viime vuosien aikana ja tuonut mukanaan muun muassa maalittamisen.

Vihapuheen laajuutta voidaan arvioida sen perusteella, kuinka paljon ilmoituksia rangaitavasta ja kielletystä vihapuheesta on tehty viranomaisille eri vuosina.⁶⁰ Viranomaisten tilastot eivät kuitenkaan kerro vihapuheen kokonaismäärää, sillä vain osa tapauksista tulee viranomaisten tietoon. Muutokset ilmoitusten määrissä eivät puolestaan kerro muutoksista itse vihapuheen yleisyydessä, vaan ne saattavat johtua esimerkiksi uhrien lisääntyneestä tietoisuudesta ja myös viranomaisten omista toimista. Poliisin tietoon tulleiden kiihottaminen kansanryhmää vastaan -rikosten määrä moninkertaistui vuonna 2017, mutta tämä johtui todennäköisesti poliisin uuden vihapuheryhmän toiminnasta⁶¹, eikä muutoksista itse ilmiön laajuudessa. Moni jättää ilmoittamatta vihapuheesta viranomaisille, koska

59 Pöyhtäri, Reeta, Haara, Paula & Raittila Pentti (2013): Vihapuhe sananvapautta kaventamassa. Tampere University Press.

60 Suomessa säännöllisesti julkaistava Syrjinnän seuranta –raportti sisältää tietoa esimerkiksi yhdenvertaisuuslain mukaisesta häirinnästä, joka on kielletyn syrjinnän muoto. Poliisiammattikorkeakoulu julkaisee vuosittaisen selvityksen poliisin tietoon tulleista viharikoksista.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu käsitteli vuonna 2017 45 häirintäjuttua, vuonna 2018 hieman enemmän. Syrjintäperusteena näissä jutuissa oli erityisesti etninen alkuperä, kansalaisuus ja kieli. Suurin osa jutuista koski työelämää (noin 80 %), loput 20 % koski asumista ja koulutusta. Tasa-arvovaltuutettu käsittelee vuosittain muutamia häirintätapauksia. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta käsittelee vuosittain muutamia yhdenvertaisuuslakiin liittyviä häirintäjuttuja. Lautakunnan tapauksissa ei ole ollut kyse verkkovihasta, vaan esimerkiksi häirinnästä asiakaspalvelutilanteessa. Aluehallintoviranomaiset ovat käsitelleet muutamia yhdenvertaisuuslain mukaisia häirintätapauksia, mutta tilastoissa häirintätapaukset ei ole eroteltu muista syrjintäjutuista.

61 Helsingin poliisilaitoksen yhteyteen vuonna 2017 perustettu ns. VIPU-ryhmä.

eivät usko, että siitä seuraisi mitään. Vihapuheen kohteiden on usein myös vaikea tunnistaa, milloin teko täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Seksuaalisen häirinnän osalta yleisimmät syyt ilmoittamatta jättämiseen ovat pelot siitä, ettei asiaa oteta vakavasti tai että asia aiheuttaa hankaluuksia ilmoittajalle.⁶²

Koska vain murto-osa vihapuheen uhreista ilmoittaa vihapuheesta jollekin viranomaiselle, ovat uhritutkimukset ja barometrit tärkeitä tiedonlähteitä. Nämä antavat hyvin erilaisen kuvan ilmiön laajuudesta verrattuna viranomaisille tietoon tulleiden tapausten määrään.⁶³

Vihapuhetta pidetään erityisesti nettimaailman ongelmana ja se nostetaan usein esille sosiaalisen median lieveilmiönä.⁶⁴ Moderoinnista huolimatta keskustelupalstoilla esiintyy myös voimakas väkivalta- ja vihadiskurssi, jonka kohteena ovat esimerkiksi seksuaalivähemmistöt.⁶⁵ On kuitenkin tärkeää huomata, että verkko-keskusteluihin osallistujat muodostavat vain osan väestöstä ja vain pieni joukko suomalaisista osallistuu aktiivisesti verkkokeskusteluihin.⁶⁶

Vuonna 2017 toteutetun Owl Groupin jatkoselvityksessä vihapuheen vaikutuksista kysyttiin, onko vastaaja nähnyt tai kuullut johonkin vähemmistöryhmään kuuluvaan henkilöön tai vähemmistöryhmään kohdistuvaa vihapuhetta tai häirintää viimeisen 12 kuukauden aikana. Vastaajista 61 % oli tunnistanut vihapuheen kohdistuneen vieraskielisiin, ulkomaan kansalaisiin tai maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin. Vastaajista 58 % oli nähnyt tai kuullut vihapuhetta tai häirintää kohdistuvan seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin ja 46 % oli nähnyt tai kuullut vihapuhetta tai häirintää kohdistuvan uskonnollisiin vähemmistöryhmiin. Kaikkiin vähemmistöryhmiin, myös saamenkielisiin ja suomenruotsalaisiin kuitenkin kohdistui vihapuhetta ja häirintää.⁶⁷

---

62 Katso esim. Syrjinnän seurantaryhmän selvitys vihapuheen vaikutuksista "Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä". Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin, oikeusministeriö 7/2016; EU MIDIS II ja Euroopan perusoikeusviraston vuonna 2014 tekemä vertailututkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta.

63 Katso esim. Uhrien kokemuksia viharikoksista Suomessa vuosina 2014–2018, <https://www.riku.fi/binary/file/-/id/79/fid/2140/>

64 Katso esim. Owl Group 2017.

65 Katso esim. Owl Group 2017 ja Jantunen, J. (2018). Homot ja heterot Suomi24:ssä: analyysi digitaalisista diskursseista. *Puhe Ja Kieli*, 38(1), 3-22. <https://doi.org/10.23997/pk.65488>

66 Hakala, S. & Vesa, J. (2015). Verkkokeskustelut ja sisällön erittely. Teoksessa S.-M. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka (toim.), *Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Verkkojulkaisu. Tampere: Vastapaino, <https://www-ellibslibrary-com.ezproxy.jyu.fi/book/9789517684101>; s. 207; Matikainen, J. (2009). Sosiaalisen ja perinteisen median rajalla. Viestinnän laitoksen tutkimusraportteja 3/2009. Helsingin yliopisto: Viestinnän tutkimuskeskus CRC, http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/sosiaalisen_ja_perinteisen_median_rajalla_raportti.pdf, s. 33.

67 Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Seurantakysely 2017, Owl Group 2017.

Tietoa vihapuheen määrästä eri elämänalueilla löytyy muun muassa Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen Kouluterveyskyselystä sekä työ- ja elinkeinoministeriön tuottamasta Työolobarometrissa. Vuoden 2017 Kouluterveyskyselyn tulosten perusteella toimintarajoitteiset, ulkomaalaistaustaiset ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret kokevat koulussa enemmän häirintää ja syrjintää kuin muut.

Vuoden 2017 työolobarometrin⁶⁸ mukaan työpaikolla kohdataan edelleen syrjintää, kiusaamista ja väkivaltaa. Näitä on havainnut vähemmistö palkansaajista, mutta trendit ovat tasaisia ja kertovat siitä, että syrjinnän ja häirinnän kitkemisessä on yhä tehtävää. Etenkin vähemmistöihin kohdistuva syrjintä jää työpaikoilla tehdyissä kyselytutkimuksissa helposti piiloon. Satunnaisotoksiin perustuviin tutkimuksiin vähemmistöjen edustajia valikoituu samassa suhteessa kuin heitä on palkansaajien joukossa, tai jopa vähemmän, jos heitä on valtaväestöstä vaikeampi tavoittaa esimerkiksi suomen- tai ruotsinkielisten kirjeiden tai puheluiden avulla.

Vuonna 2014 toteutettu selvitys ”Työsyrjinnän seuranta Suomessa” kertoo laeissa kielletystä syrjinnästä eri tietolähteiden valossa. Tutkimuksen mukaan viranomaisaineistoissa yleisimmät syrjintäperusteet ovat terveydentila ja etninen tai kansallinen alkuperä.⁶⁹

6.1 Vihapuheen kohteet

Vihapuheen uhriksi joutumisen taustalla vaikuttavat eri tekijät.⁷⁰ Sosiodemografisia tekijöitä ovat nuori ikä, maahanmuuttajatausta, kaupunkilaisuus ja yksin asuminen. Sosiaalipsykologisia tekijöitä ovat nettiaktiivisuus, sen intensiteetti ja laajuus sekä samaistuminen nettiyhteisöihin. Myös se, että tapaa vain vähän ystäviä netin ulkopuolella tai uhriutuu muulla tavoin voi lisätä riskiä joutua vihapuheen uhriksi. Vihapuheessa, samoin kuin rikoksissa yleensä, uhrikokemukset kasaantuvat.

Vihapuhetta voidaan tarkastella sen perusteella, miten sitä kohdistetaan eri ryhmiin tai miten se ilmenee eri elämänalueilla. Kaikilla elämänalueilla esiintyy häirintää ja syrjintää joissain määrin. Mitään kaikkia ryhmiä ja elämänalueita kattavaa selvitystä aiheesta ei löydy, mutta tietyt näkyvät vähemmistöryhmät, kuten etniset vähemmistöt, nousevat esille useassa selvityksessä.

68 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161126>

69 Pietiläinen & Keski-Petäjä 2014.

70 Oksanen työryhmän kokous 10.12.2018.

Oikeusministeriön teettämässä vihapuheselvityksessä⁷¹ on noussut esiin, että vähemmistöryhmiin kuuluvat henkilöt joutuvat erityisesti julkisissa paikoissa häirinnän tai vihapuheen kohteeksi. Selvityksessä nousivat esiin muun muassa julkiset kulkuneuvot, kahvilat, ravintolat sekä koulut. Vihapuheselvityksessä todetaan, että vähemmistöryhmät kokevat vihapuhetta tai häirintää yleisimmin valtaväestön taholta.

Sukupuolivähemmistöt joutuvat usein vihapuheen kohteiksi.⁷² Vuonna 2014 julkaistun sateenkaarinuoria Suomessa käsittelevän selvityksen mukaan transidentiteetin omaavista vastaajista noin 82 % ilmoitti kokeneensa koulussa toisinaan tai usein asiatonta kohtelua, kiusaamista tai syrjintää. Kysymys voitiin tulkita yleiseksi koulun ilmapiiriä koskevaksi kysymykseksi, eikä kokemusten tarvinnut olla omakohtaisia.

Erytyisesti naiset, jotka kuuluvat johonkin vähemmistöön, joutuvat usein vihapuheen kohteeksi.⁷³ Vähemmistöön kuulumisen lisää seksuaalisen häirinnän riskiä naisilla yli kaksinkertaiseksi ja seksuaalisen väkivallan kokemusten kasautumisen riskiä lähes nelinkertaiseksi. Sukupuolittunutta vihapuhetta kokeneista 62 % on kokenut myös seksuaalista häirintää. Naisten riski kokea sekä seksuaalista häirintää että vihapuhetta on yli 5 kertaa suurempi kuin miehillä.⁷⁴ Naisiin kohdistuva vihapuhe on usein sukupuolittunutta, seksualisoivaa ja identiteettiin kohdistuvaa.⁷⁵ Moneen vähemmistöryhmään kuulumisen altistaa moniperusteiselle vihapuheelle.

Seksuaalinen häirintä kohdistuu erityisesti nuoriin naisiin. Euroopan perusoikeusviraston vuonna 2014 tekemästä vertailututkimuksesta naisiin kohdistuvasta väkivallasta käy ilmi, että 15 vuotta täyttäneistä suomalaisnaisista 71 prosenttia on kokenut seksuaalista häirintää ainakin kerran. Vuoden 2017 Tasa-arvobarometrin mukaan suomalaisista naisista 38 prosenttia ja miehistä 17 prosenttia koki seksuaalista häirintää kahden kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Alle 35-vuotiaista naisista jopa 56 prosenttia koki häirintää kahden viime vuoden aikana. Kouluterveyskyselyn tulokset viittaavat siihen, että syrjivä kiusaaminen ja pahoinvointi kasautuvat erityisen haavoittuville ryhmille. Seksuaalinen häirintä on Suomessa yleisempää kuin EU:ssa keskimäärin.⁷⁶

71 Vihapuheselvitys, Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin, OM 7/2016.

72 Katarina Alanko: Mitä kuuluu sateenkaari-nuorille Suomessa? Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisu 72, Seta, Seta-julkaisu 23.

73 Tasa-arvobarometri 2017.

74 Natalia Ollus, Maiju Tanskanen, Päivi Honkatukia ja Heini Kainulainen: *Sukupuolittunut vihapuhe, seksuaalinen häirintä ja risteävät yhteiskunnalliset erot* raportissa Mia Teräsaho ja Johanna Närvi (toim.): Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyyseja tasa-arvobarometrasta 2017.

75 Emmi Nieminen & Johanna Vehkoo: *Vihan ja inhon internet*, 2017.

76 Tasa-arvobarometri 2017; Kouluterveyskysely 2017; Alanko, Katarina (2014) Mitä kuuluu sateenkaari-nuorille Suomessa? Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & Seta.

Seksuaalisen häirinnän lisäksi myös muilla perusteilla esiintyvä syrjintä, häirintä sekä viharikokset ovat huolestuttavan yleisiä Suomessa eurooppalaisessa vertailussa.⁷⁷ Näkyvät vähemmistöt ovat usein viharikosten kohteena. Saharan eteläpuolisten maiden afrikkalaisista Suomessa 47 prosenttia on kokenut häirintää viimeisen vuoden aikana verrattuna 21 prosenttiin kaikista tutkimukseen haastatelluista Saharan eteläpuolisten maiden afrikkalaisista. Myönteinen tulos Suomen osalta oli se, että kyselyyn vastanneet henkilöt osoittivat suurempaa luottamusta julkisiin instituutioihin kuin valtaväestön edustajat. Luottamus yhteiskunnallisia toimijoita kohtaan on korkeampi ensimmäisen polven maahanmuuttajien osalta kuin toisen polven osalta. Lisäksi suurin osa vähemmistöjen edustajista on erittäin kiintyneitä asuinmaahansa. He ovat myös enimmäkseen avoimia toisia etnisiä ryhmiä kohtaan.⁷⁸ "Being Black in the EU"-tutkimusraportin mukaan Suomessa koulua käyvien afrikkalaistaustaisten lasten vanhemmista 45 prosenttia ilmoittaa lapsensa kohdistuneen rasistista häirintää, kiusaamista, ulossulkemista tai väkivaltaa. Raportin jäsenvaltioiden keskiarvo oli 18 prosenttia. Vain harva, keskimäärin 16 prosenttia, raportoi syrjinnästä viranomaisille. Suomessa tehtiin kuitenkin eniten ilmoituksia syrjinnästä viranomaisille, 30 prosenttia tapauksista. Kuten monessa muussakin selvityksessä, tämän tutkimusraportin mukaan nuoret kokivat jonkin verran enemmän rasistista häirintää kuin vanhemmat.⁷⁹ Saharan eteläpuolisten maiden afrikkalaisista muslimeista lähes puolet oli EU MIDIS II tutkimuksen mukaan kokenut häirintää tutkimusta edeltäneen 12 kuukauden aikana etnisyytensä tai maahanmuuttajataustansa perusteella.⁸⁰

Poliisin vuonna 2017 tietoon tulleista viharikoksista lähes 70 prosenttia koski epäiltyjä tekoja, joiden motiivina oli uhrin etninen tai kansallinen tausta. Puolet ilmoituksista koski sanallisia loukkauksia. Asianomistajista suurin osa, 65 prosenttia, oli Suomen kansalaisia, sen jälkeen tavallisimmat kansalaisuudet olivat Irak, Somalia ja Afganistan. Tutkimuksessa ei kartoitettu Suomen kansalaisten etnistä taustaa⁸¹.

Osana oikeusministeriön Against hate -hanketta Uskontojen yhteistyöjärjestö USKOT-foorumi ja Rikosuhripäivystys toteuttivat tiedonkeruun Suomessa tapahtuneista viharikoksista vuosina 2014-2018. Vuonna 2019 julkaistu raportti kuvaa uhrien kokemuksia viharikosten luonteesta. Puolet ilmoitetuista tapauksista oli sanallisia loukkauksia. Rikoksen

77 Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) vuonna 2008 ja 2017 julkaisemat Euroopan unionin vähemmistöjä ja syrjintää koskevat kyselytutkimukset (EU-MIDIS I ja II) sisältävät vertailevaa tietoa EU:n eri jäsenvaltiosta.

78 Katso esim. EU MIDIS II.

79 Katso esim. marraskuussa 2018 julkaistu FRA:n tutkimusraportin "Being Black in the EU", jossa kuvataan valittuja tuloksia EU-MIDIS II kyselytutkimuksesta. Raportti tuo esille lähes 6.000 afrikkalaistaustaisen henkilön kokemuksia kahdessatoista EU valtiossa. Erillisiä raportteja on julkaistu myös muslimien, juutalaisten ja romanien kohtaamasta syrjinnästä mukaan lukien häirinnästä ja viharikoksista.

80 FRA:n vuonna 2017 julkaistu muslimiteita käsittelevä tutkimusraportti, joka perustuu FRA:n EU MIDIS II materiaaliin.

81 Poliisin tietoon tullut viharikollisuus 2017. Jenita Rauta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 131

yhteydessä ilmenneistä vihamotiiveista yleisin oli ihonväri tai etninen tai kansallinen tausta. Toiseksi yleisin esiintyneistä motiiveista oli uskonto tai vakaumus. Seksuaaliseen suuntautumiseen liittyneistä rikoksista saatiin lähes saman verran ilmoituksia. Noin kolmannes vastaajista valitsi motiiveista useamman vaihtoehdon, ja motiivien erottaminen toisistaan vaikuttaakin uhrin näkökulmasta usein keinotekoiselta.⁸²

Suomen romaniväestö on ryhmä, jonka riski joutua vihapuheen kohteeksi on suuri. Romanian hyvinvointitutkimuksessa (Roosa) ei kysytty nimenomaan vihapuheesta, mutta lähes joka toinen vastaaja oli kokenut viimeksi kuluneen vuoden aikana epäoikeudenmukaista kohtelua vieraalta ihmiseltä julkisella paikalla. Syrjinnän kokemukset olivat erityisen yleisiä nuorimmissa ikäryhmissä, ja suurin osa nuorista vastaajista oli kokenut vieraiden ihmisten harjoittamaa syrjintää.⁸³

Häirinnän ja syrjinnän osalta on selkeitä eroja myös kieliryhmien välillä. Vuoden 2016 Kielibarometrin mukaan kaksikielisten kuntien ruotsinkielisistä vastaajista lähes puolet ovat joutuneet usein tai joskus häirinnän tai syrjinnän kohteeksi arjessaan kielensä vuoksi, kun taas kaksikielisissä kunnissa suomenkielisistä runsas viidesosa on kokenut samaa. Oikeusministeriön otakantaa.fi-kyselyn⁸⁴ avovastauksissa nousi esiin kieleen liittyvä häirintä julkisissa tiloissa. Erityisesti nuoret, alle 30-vuotiaat ruotsinkieliset vastaajat kertovat pelkäävänsä puhua ruotsin kieltä tietyissä tilanteissa, kuten esimerkiksi julkisissa kulkuneuvoissa. Kielibarometrin perusteella häirinnän ja syrjinnän kokemukset näyttävät vähentyvän suomen- ja ruotsinkielisten osalta iän myötä. Ruotsinkieliset kokevat häirintää ja syrjintää kuitenkin kaikissa ikäryhmissä noin kaksi kertaa niin paljon kuin suomenkieliset. Valtaväestön saamelaisiin kohdistama vihapuhe on liittynyt erityisesti saamelaisten oikeuksien kieltämiseen tai saamelaiskulttuurin ja saamen kielten väheksyntään.⁸⁵

Uskonto kietoutuu vihapuheeseen monin tavoin. Toisinaan uskonto sinänsä näyttäytyy aggressiivisen torjunnan tai vihapuheen kohteena. Useimmin uskonnolliset vähemmistöryhmät ovat joutuneet vihapuheen kohteeksi sekä Suomessa että globaalisti. Globaalissa perspektiivissä uskontoon kohdistuva tai kytkeytyvä vihapuhe ja väkivaltaisuus ovat saaneet lisääntyvää näkyvyyttä. Uskonto liittyy etniseen tai muuhun ryhmäidentiteettiin ja muodostaa siten helposti konfliktitilanteissa vihapuheen ja vihatoimien perusteen. Eniten huomiota ovat saaneet terroristiset ryhmät ja tapahtumat Syyriassa, Irakissa, Myanmarissa ja Nigeriassa. Kohteeksi ovat joutuneet kristityt, eri muslimiryhmät, jesidit ja juutalaiset.

82 Uhrien kokemuksia viharikoksista Suomessa vuosina 2014–2018, <https://www.riku.fi/binary/file/-/id/79/rid/2140/>

83 Romanian hyvinvointitutkimus (Roosa) on valtakunnallinen hanke, jossa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus (THL) kerää tietoa romaniväestön hyvinvoinnista, terveydestä, toiminta- ja työkyvystä sekä palvelujen käytöstä. Tutkimus tehtiin viimeksi vuosina 2017–2018.

84 Otakantaa.fi-kysely, s. 14.

85 Kielibarometri 2016, s. 34.

Uskonto toimii myös vihapuheen motiivina. Uskonnolla saatetaan perustella toisten yhtäläisen arvon mitätöintiä. Tätä esiintyy kaikissa uskonnoissa. Samalla tavoin kuin islamilaista fundamentalismia edustavat järjestöt torjuvat länsimaiset kristityt uskontoon vedoten, länsimainen islamofobia tai antisemitismi saattaa käyttää kristinuskoon liittyvää retoriikkaa. Uskontojen valtavirran lisääntyvänä haasteena on, että niiden nimissä harjoitetaan vihapuhetta. Uskonto ikään kuin kaapataan sen perinteisiltä ja valtuutetuilta edustajilta. Terroristijärjestö Daesh kaappaa islamin omaan vihapuheeseensa, samoin länsimaiset oikeistonationalistit kaappaavat kristinuskon kirkoilta omaan käyttöönsä.

Uskonnollisten yhteisöjen sisällä vihapuhe saattaa olla samalla tavalla vallankäytön väline kuin muuallakin kulttuurissa. Uskonnollinen vihapuhe voi kohdistua uskonnon harjoittamiseen, opillisiin, moraalisiin tai teologisiin näkemyksiin. Se muotoillaan usein uhkaukseksi tai pelotteeksi, jossa keskeinen viesti on, että kohteen näkemykset, elämäntapa tai tavoitteet ovat oikean opin ja elämän vastaisia ja siksi haitallisia ja vastenmielisiä. Puheen varsinaiseksi tavoitteeksi sanotaan halu osoittaa rakkautta, josta syystä väärä tietä kulkevia on kohdeltava ankarasti, jotta he pelastuvat. Uskonnollisen vihapuheen tavoitteena voi olla myös halu suojella yhteisöä, ja vääränlaiset jotka eivät suostu tekemään parannusta on suljettava yhteisöstä⁸⁶.

Kirkoilla ja uskonnollisilla yhteisöillä voi olla merkittävä rooli myös vihapuheen vastaisessa toiminnassa sekä omassa piirissään, että yhteiskunnassa laajemmin. Vihapuheen vaikutukset ovat yhtä tuhoisia, perustuupa se uskonnollisiin tai muihin perusteisiin ja tapahtuupa se uskonnollisten yhteisöjen sisällä, niitä kohtaan, niiden toimesta tai niiden ulkopuolella muista syistä.

Viime vuosina keskusteluun on noussut yhä enemmän myös eri ammattiryhmien kokema vihapuhe. Kansainvälinen lehdistöinstituutti teki kesällä 2018 selvityksen suomalaisiin toimittajiin kohdistuvasta verkkohäirinnästä. Selvityksen mukaan etenkin turvapaikanhakijoihin, maahanmuuttoon ja Venäjään liittyvä uutisointi laukaisee häirintäkampanjoita. Selvityksen mukaan toimittajat eivät luota siihen, että uhkauksia tutkittaisiin kunnolla. Julkiseen keskusteluun osallistuvat asiantuntijat ja toimittajat rajoittavat ilmaisuaan häirinnän ja uhkailun pelossa.⁸⁷

86 Professori Jaana Hallamaa 12.2.2019.

87 R. Pöytäri, P. Haara & P. Raittila: "Vihapuhe sananvapautta kaventamassa."

6.2 Vihapuheen uhrin tilanne ja keinot selviytyä

Vihapuheen ja vihakampanjoiden kohteet ovat keskenään erilaisessa tilanteessa. Ihmisten tietoisuus omista oikeuksistaan, Suomen lainsäädännöstä ja mahdollisuuksista saada tukea viranomaisilta tai järjestöiltä vaihtelevat. Henkilöllä, joka ei osaa suomea tai ruotsia, ei tunne viranomaistoimintaa tai jolla ei ole verkostoja Suomessa, on suuri riski jäädä yksin ja ilman tukea. Tukiverkostoilla ja vertaistuella on suuri merkitys vihapuheen uhrille.

Rikosuhripäivystys antaa tukea rikoksen uhreille ja henkilöille, jotka epäilevät olevansa rikoksen uhreja. Sen asiakasmäärä kasvoi 13 prosenttia vuonna 2018. Poliisilla on lakisääteinen velvollisuus ilmoittaa asianomistajalle käytettävissä olevista tukipalveluista⁸⁸. Rikosuhripäivystykseltä saatujen tietojen mukaan rangaistavan vihapuheen uhreja ohjautuu sen palveluihin vain vähän.

Eri ammattiryhmien edustajilla, kuten virkamiehillä, tutkijoilla ja toimittajilla, on usein ainakin teoriassa mahdollisuus saada apua ja tukea työnantajalta. Freelance toimittaja tai taiteilija on haavoittuvammassa asemassa. Vihapuheen uhriksi joutuva vähemmistöryhmään kuuluva henkilö saattaa puolestaan jäädä tilanteessa yksin.

Työnantajan ja toimeksiantajan rooli on keskeinen silloin, kun uhri joutuu vihapuheen kohteeksi työhön liittyvien seikkojen vuoksi. Vihapuheen kohteeksi joutuminen vaarantaa työntekijän hyvinvoinnin ja työkyvyn. Työssään vihapuheen ja maalittamisen kohteeksi joutuva henkilö tarvitsee työsuojelun toimia. Uhrien kokemusten mukaan työnantajat, joiden alaiset ovat joutuneet näiden kampanjoiden kohteeksi, eivät aina tiedä mitä tilanteessa tulisi tehdä ja mitkä ovat työnantajan velvollisuudet. Riskiä joutua vihapuheen tai maalittamisen kohteeksi voidaan kuitenkin pitää yhtenä työhön kuuluvana riskinä, joka työnantajan tai työn toimeksiantajan tulisi ottaa huomioon työhön liittyviä riskejä kartoitettaessa. Vihapuheen ja maalittamisen kannalta riskialttiissa tehtävissä toimivien perheiden turvallisuus tulee myös ottaa huomioon⁸⁹.

Vihakampanjan uhri on henkisesti vaativassa tilanteessa, ja samalla hänen tulisi hoitaa myös suuri joukko käytännön asioita. Vihaviestejä voi tulla valtava määrä, ja uhrin on käytännössä mahdotonta koota nämä kaikki yhteen ja toimittaa ne poliisille esitutkintaa varten silloin, kun hän on tehnyt rikosilmoituksen. Poliisin ammattitaidossa ja asenteissa saattaa olla alueellisia ja toimintatapoihin liittyviä eroja. Tästä johtuen uhrin voivat olla erilaisessa tilanteessa riippuen siitä, minkä poliisilaitoksen alueella rikos tapahtuu.

88 Esitutkintalain 18 §

89 Kuulemistilaisuus 10.1.2019

Suurissa hyökkäyksissä ja vihakampanjoissa poliisi keskittää tutkinnan hyökkäyksen takana oleviin toimijoihin, jättäen suuren osan liitännäisistä teoista tutkimatta. Vaikka hyökkäyksen mittakaava on keskeinen tekijä rikosoikeudellisten seuraamuksien kannalta, uhrin näkökulmasta suuri osa tekijöistä ei joudu vastuuseen osallisuudestaan.

Maalittamistapauksissa kaikki toimet, joihin rikoksen uhrilla on lakisääteinen oikeus, saatetaan kosta. Jos kyseessä on asianomistajarikos, voi kynnys rikosilmoituksen tekemiseen olla korkea. Joissain tapauksissa rikosprosessia pyritään häiritsemään, esimerkiksi syyttäjään kohdistuvalla vihakirjoittelulla ja tuomaria mustamaalaten. Esille on tullut myös tapaus, jossa käräjäoikeudessa toimiva lautamies levitti vihaviestejä. Maalittamisen jatkuminen rikosprosessin aikana voi estää rikoksen uhrin oikeuksien toteutumisen ja olla uhka oikeusprosessille.⁹⁰

---

90 Kuulemistilaisuus 10.1.2019

7 Vihapuheen levittäjät ja käyttäjät

Ihmiset levittävät vihapuhetta tietoisesti mutta joskus myös ymmärtämättömyyttään. Vihapuheen levittäminen ja jakaminen netissä on helppoa. Verkossa käytettävä kieli on usein hyvin suorasukaista ja sanavalinnat voivat olla sellaisia, että niiden käyttöön olisi korkeampi kynnys kasvokkain käytävässä keskustelussa. Tämä on muuttanut tapoja ja keskustelukulttuuria. Suomessa on perinteisesti arvostettu, ehkä enemmän kuin monessa muussa maassa, suoraan puhumista ja turhien kohteliaisuuksien ja korulauseiden välttämistä. Suomen kielikin on monella tavalla pelkistetympi esimerkiksi kohteliaisuuteen liittyvien ilmaisujen määrällä tarkasteltuna moneen muuhun Euroopan kieleen. Nämä seikat ovat omalta osaltaan saattaneet madaltaa kynnystä vihapuheeseen. Vihapuhe on normalisoitunut, ja julkisesti voidaan sanoa asioita, joita aiemmin ei olisi julkisesti sanottu. Tämä on nähtävissä aina poliitikkojen ja päättäjien puheesta aina nuorten niin sanottuun läpän heittoon.

Vihapuheen levittäjät ovat erilaisia ja heidän toimintansa motiivit ovat erilaisia. Osa vihapuheen levittäjistä voidaan luonnehtia vihapuheen yleisönä, jotka satunnaisesti osallistuvat itse vihapuheen levittämiseen. He seuraavat vihapuhetta ja saattavat myös kommentoida ja levittää sitä eteenpäin. Joskus vihapuheen levittäjä ei itse jostain syystä ymmärrä levittävänsä vihapuhetta. Tietystä mielentilasta ja esimerkiksi alkoholin vaikutuksen alaisena saattaa herätä halu sanoa asiat kerrankin ”suoraan ja niin kuin ne ovat” miettimättä sen enempää purkautumisen seurauksia tai hyviä tapoja. Vihapuheen levittäjien joukossa voi olla myös henkilöitä, joita voidaan pitää hyväksikäytettyinä ja jotka eivät itse kykene ymmärtämään tekojensa seurauksia.

Osa vihapuheen levittäjistä levittää vihapuhetta tietoisesti, mutta ei organisoidusti. Helsingin poliisilaitoksen yhteydessä toimivan ns. VIPU-ryhmä tutkii kiihottamisrikoksia ja uskonrauhan rikkomisia netissä sekä harkinnanvaraisesti myös muita viharikoksia koko maan alueella. Ryhmän tutkittavana olevien juttujen perusteella vihapuheen levittäjä on yleensä keski-ikäinen mies. Epäillyistä tekijöistä 98 % on yli 30-vuotiaita ja 85% on miehiä. Näiden tunnistaminen on usein helppoa. He voivat kirjoittaa julkisuushakuisesti omalla nimellään, ja myös tunnistetietojen saaminen operaattoreilta ja palveluntarjoajilta on suhteellisen vaivatonta. Anonyymien kirjoittelun ja kommentoinnin kieltämistä on esitetty keinona

hillitä vihapuhetta. Kokemus kuitenkin näyttäisi osoittavan, että yhä useampi on valmis omalla nimellään levittämään vihapuhetta⁹¹.

Organisoitu, tavoitteellinen vihapuhe, sen levittäjät ja mekanismit eroavat edellä kuvastusta. Heidän paljastamisensa on vaikeampaa, sillä he valitsevat palveluja jotka eivät luovuta tietoja. He käyttävät valepersoonia ja salaavat käyttämänsä ip-osoitteen. Esimerkkejä organisoitujen viharyhmien toiminnasta on maalittaminen ja verkkoterrori, josta voidaan mainita esimerkkinä terroristiset ja väkivaltaiset ääriilikkeet sekä verkkolähteet inspiraationa massamurhaajille. Organisoituiden viharyhmät ovat usein myös edelläkävijöitä teknologian hyödyntämisessä⁹².

Vihapuhetta voidaan käyttää erilaisiin tarkoituksiin. Poliittiseen kielenkäyttöön vihapuhe on kuulunut aina. Poliitikassa vihapuheen tarkoituksena on leimata vastustaja, luoda uhkakuvia, vahvistaa oman viiteryhmän kiinteyttä ja kannustaa sitä toimimaan vastustajan tarkoituksien, tai äärimmillään olemassaolon, eliminoimiseksi⁹³. Valtioneuvoston rahoittamassa ”Vihan vallassa” tutkimuksessa selvitetään vihapuheen ja häirinnän vaikutuksia julkiseen päätöksentekoon.

Informaatiovaikuttamisen tai hybrdivaikuttamisen käsite on tullut viime vuosina ajankohdaiseksi ja sitä on paljon käsitelty julkisuudessa. Hybrdivaikuttaminen voidaan määritellä suunnitelmalliseksi toiminnaksi, jossa valtiollinen tai ei-valtiollinen toimija hyödyntää samanaikaisesti erilaisia sotilaallisia keinoja tai esimerkiksi taloudellisia tai teknologiaan perustuvia painostuskeinoja, informaatio-operaatioita ja sosiaalista mediaa pyrkimyksenään hyödyntää kohdevaltion haavoittuvuuksia. Vaikuttaminen voi kohdistua kohdevaltion niin poliittiseen, taloudelliseen, sotilaalliseen kuin infrastruktuurin rakenteisiin. Hybrdivaikuttaminen voi kohdistua myös yksilöihin. Pyrkimyksenä on luoda ristiriitoja ja polarisaatiota eri väestöryhmien välillä sekä lisätä kansalaisten epäluottamusta yhteiskunnallisia instituutioita ja toimijoita kohtaan.

On toimijoita ja tahoja, jotka tietoisesti ja tarkoituksella haluavat vaikuttaa käyttämällä informaatiovaikuttamisen keinoja. Näitä voivat tukea tahtomattaan tai tietämättömyytään henkilöt, jotka levittävät valheita ilman medialukutaitoa tai lähdekritiikkiä. Näin syntyy tilanne, jossa totuudella ei ole väliä, vaan tarinalla. Mitä karmeampi tarina, sitä laajemmalle se leviää⁹⁴. Informaatiovaikuttamista tekeväille on eduksi, että kaiken yllä leijuu eräänlainen epäluulon sumuverho. Kansalaiset eivät enää tiedä, mikä on totta ja mikä ei.

91 VIPU ryhmän esittely työryhmän kokous 10.12.2018

92 Professori Atte Oksanen esitys työryhmän kokous 10.12.2018

93 Rinne 2012

94 Esimerkkinä vuonna 2016 Berliinissä väitetyksi tapahtunut 13-vuotiaan tytön raiskaus, jota ei poliisin tietojen mukaan koskaan tapahtunut mutta jota levitettiin Venäjän valtion TV-kanavan kautta.

Keskustelukenttä kapenee, polarisaatio sekä epäluottamus viranomaisia kohtaan vahvistuvat. Maailmanlaajuisesti tätä hybridivaikuttamista käyttävät useat valtiot ja se kohdistuu muihin valtioihin. Suomessa hybridivaikuttaminen liittyy usein maahanmuuttokysymyksiin. Suomessa informaatiovaikuttaminen saa erityisen paljon jalansijaa äärioikeiston ja kansallismielisiksi itseään kutsuvien keskuudessa ja näin ollen kaikkein isänmaallisimpina itseään pitävät saattavat aiheuttaa paljon vahinkoa yhteiskunnalle.

8 Median rooli ja vastuu

Suomessa median itsesääntely toimii tehokkaasti ja sen seurauksena yleisön luottamus mediaan on maailman huippuluokkaa. Esimerkiksi Reuters Instituten digitaalisen median tutkimuksessa suomalaisten luottamus uutismedioihin oli korkeampi kuin missään muussa tutkitussa maassa.

Suomen Sanomalehtien liiton vuoden 2019 alussa julkaiseman kyselytutkimuksen mukaan suomalaiset luottavat mediaan⁹⁵. Kyselyyn vastanneista 66 prosenttia ilmoitti luottavansa suomalaisiin toimittajiin. Kasvua edelliseen vuoteen oli kuusi prosenttia. Saman verran vastaajia ilmoitti, että median luotettavuuden merkitys on kasvanut heidän omassa mediankäytössään. Eniten luotettavuuden merkitys oli lisääntynyt nuorten, 15-24 vuotiaiden keskuudessa. Yleissivistyksen kannalta tärkeimpänä mediana pidettiin sanomalehtiä (90%), seuraavaksi tärkeimpinä mainittiin televisiokanavat ja niiden verkkopalvelut. Sosiaalista mediaa piti yleissivistyksen kannalta tärkeänä mediana 15 prosenttia vastaajista. Saman tutkimuksen mukaan suomalaisten luottamus sosiaalisen median laatuun oli romahtanut, eniten nuorten eli 15–24 vuotiaiden joukossa.

Tutkimus vastasi varsin pitkälle vuonna 2018 julkaistun Reuters Instituten raportin⁹⁶ tuloksia. Siinä tutkittiin verkkomedioiden käyttöä 37 maassa ja vastaajia oli yli 74 000. Raportin mukaan Suomi ei ole median käytössä monen muun yhteiskunnan tapaan jakautunut ja Suomessa uutiset edelleen luetaan pääasiassa medioiden omilta sivuilta. Toimiva median itsesääntely on taannut myös laajan lehdistönvapauden.

Suomessa käytännössä kaikki perinteiset mediat kuuluvat Julkisen sanan neuvostoon ja ovat sitoutuneet noudattamaan Journalistin ohjeita, jotka ovat monilta osin vaativampia kuin laki. Neuvoston toimivallan piiriin kuuluvat esimerkiksi kaikki laajalevikkiset uutismediat, kuten iltapäivälehdet sekä kaikkien puolueiden lehdet lukuun ottamatta perussuomalaisten medioita.

Journalistin ohjeiden noudattamista valvoo Julkisen sanan neuvosto, jonne kuka tahansa voi tehdä kantelun, jos epäilee, että jokin media on rikkonut ohjeita. Neuvoston vuonna

95 Yhteisöllistyvä media -tutkimus.

96 Reuters Institute Digital News Report 2018

2017 teettämän tutkimuksen mukaan lähes 90 prosenttia suomalaisista tunnistaa Julkisen sanan neuvoston vähintään nimeltä. Tunnettuuden ansiota suomalaiset osaavat kannella median toiminnasta neuvostolle ja medioihin kohdistuvat oikeudenkäynnit ovat Suomessa harvinaisia.

Journalistin ohjeiden kohta 26 edellyttää, että jokaisen ihmisarvoa on kunnioitettava. Sen mukaan ”etnistä alkuperää, kansallisuutta, sukupuolta, seksuaalista suuntautumista, vakaumusta tai näihin verrattavaa ominaisuutta ei pidä tuoda esiin asiaankuulumattomasti tai halventavasti”. Neuvosto on viime vuosina antanut kyseisestä kohdasta yksittäisiä langettavia päätöksiä, jotka ovat liittyneet esimerkiksi turvapaikanhakijoiden tai seksuaalivähemmistöjen käsittelyyn mediassa.

Toimivan median itsesääntelyn vuoksi journalistisissa sisällöissä ei esiinny varsinaista vihapuhetta käytännössä juuri lainkaan. Journalistin ohjeita ei kuitenkaan tarvitse noudattaa medioiden verkkosivuilla julkaistun yleisön tuottaman aineiston osalta, kuten juttujen jälkeen olevissa keskusteluketjuissa. Niitä sääntelee Journalistin ohjeiden vuonna 2011 laadittu liite, joka edellyttää tiedotusvälineitä tarkkailemaan keskusteluketjuja ja viipymättä poistamaan ihmisarvoa ja yksityisyyden suojaa loukkaavat sisällöt. Poistamisen nopeudessa on kuitenkin usein toivomisen varaa.

Viime vuosina keskustelun polarisoituminen on johtanut siihen, että mediat ovat lisänneet yleisön tuottaman aineiston moderointia ja alkaneet sulkea kommentointimahdollisuuksia esimerkiksi maahanmuuttoon liittyvistä jutuista.

Internet, sosiaalinen media ja älypuhelimet ovat muuttaneet merkittävästi median toimintaympäristöä. Digitaalinen julkaiseminen on kasvattanut nopeuden vaatimuksia ja kilpailua samaan aikaan, kun medioiden taloudelliset toimintaedellytykset ovat voimakkaasti heikentyneet.

Nopea klikkausjournalismi on lisääntynyt. Samoin houkutus erilaisten sosiaalisessa mediassa puhuttavien ilmiöiden nopeaan raportointiin journalistisissa medioissa. Polarisoituvassa mielipideilmastossa myös journalismilta on alettu toivoa lisää tulkitsevuuutta. Kaikki tämä on johtanut siihen, että erilaiset sosiaalisen median ilmiöt ovat alkaneet siirtyä journalistisesti toimitetun median sisällöiksi. Toimittajien keskuudessa on kannettu huolta siitä, että journalismi voi toimia kaikukammiona erilaisille totuudenjälkeisen ajan ilmiöille ja informaatiovaikuttamiselle.

Vihapuheen kohteeksi joutuneet henkilöt ovat puolestaan pahoitelleet sitä, että vastuullinen journalismi on usein maksumuurin takana samaan aikaan kun valemedioiden jutut ovat helposti ja ilmaiseksi saatavilla.

9 Verkkoalustojen rooli ja vastuu

Euroopan komissio sekä tietotekniikkayritykset Facebook, Twitter, YouTube ja Microsoft julkistivat toukokuussa 2016 käytäntösäännöt verkossa esiintyvän vihapuheen torjumiseksi. Yritykset sitoutuivat jatkamaan ponnistelujaan internetissä esiintyvään vihapuheeseen puuttumiseksi. Yritykset sitoutuivat myös kehittämään jatkuvasti sisäisiä menettelyjä ja kouluttamaan henkilöstöään sen varmistamiseksi, että suurin osa laittoman vihapuheen poistamista koskevista asianmukaisista ilmoituksista tutkitaan 24 tunnin kuluessa ja että tarvittaessa tällainen sisältö poistetaan tai siihen pääsy estetään. Lisäksi tietotekniikkayritykset pyrkivät lisäämään yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa.

Tietotekniikkayritykset ja Euroopan komissio arvioivat säännöllisesti käytäntösääntöihin sisältyviä julkisia sitoumuksia ja niiden vaikutusta. Keskustelua keinoista edistää avoimuutta ja tukea vihapuhetta vastustavia ja vaihtoehtoisia viestejä käydään komission kesällä 2016 perustamassa korkean tason työryhmässä. Työryhmä käsittelee rasismia, muukalaisvihan ja muun suvaitsemattomuuden torjuntaa. Alatyöryhmä online-vihapuhe seuraa käytäntösääntöjen noudattamista. Käytäntösääntöjen neljäs monitorointikierrös tehtiin syksyllä 2019. Tulokset ovat parantuneet joka kierroksella. Yritysten tiimejä on koulutettu ja sisäisiä prosesseja kehitetty. Trusted Flaggers (luetettavat ilmoittajat) -järjestelmän kautta tehtyihin ilmoituksiin reagoidaan nopeammin ja kattavammin, mutta Facebook antaa palautetta myös tavallisille käyttäjille. Keskimäärin 72 % yrityksille ilmoitetuista viesteistä poistettiin, Facebook poisti jopa 84,2%. Kaikkien viestien poistaminen ei ole toivottavaa, koska kaikki ilmoitukset eivät välttämättä koske laittomana pidettävää sisältöä. Facebook sai eniten ilmoituksia mutta onnistui kuitenkin poistamaan 92,6 % alle 24 tunnissa.

Komissio antoi syyskuussa 2017 tiedonannon ”Laitonta verkkosisältöä vastaan. Lisää vastuuta verkkoalustoille.”⁹⁷ Maaliskuussa 2018 komissio antoi suositukset tehokkaista toimenpiteistä laittoman verkkosisällön torjumiseksi.⁹⁸ Suositukset sisältävät käytännön toimia, joilla verkkoalustat voivat edistää laittoman sisällön poistamista. Suosituksissa

97 <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/FI/COM-2017-555-F1-FI-MAIN-PART-1.PDF>
<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2017-AK-155623.pdf>

98 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0334&from=GA> http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-1170_fi.htm

myös esitetään suoja-toimia sananvapauden turvaamiseksi viestien poistojen yhteydessä ja toiminnan läpinäkyvyyden tärkeyttä korostetaan.

Komissio ilmoitti lokakuussa 2018, että sen arvioinnin mukaan tällä hetkellä ei tarvita lain-säädäntötoimia vihapuheen torjumiseksi, koska käytännesäännöt ovat johtaneet hyvään vapaaehtoisuuteen perustuvaan yhteistyöhön yritysten kanssa. Komission keväällä 2019 laatimien suunnitelmien mukaan se aikoo vastaisuudessa laajentaa yhteistyötään pieniin ja keskisuuriin verkkoalustoihin.

Verkkoalustojen rooli vihapuheen vastustamisessa ja laittomien viestien poistamisessa on huomattava, koska tuomioistuomet eivät voi ottaa kantaa jokaiseen someviestiin. Verkkoalustojen viestien poistamista koskevien menettelyiden mukaan lukien algoritmien käyttö tulee kuitenkin olla läpinäkyvää. Käytännesääntöihin sitoutuneet yritykset ovat tuoneet esille, että tekoälyä voidaan hyödyntää laittoman materiaalin havaitsemiseksi ja poistamiseksi. Vihapuhe on kuitenkin usein kontekstisidonnaista ja tästä syystä tekoälyn avulla havaittuja viestejä ja alustoille tulleita ilmoituksia laittomasta vihapuheesta tulee arvioida myös ihmisen toimesta. Toisin kuin esimerkiksi terroristisen sisällön osalta tekoäly ei lähivuosiin pysty korvaamaan ihmisen tekemää arviointia, kun kyse on vihapuheesta. Terroristisen materiaalin osalta tekoäly pystyy jo nyt havaitsemaan ja poistamaan laiton materiaalia hyvin nopeasti.

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017-2019 sisältää käytännesääntöjä koskevan hankkeen, jonka tavoitteena on käytännesääntöjen kansallinen toimeenpano. Osana hanketta eri ministeriöt ja viranomaiset ovat keskustelleet laittoman vihapuheen torjunnasta mukaan lukien käytännesäännöistä, komission laiton verkkoalustojen vastuuta koskevasta tiedonannosta ja suosituksista, aiheeseen liittyvästä kansainvälisestä yhteistyöstä sekä voimassa olevasta lainsäädännöstä. Helmikuussa 2019 oikeusministeriö kutsui koolle viranomaisia ja palvelujen tarjoajien/verkkoalustojen edustajia pyöreän pöydän keskusteluun aiheesta. Kokouksessa esiteltiin mahdollisuutta sitoutua käytännesääntöihin ja liittyä eurooppalaiseen yhteistyöhön. Kokoukseen osallistuivat myös Facebookin edustajat, jotka kertoivat omasta työstään vihapuhetta vastaan. Seuraavassa pyöreän pöydän kokouksessa tarkoituksena on vaihtaa käytännön kokemuksia moderoinnista ja käsitellä vihapuheeseen liittyvää oikeuskäytäntöä.

Verkkoalustojen vastuuseen ja vihapuheeseen liittyy myös käynnissä oleva audiovisuaalisia mediapalveluja koskevan direktiivin (AVMS-direktiivi) kansallinen implementointi. Uudistetussa AVMS-direktiivissä sen soveltamisala laajenee televisiolähetystoiminnan ja tilausvideopalvelujen ohella videonjakoalustoihin. Direktiivin mukaan videonjakoalustojen tulee asianmukaisesti toimia varmistaen yleisön ja alaikäisten suojelu haitalliselta sisällöltä, kuten kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Kansallisia videonjakoalustoja, joita direktiivi koskee, vaikuttaa tällä hetkellä olevan vain yksi. Esimerkiksi YouTube:n velvoitteisiin direktiivillä tulee olemaan vaikutusta.

10 Nuoret, vihapuhe ja nettikiusaaminen

Lapsena ja nuorena koetut kokemukset vaikuttavat läpi koko elämään. Vihapuhe ja kiusaaminen voi vaikuttaa merkittävästi lapsen kehitykseen ja kokemukseen omasta itsestä ja johtaa huonoon omanarvon ja itsetunnon muodostumiseen⁹⁹. Kiusaaminen voi olla fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista. Kiusaamisen pitkäaikaisten vaikutusten vuoksi on erityisen tärkeää ehkäistä lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa nettikiusaamista ja vihapuhetta.

Nuoret elävät maailmassa, jossa heihin kohdistuu tai he voivat kohdistaa toisiinsa esimerkiksi etniseen tai uskonnolliseen taustaan, muihin vähemmistöihin, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen liittyvää vihapuhetta ja nettikiusaamista. Kategorisen tietämätön ja ymmärtämätön suhtautuminen vihapuheeseen synnyttää lisää vihapuhetta. Negatiivisen mediailmiön kitkemiseksi on mentävä syvemmälle yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja syrjäytymisen rakenteisiin¹⁰⁰.

Nuoret ovat aktiivisia sosiaalisen median käyttäjiä ja erilaisten sosiaalisten medioiden ja sosiaalisten sovellusten rooli nuorten elämässä on suuri. Sosiaaliset kanavat mahdollistavat monipuolisen yhteydenpidon ystäviin sekä tarjoavat hyödyllisiä palveluita ja mielekästä ajanvietettä¹⁰¹. Sosiaalinen media tarjoaa kuitenkin myös alustan, jossa vihapuhetta ja nettikiusaamista on helppoa levittää laajoille kohdejoukoille. Nuorten kohtaama vihapuhe ja kiusaaminen ilmenevät eri tavoin erilaisissa sosiaalisen median alustoissa, kyse ei siten ole yhtenäisestä ilmiöstä.¹⁰²

Aktiivisen netin käytön myötä netissä tapahtuva vihapuhe ja kiusaaminen on yleistynyt voimakkaasti sosiaalisen median alustoilla. Sosiaalisessa mediassa tuodaan herkemmin esille sävyltään kielteiset sekä vihaa ja kritiikkiä sisältävät ajatukset ja viestit. Kasvava nuori voi olla herkkä erilaisille vaikutteille määritellessään omia arvojaan ja asenteitaan.

99 Professori Kirsti Kumpulainen, Suomen aivosäätiö aivosaatio.fi

100 Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot. Koulukino.

101 Tuppurainen, Kati. 2018. ”Se voi olla jonkun mielestä kiva läppä” – Nuoret ja vihapuhe. HAMK.

102 Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot. Koulukino.

Sosiaalisen median vihapuhetta sisältävät foorumit ja sivustot voivat altistaa nuoren monille negatiivisille ajatusmalleille sekä johtaa vihapuheeksi luokiteltavaan käytökseen¹⁰³.

Nuoren kokema vihapuhe ja nettikiusaaminen ovat usein osa muuta kiusaamista. Netissä tapahtuvaan vihapuheeseen ja kiusaamiseen sisältyy piirteitä, jotka erottavat sen muusta kiusaamisesta. Siten netissä tapahtuvaa kiusaamista voi olla vaikeampi tunnistaa. Näitä ovat muun muassa kasvottomuus ja anonyymisyys sekä ajan ja paikan rajattomuus.¹⁰⁴ Netissä tapahtuva vihapuhe ja kiusaaminen tekevät näistä julkisempaa materiaalin levityksessä helposti laajalle kohdejoukolle. Siihen liittyviä kuvia ja materiaaleja voi olla mahdoton poistaa. Sosiaalisen median alustat ovat tärkeitä indentiteettityön välineitä, joissa nuori rakentaa sosiaalisten suhteiden lisäksi minuuttaan. Yksittäisillä teoilla voi olla nuorelle pitkäaikaisia vaikutuksia. Nuoren netissä kokema vihapuhe ja kiusaaminen voi vaikuttaa nuoreen kasvotusten tapahtuvaa kiusaamista vakavammin.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kouluterveyskysely 2017 osoitti, että noin puolet nuorista koki olevansa tärkeä osa eniten käyttämäänsä nettiyhteisöä. Kouluterveyskysely osoitti valtaosa tapahtuu muutoin kuin mediavälitteisesti (19-29 %). Kouluterveyskysely osoitti myös, että kouluissa esiintyy syrjintää, kiusaamista, väkivaltaa ja seksuaalista häirintää.¹⁰⁵ Pelastakaa Lapset ry:n toteuttamassa selvityksessä¹⁰⁶ 12–17-vuotiaista vastaajista noin 30 prosenttia kertoi nähneensä nuorten tekemää toisiin nuoriin kohdistunutta seksuaalista häirintää ja siihen liittyvää kiusaamista digitaalisessa mediassa. Selvityksen mukaan tytöistä lähes 15 prosenttia oli kokenut seksuaalista häirintää ja pojista noin 3 prosenttia. Vihapuhetta koetaan eniten julkisilla paikoilla. Seuraavaksi yleisemmin vihapuhetta kohdattiin internetin keskustelupalstoilla ja erityisesti Facebookissa¹⁰⁷. Kilpailullisten tietokone- ja konsolipelien pelaamisen yhteydessä 15–29-vuotiaista pelitaitojen haukkumista oli kohdannut 94 prosenttia vastaajista, yli 80 prosenttia vastaajista oli kohdannut solvaamista ja nimittelyä ja yli 70 prosenttia rasistista, transhomofobista tai ikään liittyviä negatiivisia kommentteja.¹⁰⁸

---

103 Tuppurainen, Kati. 2018. ”Se voi olla jonkun mielestä kiva läppä” – Nuoret ja vihapuhe. HAMK; Pöytätiimi et al. 2013; Haasio 2016.

104 Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:16. Mannerheimin lastensuojeluliitto, mll.fi.

105 Kouluterveyskysely 2017.

106 Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä digitaalinen kiusaaminen sosiaalisessa mediassa. Pelastakaa lapset 2018; Salomaa, Saara 2019. Vihapuhe ja kiusaaminen median välityksellä. PDF.

107 OM 7/2016, Owl Group Oy;

108 Alin, E. 2018. Non-Toxic. Selvitys kilpailullisia tietokone- ja konsolipelejä pelaavien nuorten kokemuksista vihapuheesta ja häirinnästä.

10.1 Koulu oppilaiden osallisuuden ja hyvinvoinnin vahvistajana

Suomessa varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden, jossa lähtökohtana on edistää yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta ja moninaisuutta sekä aktiivista ja vastuullista osallistumista. Kouluilla on tärkeä tehtävä yhdessä kotien kanssa kasvattaa avarakatseisia, toisia kunnioittavia ja välittäviä ihmisiä. Oppilaan sivistyksellisten perus- ja ihmisoikeuksien, kuten oikeuden yhdenvertaiseen ja tasa-arvoiseen kohteluun, oikeuden henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä oikeuden yksityiselämän suojaan tulee toteutua kouluaikana.

Koulussa oppilaille on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön¹⁰⁹. Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön kattaa sen ajan, jolloin oppilas osallistuu opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen tai toimintaan koulussa tai sen ulkopuolella. Koulukohtaiseen oppilashuoltosuunnitelmaan tulee sisällyttää suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä¹¹⁰. Opetuksen järjestäjä hyväksyy järjestyssäännöt, joilla edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä¹¹¹. Järjestyssääntöihin voidaan antaa tarpeellisia määräyksiä käytännön järjestelyistä ja asianmukaisesta käyttäytymisestä.

Oppilaan oikeudet ja velvollisuudet ovat voimassa ajan, jolloin hän osallistuu opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen tai toimintaan. Koulun toimivaltaan ei sisälly oppilaiden käyttäytymisen kontrollointi koulumatkoilla tai oppilaan vapaa-ajalla. Lainsäädäntö kuitenkin edellyttää, että koulun opettaja tai rehtori ilmoittaa tietoonsa tulleesta koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta niihin syyllistyneen ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.¹¹²

Koulun tulee olla turvallinen paikka, jossa jokainen kouluyhteisön jäsen kokee olevansa arvostettu ja kykenee osallistumaan ja vaikuttamaan omiin ja yhteisiin asioihin¹¹³. Kouluissa edistetään toisia kunnioittavaa, yhteisöllistä ja rakentavaa vuorovaikutusta edistävää toimintakulttuuria. Koulujen ja oppilaitosten tulee edistää yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassaan. Kouluissa ei hyväksytä vihapuhetta, kiusaamista, väkivaltaa, rasismia tai muuta syrjintää. Oppilaan häiritsevään ja epäasialliseen käyttäytymiseen tulee puuttua. Koulujen ja oppilaitosten tulee tasa-arvolain mukaan laatia opetus- ja koulutustoiminnan

109 Perusopetuslain (628/1998) 29 §.

110 Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) 13 §.

111 Perusopetuslain (628/1998) 29 §.

112 Perusopetuslain (628/1998) 29 §.

113 Elo, S. et al. 2017. Rakentavaa vuorovaikutusta. OPH, Oppaat ja käsikirjat 2017:1a.

kehittämistä varten tasa-arvosuunnitelma. Yhdenvertaisuuslain mukaan koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että kouluilla ja oppilaitoksilla on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Perusopetuksella on sekä kasvatus- että opetustehtävä. Tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisinä ja yhteiskunnan jäseninä sekä opettaa tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lapset ja nuoret kasvavat moninaisessa maailmassa, jossa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitys korostuu. Suomessa jo varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa yhteistyöhön perustuva toiminta luo lapsille mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutustaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Oppilaiden kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Vuorovaikutustaitojen ja osallisuuden vahvistaminen koko lapsen ja nuoren opinpolun ajan on tehokasta syrjäytymisen ja polarisaatiokehityksen ennaltaehkäisyä. Varhaiskasvatussuunnitelman ja opetussuunnitelman perusteissa osallisuuden vahvistaminen on läpileikkaava periaate, joka tehdään näkyväksi koulun arkisissa vuorovaikutustilanteissa.

Vuorovaikutus arjessa limittyy toisaalta kasvokkain tapahtuvaan ja toisaalta verkossa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Siten nuorten voi olla vaikea määritellä, milloin kyse on koulussa tapahtuvasta kiusaamisesta ja milloin sen sijaan netissä tapahtuvasta kiusaamisesta. Oppilaiden väliset konfliktit ja kiusaaminen ilmenevät lähes aina jollain tavalla myös oppilaiden suosimissa sosiaalisen median palveluissa. Koulunkäyntivaikeuksien ja poissaolojen taustalta paljastuvat usein ikävät tilanteet, kuten haukkuminen, valheellisen tiedon levittäminen tai arkaluontoisten kuvien leviäminen. Jos oppilas kokee joutuneensa koulussa tai sosiaalisessa mediassa vihapuheen, kiusaamisen tai epäasiallisen käyttäytymisen kohteeksi, on hänen tärkeää kertoa asiasta luotettavalle aikuiselle, kuten huoltajalle tai opettajalle. Vahvistamalla digitaitoja sekä selkeyttämällä koulun toimintatapoja nettikiusaamisen osalta voidaan madaltaa nuorten kynnystä ottaa puheeksi vaikea asia aikuisen kanssa. Jos opettaja tai rehtori saa tietoonsa oppilaaseen sosiaalisessa mediassa vapaa-ajalla kohdistunutta kiusaamista tai epäasiallista käyttäytymistä, opettaja tai rehtori voi kertoa asiasta oppilaan huoltajalle. Mikäli oppilas tai hänen huoltajansa epäilee oppilaaseen kohdistuneen kiusaamisen tai epäasiallisen käyttäytymisen täyttävän rikoksen tunnusmerkit, asiasta on syytä olla yhteydessä poliisiin. Mikäli koulun tietoon tulee oppilaaseen kohdistuva kiusaaminen tai epäasiallinen käyttäytyminen, joka täyttää rikoksen tunnusmerkistön, on koulun syytä ensin olla yhteydessä oppilaan huoltajaan ja tarvittaessa tämän jälkeen poliisiin.¹¹⁴

114 Tietokoneen, kännykän ja muiden mobiililaitteiden käyttöön liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista koulussa. Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 2017:5a.

Arvokasvatuksen merkitys korostuu maailmassa, jossa monimediainen tiedonvälitys, globaalit tietoverkot, sosiaalinen media ja vertaissuhteet muokkaavat lasten ja nuorten arvoa maailmaa. Monilukutaitoa sekä tieto- ja viestintäteknologista osaamista tarvitaan arjessa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito on välttämätön edellytys täysipainoiselle osallistumiselle yhteiskuntaan. Monilukutaito tukee kriittisen ajattelun ja oppimisen taitojen kehittymistä. Tieto- ja viestintäteknologia on osa koulujen arkipäivää. Kouluilla on merkittävä rooli mediataitojen ja tietosuojakysymysten opettamisessa. Lapsia ja nuoria ohjataan tieto- ja viestintäteknologian monipuoliseen ja turvalliseen käyttöön. Varhaiskasvatuksen ja koulun tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.¹¹⁵

10.2 Nuorten odotuksia aikuisille ja ammattilaisille

Verkkomaailmassa toimimisessa ja mobiililaitteiden käytössä on kyse tasapainottelusta kahden keskeisen lapsen oikeuksien periaatteen, osallisuuden ja suojelun välillä. Sosiaalinen media on nuorten keskeinen yhteydenpidon ja sosiaalisen vuorovaikutuksen väline. Yhdenvertaisten osallistumisen mahdollisuuksien turvaaminen lapsille ja nuorille on tärkeää esimerkiksi sosioekonomisesta asemasta tai vammaisuudesta riippumatta. Samaan aikaan lapsia ja nuoria on suojeltava erilaisilta verkkopalvelujen mukanaan tuomilta ongelmilta sekä hyväksikäytöltä.¹¹⁶ Lapsen kunniaa tai mainetta ei saa laittomasti halventaa ja häntä tulee suojella digitaalisen median ympäristöissä kaikelta hyväksikäytöltä¹¹⁷. Lasta tulee suojella myös hänen hyvinvoinnilleen vahingolliselta aineistolta¹¹⁸.

Verkkomaailmassa toimimisessa korostuu lasten ja nuorten media- ja turvataitojen vahvistaminen osana vihapuheen ja kiusaamisen ehkäisyä. Digiajan peruskoulu –hankkeen vuosien 2017–2018 tiedonkeruu osoitti, että perusopetuksen kokonaissuunnittelussa otetaan digitalisaatio huomioon aiempaa tavoitteellisemmin. Opetussuunnitelman perusteiden mukaisissa laaja-alaisen osaamisen tavoitteissa korostettu oppilaiden oma aktiivisuus teknologian käytössä ei tulosten mukaan vielä toteudu. Oppilaiden digitaalisessa osaamisessa ei kuitenkaan tapahtunut muutoksia tarkasteluvuosien välillä. Sisältötäidoista hallittiin parhaiten tiedonhaku, digitaalinen viestintä sekä sovellusten asentaminen ja päivittäminen. Sisältötäidoista heikoimmin suoriuduttiin mobiilisovellusten turvallisuuden

115 Liitteet: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17; Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2016:1; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96.

116 Tietokoneen, kännykän ja muiden mobiililaitteiden käyttöön liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista koulussa. Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 2017:5a.

117 Lapsen oikeuksien sopimus 16 ja 19 artikla; Perustuslaki 10 §; OPH 2017:5a.

118 Lapsen oikeuksien sopimus 17 artikla.

arvioinnissa ja ohjelmoinnissa. Yhdeksäsluokkalaiset digiarjessa korostui erityisesti sosiaalisten suhteiden ylläpito. Tulokset osoittivat, että oppilailta on edelleen merkittäviä puutteita välinetaitojen hallinnassa, jotka auttaisivat heitä soveltamaan taitojaan erilaisiin digitaalisiin sovelluksiin ja tuottoksiin. Opetuksessa tulisikin aiempaa monipuolisemmin hyödyntämään oppilaslähtöisesti digitaalisia mahdollisuuksia.¹¹⁹

SoMe ja nuoret 2016 -tutkimuksen mukaan 70 prosenttia kyselyyn vastanneista 13–29-vuotiaista nuorista koki, että joko koulussa tai kotona tulisi opettaa sosiaalisen median käyttöä ja erityisesti netissä käyttäytymistä ja turvallisuutta.¹²⁰ Kotona ja kouluissa netissä tapahtuvaan vihapuheeseen ja kiusaamiseen koetaan usein vaikeaksi puuttua. Aikuisilta nuoreen kohdistuva nettikiusaaminen voi jäädä myös piiloon.

Kouluissa keskiössä ovat opettajien mediakasvatukseen liittyvien taitojen vahvistaminen lasten ja nuorten media- ja turvataitojen edistämiseksi. Digiajan peruskoulu –hankkeen vuosien 2017–2018 tiedonkeruu osoitti, että opettajien digitaaliset taidot olivat tarkastelu- vuosien aikana parantuneet merkittävästi. Kuitenkin suurin osa opettajista arvioi osaamisensa edelleen vain perustasolle (52 %). Opettajien digitaalisten taitojen hallinta painottui nuorimpiin ikäluokkiin ja miesopettajiin.¹²¹

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Suomen opettajaksi opiskelevien liiton SOOL:n toteuttama Opettajaopiskelijat ja mediakasvatus 2017 -selvitys kartoitti mediakasvatuksen asemaa suomalaisessa opettajankoulutuksessa. Selvitys muodostui opettajaopiskelijoille suunnatusta kyselystä sekä lastentarhanopettaja- ja luokanopettajakoulutuksen opetus- suunnitelmien sekä opettajan pedagogisten opintojen sisällöllisestä tarkastelusta. Valtaosa vastaajista koki, että mediakasvatusta oli opettajaopinnoissa liian vähän (48,4 %) tai aivan liian vähän (23 %). Selvitys osoitti myös, että pakollisten kurssien osalta mediakasvatuksen asema opettajaopinnoissa vaihteli paljon yliopistojen ja koulutusalojen välillä. Tieto- ja viestintätekniikan opetuskäyttö sekä muut digitaaliseen teknologiaan liittyvät opinnot olivat median sosio-kulttuurista lähestymistapaa vahvemmin esillä.¹²²

Kouluissa keskiössä on vihapuhetta ja kiusaamista ehkäisevän toimintakulttuurin kehittäminen. Nuorten osallisuuden vahvistaminen vihapuheen ja kiusaamisen ehkäisyssä on tärkeää. Vihapuheen ilmiön käsittely, selkiyttäminen ja ymmärrys vihapuheen taustalla olevista ilmiöistä osana kouluissa tehtävää työtä nähdään tärkeäksi. Koska netissä

119 Tanhua-Pirhonen et al. 2019. Digiajan peruskoulu. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 6/2019.

120 SoMe ja nuoret 2016 –tutkimus. Ebrand Suomi Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut 2016.

121 Tanhua-Pirhonen et al. 2019. Digiajan peruskoulu. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 6/2019.

122 Opettajaopiskelijat ja mediakasvatus. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti 1/2017.

tapahtuvaa vihapuhetta ja kiusaamista tapahtuu sekä koulun toiminta-aikaan, että nuorten vapaa-ajalla, tulisi koulun ja vapaa-ajan toimivaltaan liittyviä rajapintoja selkiyttää.

Koulun lisäksi kodin merkitys lasten ja nuorten asenteisiin on kiistaton. Vihapuheeseen suhtaudutaan usein kodin arvomaailman kautta. Koti voi ilmentyä nuorelle vihapuhetta ehkäisevänä tai sitä ilmentävänä paikkana. Aikuisilta puuttuu usein riittävät tiedot ja taidot vihapuheen ja nettikiusaamisen ilmiöstä, niiden tunnistamisesta ja puuttumisesta. Aikuiset myös tuottavat sekä kasvotusten että verkossa vihapuhetta, kiusaamista ja häirintää. Tiedon ja osaamisen tarve on merkittävä. Nuoret myös toimivat sosiaalisen median useissa eri ympäristöissä, joissa aikuiset eivät ole. Sosiaalinen media vie entistä enemmän lasten ja nuorten sekä aikuisten aikaa. Aikuisten medialukutaitoon liittyvän osaamisen vahvistaminen ja turvallisen läsnäolon merkitys korostuvat. Sovelluksille asetettujen ikärajojen noudattamisella sekä tarvittaessa ruutuajan rajoittamisella voidaan suojella alaikäisiä sopimat-
tomilta verkkoympäristöiltä, käytökseltä ja sisällöiltä.

11 Mitä tehdään vihapuheeseen ja nettikiusaamiseen puuttumiseksi

Vihapuheeseen puututaan rikosoikeudellisin keinoin sekä muun muassa yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain keinoin. Yhteistyötä vihapuheen kitkemiseksi tehdään kansainvälisesti ja kansallisesti viranomaisten, yksityisen sektorin ja kansalaisjärjestöjen toimesta. Lisäksi vihapuhetta pyritään ennaltaehkäisemään perus- ja ihmisoikeuskasvatuksella ja -koulutuksella, medialukutaitoa lisäämällä sekä muun muassa edistämällä yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Vihapuhetta käsitellään tai sivutaan useassa toimintaohjelmassa, kuten valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa ja Mediapoliittisessa ohjelmassa.¹²³

Sisäministeriön ja poliisin toimet

Sisäministeriö osallistui vuosina 2015–2016 EU:n rahoittamaan Good Practice + hankkeeseen, jossa kehitettiin toimintaa viharikosten torjunnassa. Hankkeessa laadittiin opas ja ”toolkit”, joka on jaettu poliisilaitoksille. Hankkeessa valmisteltu koulutus viharikosten uhrin tukemiseksi on toteutettu SPR:n ja RIKU:n toimesta suurimmissa kaupungeissa.

Poliisi asetti vuoden 2016 Helsingin asema-aukion tapahtumien jälkeen työryhmän laatimaan ehdotuksia vihapuheen torjumiseksi, ja työryhmän ehdotuksia toimeenpantiin muun muassa perustamalla Helsingin poliisilaitoksen yhteyteen VIPU-ryhmä ja tehostamalla nettipoliisitoimintaa.

Poliisiammattikorkeakoulu on julkaissut 1998 lähtien vuosittain raportin, johon kootaan tietoa poliisin tietoon tulleista viharikoksista. Raportissa tarkastellaan poliisin tietoon tulleiden rikosten määriä, tapahtumapaikkoja, tekijöitä ja vihamotiiveja. Raportin tietoja tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että vain osa viharikoksista tulee poliisin tietoon.

---

123 Katso esim. valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma, <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79277> sekä valtioneuvoston tasa-arvo-ohjelma, <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75238>.

Oikeusministeriön vuonna 2016 julkaiseman selvityksen mukaan vain 21 prosenttia häirintää tai vihapuhetta viimeisen vuoden aikana kokeneista ilmoitti siitä kenellekään.¹²⁴

Poliisin toimintaa viharikosten torjunnassa on tehostettu sisällyttämällä kirjaukset viharikosten torjunnasta poliisitoimintaa ohjaaviin strategioihin ja poliisilaitosten toimintaa ohjaaviin tulostavoitteisiin. Poliisia on koulutettu viharikosten torjunnassa toteuttamalla koulutusohjelmat vuosina 2016 ja 2018. Poliisissa on myös toteutettu ETYJ:n TAHCLE-koulutus. Koulutukseen ovat osallistuneet poliisipäälliköt ja päällystö. Lisäksi 40 poliisia jokaiselta poliisilaitokselta on saanut kouluttajakoulutuksen, ja he ovat toimineet kouluttajina poliisilaitoksilla. Tämän johdosta yhteensä noin 1 000 poliisia on osallistunut viharikosten torjuntaan liittyvään täydennyskoulutukseen.

Vuoden 2017 alusta Helsingin poliisilaitoksella toiminut vihapuheeseen erikoistunut vihapuhe-ryhmä VIPU, jonka toimintaa kehitetään edelleen niin, että se puuttuu jatkossa myös muihin viharikoksiin ja maalittamiseen. Keskusrikospoliisin verkkotiedustelua ja -tutkintaa on tehostettu ja jokaisella poliisilaitoksella on nimetty vihapuheen torjuntaan keskittyvä nettipoliisi.

Oikeusministeriö toimet

Oikeusministeriö koordinoi syrjinnän seurantajärjestelmää ja edistää yhdenvertaisuutta eri keinoin.

Oikeusministeriö käynnisti vuoden 2017 lopulla Against Hate -hankkeen, jolla kehitetään viharikosten ja vihapuheen vastaista työtä. Oikeusministeriön koordinoima hanke jatkuu marraskuun 2019 loppuun asti. Hankekumppaneina ovat Rikosuhripäivystys sekä kroatialaiset järjestöt Centre for Peace Studies, Human Rights House Zagreb sekä GONG. Hanke saa rahoitusta Euroopan unionin perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuus -ohjelmasta (2014-2020) sekä hankekumppaneilta. Hankkeessa on toimia muun muassa viharikosten seurannan kehittämiseksi, viranomaisten kapasiteetin vahvistamiseksi, uhrien tukemiseksi sekä yhteistyön kehittämiseksi sekä vihapuheeseen puuttumiseksi. Hankkeessa on muun muassa koulutettu poliiseja, syyttäjiä ja tuomareita. Lisätietoa hankkeesta <http://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM005:00/2018>. Komissio on maaliskuussa 2019 myöntänyt rahoitusta jatkohankkeelle Facts against hate, eli työ jatkuu vuosina 2020–21.

Osana Against hate –hanketta on syksyllä 2018 kartoitettu viharikoksiin ja vihapuheeseen liittyvää toimintaa. Kartoituksen mukaan tämä toiminta on hyvin monimuotoista, ja siinä

¹²⁴ Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä. Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. OM julkaisu 3.3.2016.

on mukana monenlaisia toimijoita.¹²⁵ Kartoitusta sisältää tietoa sekä viranomaisten että kansalaisyhteiskunnan toimista.

Oikeusministeriö valmistelee parhaillaan hanketta kieli-ilmapiiirin parantamiseksi, jonka tavoitteena on edistää suvaitsevaisuutta, parantaa Suomessa vallitsevaa kieli-ilmapiiiriä laaja-alaisesti, vähentää kieliryhmiin kohdistuvia ennakkoluuloja ja edistää kielellisten oikeuksien toteutumista. Taustalla on vuoden 2017 kielikertomus sekä perustuslakivaliokunnan mietintö (PeVM 2/2018), jossa se nostaa esille huolensa koventuneesta kieli-ilmapiiiristä ja peräänkuuluttaa toimia tähän puuttumiseksi.

Syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinlaitoksen toimet

Sananvapautteen liittyvien perusoikeusnäkökohtien vuoksi syyteoikeus virallisen syytteen alaisista julkaistun viestin sisältöön perustuvista rikoksista sekä tällaiseen rikokseen liittyvästä päätoimittajarikkomuksesta on keskitetty ylimmälle syyttäjälle. Näin ollen valtakunnansyyttäjällä on yksinomainen oikeus päättää syytteen nostamisesta silloin, kun vihapuhetta levitetään mediassa. Tällaisia vihapuherikoksia ovat esimerkiksi kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja sen törkeä tekemuoto. Syyteoikeusjärjestelyn tavoitteena on myös yhdenmukaisten linjausten syntyminen. Valtakunnansyyttäjänvirasto tekee vihapuherikoksissa läheistä yhteistyötä poliisin kanssa ja on myös ohjeistanut menettelyä näiden rikosten käsittelyssä.

Valtakunnansyyttäjä on laatinut ohjeistusta syyttäjille ja poliisille muun muassa kiihottaminen kansanryhmää vastaan -rikosten käsittelystä. Uusimman, 1.1.2019 alkaen voimassa olevan ohjeen mukaan poliisi on velvollinen ilmoittamaan kaikista rikosasioista, joissa epäillään olevan poliittinen- tai vihamotiivi.

Valtakunnansyyttäjänvirastossa ja tuomioistuimissa käsiteltävien sanavapausjuttujen määrä on kasvanut poliisin vihapuheen vastaisen toiminnan tehostamisen vuoksi.

---

125 Kartoitusta kokonaisuudessaan raportin liitteenä.

Taulukko 3. Valtakunnansyyttäjänvirastoon syyteharkintaan saapuneet sananvapausrikkoksia koskevat esitutkintapöytäkirjat ja niissä nostetut syytteet vuosina 2012–2018:

Vuosi	Esitutkinta	Syyte
2012	11	8
2013	8	3
2014	7	5
2015	23	18
2016	24	18
2017	60	36
2018	32	35

Vuonna 2018 käräjäoikeuksissa annettiin 31 langettavaa tuomiota kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Määrän nousu on huomattava, koska vuonna 2017 annettiin 12 tuomiota ja vuosina 2013–2016 ainoastaan 1-4 tuomiota/vuosi. Vuosina 2013–2018 yhtäkään syytettä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ei hylätty käräjäoikeudessa. Tästä johtuen oikeuskäytäntöä löytyy nyt erityisesti siitä, minkälaiset viestit ovat selkeästi rangaistavia. Sananvapauden rajojen tarkempi määrittely edellyttäisi lisää oikeuskäytäntöä sellaisista jutuista, joissa syytteet hylätään. Sananvapauden rajojen määrittelyssä voidaan kansallisen oikeuskäytännön lisäksi hyödyntää Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä.¹²⁶

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan -rikkosen tunnusmerkistöä sovelletaan yleensä sellaisissa tapauksissa, joissa kokonaisia ryhmiä solvataan, panetellaan tai uhataan. Myös oikeushenkilö voi syyllistyä kiihottamisrikokseen. Yksittäisten ihmisten kohtaamaa vihapuhetta käsitellään usein kunnianloukkauksena, laittomana uhkauksena, julkisena kehottamisena rikokseen, yksityiselämää loukkaava tiedon levittämisenä, vainoamisena tai viestintärauhan rikkomisena. Näissä tapauksissa rangaistusta voidaan koventaa, jos rikos on tehty rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta. Vihamotiivi on otettava huomioon riippumatta siitä, keneen tai mihin rikos kohdistuu. Uhrin ei itse tarvitse kuulua ko. ryhmään, vaan hän voi esimerkiksi kuulua pakolaiskeskuksen henkilökuntaan, olla asianajaja tai muu henkilö, joka puolustaa esimerkiksi rasistisen hyökkäyksen kohteena olevaa henkilöä. Mahdollisuutta koventaa rangaistusta käytetään vain vähän.

¹²⁶ https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

Viime aikoina oikeudessa on käsitelty tapauksia, joissa muun muassa toimittajat ovat joutuneet vihapuheen kohteeksi. Tapaukset ovat saaneet paljon julkisuutta ja herättäneet keskustelua siitä, mahdollistaako voimassa oleva lainsäädäntö riittävän puuttumisen yksittäisiin henkilöihin kohdistuvaan vihapuheeseen. Uuden teknologian mahdollistama toimintamalli on hyödynnetty viharikoksissa mutta myös muunlaiseen toimintaan, kuten esimerkiksi yksittäisten poliisien vainoamiseen muilla perusteilla. Monessa niin sanotussa maalittamistapauksessa rikoksen tekijän motiivina on kuitenkin ollut rasismi. Maalittamisen kohde on esimerkiksi ottanut kantaa turvapaikanhakijoiden tilanteeseen tai kirjoittanut maahanmuuttajataustaisesta henkilöstä. Näissä tapauksissa rangaistusta voidaan koventaa rasistisen motiivin vuoksi. Esille tulleista tapauksista voidaan todeta, että tekijät vaikuttavat välillä valitsevan uhrejaan hyvin sattumanvaraisesti. Jopa käräjäoikeuden kansliassa toimiva henkilö voi joutua maalittamisen kohteeksi, koska hän on postittanut yhden kirjeen, jossa on esimerkiksi kutsu sananvapausjuttua koskevaan istuntoon.

Vihapuheen levittämisen kannalta mielenkiintoinen tapaus on Pohjoismaisen vastarintaliikkeen PVL lakkauttamisasiä, jossa tulkittiin yhdistyslain säännöksiä. Turun hovioikeus, samoin kun Pirkanmaan käräjäoikeus, julisti Pohjoismainen vastarintaliike -nimisen rekisteröimättömän yhdistyksen Suomen osaston (PVL) ja siihen suoraan tai välillisesti kuuluvat alueosastot sekä Pohjoinen perinne ry:n lakkautetuiksi (28.9.2018, nro 777). Poliisihallitus oli vaatinut yhdistyksen lakkauttamista, koska yhdistys toimii olennaisesti vastoin lakia ja hyviä tapoja muun muassa levittämällä vihapuhetta maahanmuuttajista, seksuaalivähemmistöistä ja juutalaisista, kyseenalaistamalla holokaustin ja ihannoimalla fasisteja sekä hyväksymällä yhdistyksen toiminnassa tapahtuneen väkivallan. PVL on kiistänyt Poliisihallituksen väitteet ja toimii omasta mielestään sanan- ja yhdistymisvapauden rajoissa. Korkein oikeus on myöntänyt PVL:lle valitusluvan. Poliisihallituksen vaatimuksesta korkein oikeus samalla kielsi väliaikaisesti yhdistyksen toiminnan.

Itsenäisyyspäivänä 6.12.2018 PVL järjesti Kohti Vapautta -nimisen mielenosoituksen. Mielenosoituskulkueen kärjessä oli lippulinna, jonka etummainen rivi kantoi hakaristilippuja. Poliisi pysäytti mielenosoituksen ja otti hakaristiliput pois mielenosoittajilta. Asiassa kirjattiin rikosilmoitus kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Perusteena rikostutkinnalle on ollut symbolin muodossa yleisölle välitetyn, vähemmistöjä uhkaavan viestin eli hakaristilippujen kantaminen mielenosoituksessa. Harkinnassa on huomioitu teon konteksti, eli lippujen kantaminen osana kansallissosialistisen ja väkivaltarikoksiin yhdistetyn, vähemmistöjä kohtaan avoimen vihamielisen liikkeen kulkuetta. Arvioon on vaikuttanut myös mielenosoituksen saama laaja ennako- ja mediahuomio. Asian esitutkinta on valmistunut ja asia etenee syyteharkintaan.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvovaltuutetun toimet

Yhdenvertaisuuslain syrjintäkiellon noudattamista valvoo yhdenvertaisuusvaltuutettu (www.syrjinta.fi), työsuojeluviranomaiset (<https://www.avi.fi/web/avi/tyosuojelu>) sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta (<https://www.yvtltk.fi/fi/>). Tasa-arvolain noudattamista valvovat tasa-arvovaltuutettu (<https://www.tasa-arvo.fi/>) ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta. Tasa-arvolakia uudistettiin viimeksi uuden yhdenvertaisuuslain säätämisen yhteydessä vuoden 2015 alusta. Tällöin tasa-arvolakiin sisällytettiin sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän kiellot. Valtuutetut, työsuojeluviranomaiset sekä lautakunta ovat käsitelleet muutamia syrjintäjuttuja, joissa on ollut kyse häirinnästä, eli vihapuheesta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja sen hallinnonalan toimet

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2016 käynnistämä Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelman tavoitteena oli vihapuheen ja rasismien estäminen ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt laaja-alaisen oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuuria edistävän toimenpideohjelman. Turvallisuuskulttuuria vahvistetaan varhaiskasvatus- ja esiopetusyksiköissä, peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa sekä korkeakouluissa. Ohjelma vahvistaa osaamista ja ymmärrystä turvallisuusasioista, luotilannetietoisuutta oppimisyhteisöjen turvallisuudesta sekä kehittää ja levittää malleja oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuurin edistämiseksi. Toimenpideohjelmassa turvallisuus huomioidaan laaja-alaisesti fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena turvallisuutena sisältäen myös kiusaamisen ja häirinnän ehkäisyn.

Opetushallituksen opetustoimen henkilöstökoulutushaku lapsiin ja nuoriin kohdistuvien seksuaalirikosten ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi suunnataan erityisesti yleissivistävään ja ammatilliseen koulutukseen. Erityisavustusta myönnetään lasten ja nuorten houkuttelun ja hyväksikäytön (grooming) vastaiseen opetustoimen henkilöstökoulutukseen ja siihen liittyvän tukimateriaalin tuottamiseen. Tavoitteena on suunnata kouluihin ja oppilaitoksiin tehostettuja toimia, jotta lapset ja nuoret tunnistaisivat nykyistä paremmin grooming-ilmion ja osaisivat toimia turvallisesti sosiaalisessa mediassa sekä tilanteessa, jossa kokee kohtaavansa jotain pelottavaa tai häiritsevää. Lapsia ja nuoria tuetaan oppimaan, kuinka puolustaa henkilökohtaista koskemattomuuttaan ja suojata itseään vahingollisilta ilmiöiltä. Erityisavustusta on haettavana yhteensä 500 000 € ja haku on päättynyt 25.4.2019.

Opetushallitus on järjestänyt useita opettajille ja muulle oppilaitosten henkilökunnalle suunnattuja tilaisuuksia, joilla on pyritty lisäämään tietoisuutta sekä vahvistamaan osaamista ristiriitaa herättävien aiheiden esille nostamisessa ja keskustelujen käymisessä

vihapuheeseen tai rasistiseen käytökseen sekä väkivaltaiseen radikalisoitumiseen liittyen. Vihapuhe, rasismi ja väkivaltaisen ekstremismin ennalta ehkäisy on ollut esillä lukuisissa Opetushallituksen järjestämässä koulutuksissa.

Opetushallitus on myös myöntänyt Helsingin yliopiston täydennyskoulutusyksikölle erillistä valtionavustusta laajan aiheeseen liittyvän koulutuksen toteuttamiseen. Vuonna 2018 Ihmisoikeuskeskus, aluehallintovirastot ja Opetushallitus järjestivät yhteistyössä koulutuskierroksen usealla Suomen paikkakunnalla. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen teemoja on ollut myös painopisteinä Opetushallituksen hallinnoimissa, erillisellä valtionavustuksella toteutettavissa opettajien täydennyskoulutushankkeissa vuonna 2018. Lisäksi Opetushallitus on avannut verkkosivut, jotka sisältävät tietoa ja linkkejä opettajalle erilaisiin vihapuheen ja rasismin vastaisiin aineistoihin sekä ekstremismin ehkäisyyn (https://edu.fi/yleissivistava_koulutus/hyvinvointi_koulussa/ekstremismin_ehkaisy).

Opetushallitus on tuottanut Rakentavaa vuorovaikutusta – Opas demokraattisen osallisuuden vahvistamiseen, vihapuheen ja väkivaltaisen radikalismien ennaltaehkäisyyn julkaisun opettajien työn tueksi. Oppaan keskeisenä ajatuksena korostuu, että kouluissa tulee oppia keskustelemaan rakentavasti, kriittisesti ja toisia kunnioittaen myös vaikeista ja kiistanalaisista kysymyksistä. Koulu ei suvaitse vihapuhetta tai kiusaamista. Oppilaita tukeva koulu yhteisö vahvistaa hyvinvointia, osallisuutta ja oppimista sekä ehkäisee syrjäytymistä. Välittävä oppimisyhteisö auttaa nuoria vaikeuksissa sekä puuttuu kaikenlaiseen huolestuttavaan kehitykseen. (OPH: Oppaat ja käsikirjat 2017:1a)

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI) on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtion virasto, jonka lakisääteisenä tehtävänä on muun muassa edistää mediakasvatusta, lasten mediataitoja ja lapsille turvallisemman mediaympäristön kehitystä. KAVI edistää mediakasvatukseen liittyvää tutkimusta, seuraa alan kansainvälistä kehitystä, kouluttaa ammattilaisia ja tiedottaa lapsia ja mediaa koskevista asioista. KAVI ylläpitää Mediataitokoulu.fi –palvelua, joka tarjoaa tietoa, tutkimusta ja tehtäviä mediakasvatuksesta ja median ilmiöistä. Palvelun tavoitteena on kehittää mediataitoja sekä vahvistaa mediakasvatuksen valmiuksia. KAVI toteuttaa yhteistyössä Pelastakaa Lapset ry:n ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa Safer Internet –toimintaa, jossa osana eurooppalaista yhteistyötä edistetään kansalaisten medialukutaitoa, kasvattajien mediakasvatusvalmiuksia sekä lasten turvallisuutta ja hyvinvointia. KAVI koordinoi vuosittain järjestettävää mediakasvatuksen teemaviikkoa Mediataitoviikkoa, jonka tavoitteena on kehittää lasten, nuorten ja aikuisten mediataitoja sekä vahvistaa aikuisten valmiuksia mediakasvatukseen. Vuosittain järjestettävä mediakasvatusfoorumi verkostoi uusia kumppanuuksia sekä jakaa tietoa mediakasvatus toimijoiden välillä. KAVI toteuttaa myös Peliviikkoa, joka on vuosittain järjestettävä pelikasvatuksen teemaviikko. Osana valtioneuvoston mediapoliittista ohjelmaa KAVI valmistelee mediakasvatuksen kansalliset linjaukset vuoden 2019 aikana.

Kansalaisyhteiskunnan ja yritysten toimet

Kansalaisjärjestöjen työ yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi osaltaan ennaltaehkäisee vihapuhetta. Jotkut kansalaisjärjestöt tekevät vihapuheen vastaista työtä osana perustyötään. Allianssi on koordinoanut vihapuheen vastaista verkostoa vihapuheen vastaista työtä tekeville organisaatioille. Verkostossa muun muassa vaihdetaan tietoa ajankohtaisista asioista. Viime aikoina myös järjestöillä ja yrityksillä on ollut kampanjoita vihapuheeseen liittyen, esimerkiksi Ihmisoikeusliiton Päätepysäkki -kampanja, Fazerin Lovebot Blue -kampanja ja Elisan Sanavastuu-kampanja.

12 Nykytilanteen ja toimenpiteiden arviointia

Viranomaiset ovat toteuttaneet monia toimia vihapuheen torjumiseksi, mutta tästä huolimatta vihapuhe on viime vuosina lisääntynyt ja saanut uusia muotoja. Kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia valvovat elimet ovat antaneet useita vihapuhetta koskevia suosituksia Suomelle. Suositusten mukaan Suomen tulee muun muassa:

- Tutkia tehokkaasti rasistiseen vihapuheeseen ja yllyttämiseen rotuvihaan liittyvät tapaukset ja kohdistaa asianmukaiset syyte- ja seuraamustoimet niihin, jotka ovat vastuussa näistä teoista
- Suomen tulee antaa pakollista ja jatkuvaa koulutusta viharikoksista ja yhdenvertaisuudesta kaikkien tasojen lainkäyttöviranomaisille
- Suomen tulee tuomita julkisesti virkamiesten ja poliitikkojen rasistisen vihapuheen ja muukalaisvihamieliset lausunnot sekä irtisanoutua niistä julkisesti ja kehottaa poliitikkoja varmistamaan, etteivät heidän julkiset lausuntonsa osaltaan edistä suvaitsemattomuutta, leimaamista ja yllyttämistä vihaan.¹²⁷
- Tyttöihin ja naisiin kohdistuva vihapuhe internetin keskustelupalstoilla ja sosiaalisessa mediassa on nostettu esille.¹²⁸
- Suomen tulee suositusten mukaan liennyttää etnisten ryhmien välillä lisääntyvien ennakkoluulojen ja jännitteiden ilmapiiiriä ja torjua vihapuhetta erityisesti sosiaalisessa mediassa
- Lisätä tietoisuutta käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista
- Ottaa poliisin palvelukseen enemmän vähemmistöjen edustajia.¹²⁹

Against hate-hankkeessa tehdyn kartoituksen mukaan viharikosten ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi ja niihin puuttumiseksi tehdään monia toimia, mutta kokonaiskoordinaatio puuttuu. Nykyiset toimet eivät myöskään vastaa kaikkiin ihmisoikeussopimusten

---

127 YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean suositukset Suomelle 2017 (CERD/C/FIN/CO/23).

128 YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean suositukset Suomelle vuonna 2014 (CEDAW/C/FIN/CO/7).

129 Euroopan Neuvoston ministerikomitean suositukset kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa 2017 (CM/ResCMN(2017)1).

valvontaelinten ja muiden ihmisoikeusmekanismien Suomelle antamiin suosituksiin. Koordinaation parantamisen lisäksi kartoituksen vastauksissa nousi esiin laajasti hyvin erilaisia kehittämiskohteita lainsäädännön muutoksista tietoisuuden lisäämiseen. Aiheeseen liittyvät materiaalit ovat keskittyneet erityisesti vihapuheeseen, ja monet niistä on suunnattu lapsille ja nuorille tai heidän kanssaan työskenteleville. Kartoituksen mukaan vaikuttavuuden arviointi tehtyjen toimenpiteiden osalta näyttöä harvinaisena. Tätä olisi jatkossa kehitettävä, jotta saadaan tietoa siitä, millaiset toimet ovat vaikuttavimpia.

Viranomaisten toimintaan vihapuheen torjumiseksi on osoitettu myös kritiikkiä. Viranomaisten toiminta saatetaan kokea ennakkosensuurina. Tässä on usein ajatuksena, että yhteiskunta voi puuttua vain rikoslain vastaiseen mielipiteen ilmaisuun ja kaikki muu mielipiteen ilmaisu tulisi sallia.¹³⁰ Taustalla voi olla myös se, että perustuslaissa asetettuja velvoitteita julkiselle vallalle, yhdenvertaisuuslaissa säädettyjä velvoitteita yhdenvertaisuuden edistämisestä ja kielletystä häirinnästä tai tasa-arvolaisissa kiellettyä seksuaalista ja sukupuoleen perustuvaa häirintää koskevia säännöksiä tunnetaan huonosti. Eräät poliitikot ovat laatineet kirjallisia kysymyksiä ja muuten asettaneet kyseenalaiseksi poliisin toiminnan vihapuheen torjunnassa perustellen sitä muun muassa sillä, että poliisin resurssija tulisi käyttää tärkeämpiin asioihin.¹³¹

Vihapuheen vastaisissa toimissa tulee aina ottaa huomioon sananvapaus, eikä vihapuheeseen puuttumisella voida rajoittaa sananvapautta. Sananvapaus ei kuitenkaan ole rajaton oikeus. Rajanvetoa sananvapauden ja vihapuheen välillä tehdään oikeuden päätöksissä, ja päätösten määrän lisääntyessä myös rajanveto tulee helpommaksi. Myös tuomioistuimen päätökset liittyen Pohjoismaisen Vastarintaliikkeen lakkauttamiseen ovat määritelleet sananvapauden rajoja.

Rikoslakiin liittyen on työryhmän työn aikana tullut esille useita kysymyksiä ja parannusehdotuksia. Esille nousi muun muassa kysymys, vastaavatko nykyiset säännökset niin sanottuihin maalittamistapauksiin. Rikoslain vainoamiseen ja viestintärauhan rikkomiseen liittyvät säännökset koskevat lähinnä tilanteita, joissa tekijöitä on yksi. Maalittamisessa muutama aktiivi kehottaa ja yllyttää suurta joukkoa hyökkäämään yhden kohteen kimppuun eri tavoin, esimerkiksi lähettämällä sähköposteja ja vihaviestejä, levittämällä hänestä perättömiä juttuja, kirjoittamalla henkilöstä juttuja erilaisiin vastamedioihin, asettamalla henkilö huonoon valoon sosiaalisessa mediassa sekä muilla tavoilla. Kampanja voi olla massiivinen, mutta jokainen yksittäinen teko ei välttämättä täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Maalittaminen on uhrin näkökulmasta vakava teko, joka vaikuttaa hänen fyysiseen

130 Esimerkiksi Turun yliopiston eduskuntatutkimuksen keskuksen johtaja Markku Jokisipilä Turun Sanomissa julkaistussa kolumnissa 4.10.2017.

131 Esimerkiksi kirjallinen kysymys KK 4/2017 vp Mika Raatikainen (ps), Mika Raatikaisen kysymykset sisäministerille joulukuussa 2018 liittyen resurssihin, joita poliisi käyttää vihapuheen vastaiseen toimintaan.

ja henkiseen turvallisuuteensa ja vaikuttaa ja vaikeuttaa hänen elämäänsä monella tavalla. Verkossa käynnistynyt maalittaminen voi johtaa myös uhkaaviin tilanteisiin ja jopa väkivaltaan verkon ulkopuolella. Tällä hetkellä näyttäisi siltä, että maalittamistapauksiin ei voida tehokkaasti puuttua lainsäädännön keinoin. Rangaistuksen koventamisperustetta ei välttämättä voida soveltaa, jos maalittaminen on käynnistynyt esimerkiksi siitä, että toimittaja on käsitellyt Venäjän toimintaa kriittisesti. Motiivina voi olla tällöin pyrkimys horjuttaa demokratiaa ja oikeusvaltiota, eikä esimerkiksi rasismi.

Vihapuheen uhri tarvitsee tukea, jota hän ei aina riittävästi saa. Rikosuhripäivystys auttaa myös viharikosten uhreja, mutta näitä on asiakkaissa vain vähän. Näyttäisi siltä, että viharikoksen mukaan lukien laittoman vihapuheen uhrin eivät jostain syystä ohjautu Rikosuhripäivystyksen palveluihin. Rikoksen uhrin tuki on keskeistä, sillä sen kautta uhri saa tukea ja oikeudellista neuvontaa. Osalle uhreista vertaistuki on tärkeintä, osa tarvitsee muuta tukea ja neuvontaa. Vihapuheen uhreilla ja erityisesti vähemmistöryhmillä tulisi olla riittävästi tietoa vihapuheesta ja mahdollisuuksista saada apua ja tukea. Esimerkiksi vertaistukea ei välttämättä ole tarjolla muilla kuin suomen kielellä.

Vihapuheen uhri ottaa vain harvoin yhteyttä viranomaisiin.¹³² EU MIDIS II tutkimuksen mukaan EU:n jäsenvaltioissa 90 prosenttia vihaan perustuvasta häirinnästä on jätetty ilmoittamatta. Yleisin syy jättää vihaan perustuvaa häirintää ilmoittamatta poliisille tai muualle oli käsitys, ettei mitään tapahtuisi tai mikään muuttuisi (41 %). Seuraavaksi yleisin syy oli se, että tilanteesta ei kannattanut ilmoittaa sen vähäisyyden vuoksi tai koska tällaista tapahtuu koko ajan (38 %); että raportointi olisi liian byrokraattista tai aikaa-vievä (12 %) tai esimerkiksi että uhri käsitteli ongelmaa itse tai perheen tai ystävien kanssa (11 %). Being black in the EU –tutkimusraportin mukaan keskimäärin 16 % uhreista raportoi syrjinnästä viranomaisille EU:ssa. Suomessa tehtiin kuitenkin eniten ilmoituksia syrjinnästä viranomaisille, 30 % tapauksista. Yksi syy jättää rikos ilmoittamatta voi olla myös se, että uhri pelkää kostotoimia. Vihapuheen ja vihakampanjan uhriin saatetaan kohdistaa kostotoimia, jos hän käyttää oikeuksiaan. Maalittamisen kohteena oleva henkilö voi olla henkisesti kovia kokenut, eikä hänellä ole välttämättä voimavaroja ja halua kohdata enää uutta vihakampanjaa, joka voi seurata rikosilmoituksen tekemisestä. Esimerkiksi kunnianloukkaus on asianomistajarikos, ja ilman rikosilmoituksen tekemistä rikoksen selvittäminen jää tekemättä.

Naisiin kohdistuva vihapuhe on lisääntynyt merkittävästi ja se on erilaista kuin miehiin kohdistuva vihapuhe. Naisiin kohdistuvassa vihapuheessa korostuvat huorittelu,

---

132 Aliraportoinnista, katso esim. EU MIDIS II ja OM:n vihapuheselvitys (Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä. Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. OM julkaisu 3.3.2016). Aliraportointi on laaja ongelma myös syrjinnän muiden muotojen sekä muidenkin viharikosten osalta.

nöyryyttäminen pilkkaamalla tai kritisoimalla toisen kehoa. Naisiin kohdistuva vihapuhe sisältää usein brutaaleja ja seksualisoituja uhkauksia kuolemasta, raiskauksesta tai väkivallasta ja siinä esitetään ulkonäköön, seksuaalisuuteen tai sukupuolirooleihin liittyviä uhkaavia kommentteja¹³³. Epäkohtana on noussut esille, voidaanko rikoslain keinoin riittävän tehokkaasti huomioida naisiin kohdistuvaa vihapuhetta. Sukupuolta ei mainita koventamisperusteissa eikä kiihottaminen kansanryhmää vastaan –rikoksen tunnusmerkistössä.

Yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain toimeenpanon näkökulmasta on huomattava, että kiellettyyn häirintään tulisi voida puuttua myös ilman yksittäistä uhria. Tämä oli mahdollista ensimmäisessä yhdenvertaisuuslaissa (21/2004), mutta kun lakia uudistettiin, tämä mahdollisuus poistettiin.

Vihapuhe leviää netissä, mutta ei ole olemassa riittävästi tietoa vihapuheen esiintymisestä eri verkkoalustoilla. Tämä tieto olisi tärkeää, jotta voidaan arvioida miten verkkoalustat toimivat ja miten ne valvovat omien käyttöehtojen noudattamista. Esille nousi myös kysymys, onko verkkoalustojen vastuuta torjua vihapuhetta säännelty tarpeeksi.

Politiikkatoimien oikea kohdentaminen ja tietoon perustuva toiminta edellyttää, että on riittävästi tutkimustietoa vihapuheen esiintymisestä eri areenoilla, vihapuheen eri muodoista, tekijöistä ja uhreista. Vihapuheeseen liittyvä tutkimus on varsin vähäistä eikä tietotuotanto vastaa kaikkia tarpeita. On myös tärkeää, että olemassa oleva tieto otetaan huomioon politiikkatoimien kohdentamisessa.

Työryhmän työn aikana tuli esille, että eri ammattilaisten osaaminen vihapuheesta, sananvapauden rajoista, velvollisuuksista ja mahdollisuuksista puuttua sekä ehkäistä vihapuhetta oli hyvin eritasoisista ja vaihtelivat myös saman ammattikunnan sisällä ja alueellisesti. Kehitys on ollut nopeata, eikä koulutus ja ohjeistus ole pysyneet muutoksessa riittävästi mukana. Ammattilaisten osaaminen on aivan keskiössä vihapuheen torjunnassa. Ammattilaisilla tulee olla riittävästi osaamista puuttua vihapuheeseen silloin, kun he sitä kohtaavat oman työnsä yhteydessä. Osaaminen lisää luottamusta siihen, että asiaan voidaan ja pitää puuttua.

Näyttäisi siltä, että vallitsee epäselvyyttä siitä, miten koulun, nuorisotoimen ja muiden nuorten kanssa toimivien viranomaisten tulisi puuttua vihapuheeseen netissä ja millaiset toimivaltuudet heillä on. Vihapuhetta levitetään sekä koulukavereiden kesken kouluajalla ja sen ulkopuolella. Näyttää siltä, että koulut tulkitsevat eri tavoin sitä, millainen vastuu niillä on vihapuheesta, jota tapahtuu sekä kouluajalla että sen ulkopuolella. Tiedon puute ja erilaiset käytännöt saattavat lisätä lasten ja nuorten keskuudessa epätietoisuutta siitä, puuttuvatko aikuiset tilanteeseen ja kannattaako asiasta lainkaan kertoa aikuisille.

133 THL. Sukupuolten tasa-arvo. Tasa-arvotiedon keskus.

Monella vanhemmalla ei ehkä ole riittävästi osaamista tukea ja opastaa nuorta sananvapauden käytössä. Vanhempien asenteet ja mielipiteet vaikuttavat lapsiin ja nuoriin hyvässä ja pahassa. Vihapuhetta käyttävien ja levittävien vanhempien malli siirtyy seuraavalle sukupolvelle. Aikuisten medialukutaitoon tulee kiinnittää enemmän huomiota jatkossa. Tähän asti koulutusta on suunnattu pääsääntöisesti vain nuorille.

Haasteena on, että vihapuheen vastaista toimintaa usein kehitetään projekteissa ja hankkeissa, joiden toiminta on määräaikaista. Yleensä kun rahoitus päättyy, päättyy myös toiminta. Osaaminen ei leviä ja kehity edelleen eivätkä kehitystyön tulokset siirry osaksi pysyvää toimintaa. Hankkeesta vastaava henkilöstö on usein määräaikaista, ja tieto tehdystä työstä ja uusista toimintamalleista häviää ja verkostot hajoavat hankkeen päättyessä.

Vihapuheen vastainen toiminta ei ole johdonmukaista ja tavoitteellista eikä sen koordinointi ole riittävää. Yksi keino vahvistaa koordinointia olisi laatia vihapuheen vastaista toimintaohjelma. Toimintaohjelma ei kuitenkaan itsessään ratkaise ongelmia, sillä toimintaohjelman toimeenpanosta tulee huolehtia ja se tulee jalkauttaa osaksi käytännön toimintaa. Toimintaohjelman toimeenpano edellyttää myös riittäviä resursseja.

Tiedotuskampanjoiden vaikutuksesta on erilaisia näkemyksiä. Ne ovat kuitenkin käytännössä ainoa tapa tavoittaa suuri yleisö. Kampanjoiden teemoja voisivat olla esimerkiksi sananvapauden rajat ja vihapuhe sekä tieto siitä, miten yksittäiset ihmiset ja järjestöt voivat torjua vihapuhetta.

Kansalaisyhteiskunnan kautta voidaan tavoittaa sellaisia ryhmiä, joita viranomaiset eivät tavoita. Kansalaisyhteiskunta voidaan kokea myös neutraaliksi toimijaksi vihapuheen torjunnassa. Haasteena on, miten järjestöjen toimintaa voidaan rahoittaa niin, että toiminta olisi pysyvää ja pitkäjänteistä.

Yleisesti voidaan todeta, että Suomessa on kohdistettu varsin vähän rahoitusta vihapuheen vastaiseen toimintaan. Tämä on merkittävä seikka ottaen huomioon, että esimerkiksi vertailtaessa eri EU maita Suomessa on enemmän rasismia kuin EU maissa keskimäärin.¹³⁴ Poikkeuksena voidaan mainita opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2016 käynnistämä Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma, jossa estettiin vihapuhetta ja rasismia ja vahvistettiin yhteiskunnallista osallisuutta. Toimintaohjelman toimeenpanoon liittyi 6 miljoonan euron rahoitus. Tämä on kuitenkin Suomessa poikkeuksellista, yleensä toimintaohjelmiin ei liitetä rahoitusta.

---

134 FRA Being Black 2018

13 Työryhmän suositukset vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostamiseksi

Vihapuhe ja nettikiusaaminen eivät synny tyhjiöissä vaan ne heijastavat laajemmin yhteiskunnallista ja sosiaalista tilaa ja ilmapiiriä. Yhteiskuntapolitiikalla voidaan vähentää sosiaalista eriytymistä, edistää eri väestöryhmien hyviä suhteita ja poistaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta, jotka tekijät luovat lisääntyessään pohjaa myös vihapuheelle. Tämän raportin suosituksissa paneudutaan kuitenkin konkreettisiin kysymyksiin, joilla voidaan vähentää vihapuhetta.

Suositus 1: Laaditaan vihapuheen vastainen toimenpideohjelma

Työryhmä esittää, että valtioneuvosto päättää vihapuheen vastaisen toimintaohjelman laatimisesta. Vihapuhe on niin vakava ongelma, että se edellyttää hallitusohjelman taseisia linjauksia.

Työryhmän keskeinen johtopäätös on, että vihapuheen vastaista työtä tehdään, mutta se on varsin hajanaista ja koordinoimatonta. Työ perustuu paljon yksittäisiin hankkeisiin, eikä se ole riittävästi resurssoitua, tavoitteellista ja pitkäjänteistä. Tämä on ongelma ottaen huomioon, että vihapuheen vaikutukset yhteiskuntaan ja sen kohteena oleviin yksilöihin ja ryhmiin ovat suuret. Lisäksi vihapuheen määrä kasvaa, ja se saa uusia muotoja ja kohde-ryhmiä. Myöskään lainsäädäntömme ei vastaa nykyistä tilannetta.

Suositus 2: Perustetaan osaamiskeskus, lisätään tutkimusta, tietoa ja vahvistetaan tietoon perustuvaa johtamista

Työryhmä esittää, että perustetaan erillinen osaamiskeskus, joka kerää ja analysoi laajasti tietoa vihapuheesta, syrjinnästä, rasismista, viharikoksista ja muista vihateoista poliitikkojen, raporttien ja toimenpiteiden laatimisen tueksi.

Osaamiskeskuksen toiminta edistää tiedolla johtamista, se tuottaa selvityksiä ajankohtaisista ja tärkeistä teemoista ja seuraa kansainvälistä kehitystä. Osaamiskeskus koordinoi ja seuraa viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan toimia vihapuheen torjumiseksi.

Osaamiskeskus huolehtii siitä, että tietoa vihapuheesta kerätään myös alueellisesti ja tieto otetaan viranomaisten käyttöön alueellisten ja paikallisten toimenpiteiden suunnittelua varten.

Tutkimukseen perustuvaa tietoa vihapuheesta ja sen vaikutuksista tarvitaan muun muassa seuraavista seikoista:

- Vihapuheen syyt ja yhteiskunnallinen ja kulttuurillinen tausta
- Vihapuheen tuottajat, levittäjät ja uhrin
- Vihapuheen vaikutukset yksilöön, vähemmistöryhmiin, yhteiskunnan sosiaaliseen koheesioon
- Vaikutukset yhteiskuntaan ja instituutioihin kohdistuvaan luottamukseen
- Aliraportointi ja siihen vaikuttavat seikat
- Uudet keinot puuttua vihapuheeseen, esimerkkinä sovittelun mahdollisuudet
- Sosiaaliseen mediaan liittyvää tutkimusta

Suositus 3: Kehitetään lainsäädäntöä

Työryhmä esittää, että oikeusministeriö arvioi, pitääkö sananvapauteen liittyvät viharikokset säätää virallisen syytteen alaisiksi ainakin niissä tilanteissa, joissa henkilö joutuu vihapuheen kohteeksi virkatoimiensa, työtehtäviensä tai luottamustehtäviensä hoitamisen vuoksi. Tällöin niiden eteenpäin vieminen rikosprosessissa ei edellyttäisi asianomistajan rangaistusvaatimusta.

Vihapuhetta sisältävän sananvapausrikoksen kohteeksi joutuneella henkilöllä on korkea kynnys tehdä asiasta rikosilmoitus. Tämä johtuu osittain siitä, että useat näistä rikoksista ovat asianomistajarikoksia eikä asianomistaja halua tai uskalla vaatia rangaistusta tekijälle, koska hän pelkää joutuvansa sen vuoksi entistä rankemman vihapuheen kohteeksi. Tällä hetkellä syyttäjä ei saa nostaa syytettä yksityiselämästä loukkaavan tiedon levittämisestä, sen törkeästä tekemuodosta, kunnianloukkauksesta eikä sen törkeästä tekemuodosta, ellei asianomistaja vaadi rangaistusta. Valtakunnansyyttäjä voi kuitenkin antaa määräyksen syytteen nostamisesta ilman asianomistajan vaatimustakin, jos rikos on tapahtunut joukkotiedotusvälinettä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Käytännössä erittäin tärkeän yleisen edun täyttymiskynnys on asetettu erittäin korkealle.

Työryhmä esittää, että rangaistuksen koventamisperustetta koskevaan lainkohtaan sekä kiihottaminen kansanryhmää vastaan tunnusmerkistöön lisätään maininta sukupuolesta.

Työryhmän työn aikana epäkohtana nousi esille, voidaanko rikoslain keinoin riittävän tehokkaasti huomioida naisiin kohdistuvaa vihapuhetta. Tällä hetkellä sukupuolta ei mainita koventamisperusteissa eikä kiihottaminen kansanryhmää vastaan –rikoksen tunnusmerkistössä.

Työryhmä esittää, että oikeusministeriö ja sisäministeriö arvioivat, mahdollistavatko tällä hetkellä voimassa olevat rikoslain säännökset rikosvastuun kattavan toteutumisen maalittamistapauksissa kaikkien vihakampanjaan tavalla tai toisella osallistuneiden henkilöiden osalta. Työryhmä esittää, että oikeusministeriö ja sisäministeriö arvioivat tarvetta kehittää rikosoikeudellista suojaa maalittamiseen puuttumiseksi.

Maalittamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä ihmisten usuttamista sosiaalisessa mediassa vihakampanjaan tiettyä henkilöä kohtaan. Verkossa kohdehenkilöstä julkaitaan vihapropagandaa, jolloin lukijat alkavat esimerkiksi uhkailla ja häpäistä tätä. Maalittamiselle on tyypillistä, että kohdehenkilöä loukkaavaan toimintaan osallistuu lukuisia, jopa tuhansia henkilöitä. Rikosoikeudellisen arvion kohteena ovat siten sekä loukkaavan toiminnan liikkeellepaneva henkilö, että ne lukuisat muut henkilöt, jotka osallistuvat loukkaavaan keskusteluun.

Maalittamiseen tulisi voida puuttua nykyistä tehokkaammin, ainakin yksittäisten vähemmistöryhmiin kuuluvien ja ammattinsa puolesta vihapuheen kohteeksi joutuvien, kuten virkamiesten, journalistien, tutkijoiden, taiteilijoiden, luottamushenkilöiden ja muun muassa pappien sananvapauden ja muiden perusoikeuksien turvaamiseksi. Nykyinen lainsäädäntö ei vaikuta riittävästi huomioivan tilanteita, joissa yksi henkilö yllyttää useita ihmisiä yhden ns. maalin kohteeksi. Kampanja voi olla massiivinen, vaikka kaikki yksittäiset viestit eivät itsessään täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Järjestelmälliset hyökkäykset vaarantavat demokratian ja oikeusvaltion toimivuuden.

Työryhmä esittää, että selvitetään kansainvälisiä kokemuksia erilaisten kriminaalipoliittisten keinojen käytöstä vihapuheen torjumiseksi ja mahdollisuuksia ottaa käyttöön rikosoikeudellisia seuraamuksia täydentäviä tai vaihtoehtoisia toimenpiteitä.

Vihapuheeseen puuttumiseksi on tärkeä toteuttaa toimenpiteitä jotka kohdistuvat tekijöihin. Esille on tullut tapauksia, jossa vihapuheen levittäjä ei koe oikeustoimien kohteeksi joutumista rangaistukseksi vaan jopa ansioksi. Tästä syystä on tärkeää selvittää laajasti kriminaalipoliittisia keinoja vihapuheeseen puuttumiseksi.

Työryhmä esittää, että palautetaan yhdenvertaisuuslakiin muotoilu, jonka mukaan valtuutettu voi viedä häirintätapauksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan myös ilman yksittäistä uhria.

Työryhmän työn aikana nousi esille, että on tärkeää, että valtuutetulla on mahdollisuus viedä häirintätapaus yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan myös ilman yksittäistä uhria. Tämä lisää mahdollisuuksia puuttua häirintätapauksiin.

Suositus 4: Lisätään verkkoalustojen vastuuta

Työryhmä esittää, että verkkoalustojen vastuuta torjua vihapuhetta lisätään lainsäädännön keinoin.

Tulisi arvioida, miltä osin EU:n komission antamia suosituksia laittoman verkkosisällön torjumiseksi¹³⁵ voitaisiin säätää verkkoalustoja/säilytyspalvelujen tarjoajia velvoittaviksi. Suositusten mukaan säilytyspalvelujen tarjoajien tulee esimerkiksi mahdollistaa sähköisen ilmoituksen tekemistä laittomasta verkkosisällöstä, myös anonyymisti. Lisäksi tulisi arvioida, voitaisiinko verkkoalustoja velvoittaa poistamaan selkeästi rangaistavaa verkkosisältöä sekä antamaan perustellun vastauksen ratkaisustaan ilmoittajalle kohtuullisessa ajassa. Tulisi myös arvioida, onko syytä edellyttää, että verkkoalustojen käyttöehdoissa kielletään laittoman ja rangaistavan vihapuheen levittämistä palvelussa ja että verkkoalustat seuraavat nimettömien tilien käyttöä. Verkkoalustojen toimintatapojen ja moderointipäätösten läpinäkyvyyttä tulisi lisätä.

Työryhmä esittää, että viranomaiset jatkavat yhteistyötä verkkoalustojen kanssa.

Yhteistyön tavoitteena on laittomien ja rangaistavien viestien poistamisen tehostaminen. Viranomaisten tulee yhteistyössä verkkoalustojen kanssa suunnitella ja toteuttaa kampanja vihapuhetta torjuvan puheen (niin sanotun vastapuheen) lisäämiseksi verkossa.

Suositus 5: Edistetään median mahdollisuuksia torjua vihapuhetta

Työryhmä esittää, että tuetaan vastuullisen journalismin toimintaedellyksiä erityisesti nuorten suosimien, digitaalisilla alustoilla toimivien uusien medioiden osalta siten, että niillä olisi

---

¹³⁵ Komission suositus (EU) 2018/334, annettu 1 päivänä maaliskuuta 2018, toimenpiteistä laittoman verkkosisällön torjumiseksi.

mahdollisuus julkaista vastuullista journalismia sen sijaan, että ne ovat luonteeltaan sisältömarkkinointia.

Nuorten suosimia blogeja, videoblogeja ja podcasteja voitaisiin tukea vastuullisen journalismin julkaisemisessa esimerkiksi ottamalla ne mielipidelehtien tuen piiriin ja kasvattamalla mielipidelehtien tukea.

Työryhmä esittää, että lisätään vastuullisesti toimivan median ymmärrystä siitä, millaiset mekanismit median toiminnassa voivat olla omiaan lisäämään vahingollisen vihapuheen näkyvyyttä yhteiskunnassa tai miten vastuullisetkin mediat saattavat jopa levittää vihapuhetta.

Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi lisäämällä tutkimusta ja koulutusta aiheesta.

Työryhmä esittää, että vahvistetaan journalismin etiikan koulutusta erityisesti koskien median nykyistä digitaalista toimintaympäristöä ja yhteiskunnallisesti vaikeita aiheita.

Työryhmä esittää, että mediat avaavat vastuullisen journalismin toimintatapoja sekä omia journalistisia päätöksiään yleisölle nykyistä paremmin, jotta yleisön on mahdollista ymmärtää, miksi media toimii, kuten se toimii, ja miten sen toiminta poikkeaa muusta viestinnästä.

Työryhmä esittää, että lisätään medioiden tietoisuutta siitä, että monissa tapauksissa yksittäisten journalististen periaatteiden mukaisesti tehtyjen juttujen poistaminen maksumuurin takaa voi parantaa ratkaisevasti vihapuheen kohteeksi joutuneen henkilön tai ihmisryhmän tilannetta.

Työryhmän järjestämissä kuulemisissa kävi ilmi, että vihapuheen kohteet ovat kokeneet ongelmalliseksi sen, että valeutiset ovat ilmaiseksi saatavilla, mutta journalistisin periaattein toimitetut, vaikeita ja ristiriitaisia asioita vastuullisesti käsittelevät jutut ovat usein maksumuurin takana.

Suositus 6: Parannetaan vihapuheen uhrien tukea

Työryhmä esittää, että selvitetään, miten vihapuheen uhrien tukea tulisi kehittää.

Vihapuheen uhrit ovat varsin erilaisessa asemassa riippuen esimerkiksi siitä, millaiset tukiverkostot heillä on ja miten he osaavat hakea apua tilanteessa. Kootaan tietoa vihapuheen uhrien asemasta, tällä hetkellä tarjolla olevista tukipalveluista, mahdollisista puutteista sekä kehittämistarpeista ottaen huomioon eri ryhmien erilainen tilanne.

Työryhmä esittää, että varmistetaan matalan kynnyksen oikeusapua tarjoavien tahojen resurssointi.

Matalan kynnyksen oikeusapua tarjoavat tahot ovat tärkeitä kaikille sosiaalisen median käyttäjille. Ne tarjoavat lainopillista asiantuntemusta tai muuta tukea kiusaamisen uhrille, häirinnän ja uhkailun kohteeksi joutuneille sekä neuvoja siitä, miten tilanteessa tulisi toimia.

Työryhmä esittää, että lisätään eri tavoin tietoa oikeusprosessin vaiheista ja kehitetään mahdollisuus seurata rikosjutun etenemistä sähköisesti (ns. track my case).

Poliisille tehdään ilmoituksia viharikoksista ml. laitton vihapuhe varsin harvoin. Yhtenä syynä tähän on, että rikoksen uhri ajattelee, että poliisi ei tee asiassa mitään. Tämä käsitys saattaa syntyä myös sen vuoksi, että isolla osalla rikoksen uhreista on varsin vähän tietoa siitä, miten juttu etenee rikosprosessissa. Juttujen käsittely kestää myös usein varsin kauan, erityisesti silloin, jos valitusoikeutta käytetään. Joissain maissa on otettu käyttöön sähköisiä järjestelmiä, joilla rikoksen uhri voi seurata asiansa etenemistä oikeusprosessissa. Tulisi myös lisätä ihmisten tietoa oikeusprosessista ja sen vaiheista.

Työryhmä esittää, että lisätään vihapuheen uhrien tietoisuutta mahdollisuuksista ilmoittaa vihapuheesta verkkoalustojen ylläpitäjille ja viranomaisille.

Suositus 7: Varmistetaan, että työnantajan tai toimeksiantajan vastuu toteutuu silloin, kun työntekijä on vihapuheen tai vihakampanjan kohteena

Työryhmä esittää, että viranomaiset toteuttavat yhdessä elinkeinoelämän järjestöjen kanssa työnantajille ja toimeksiantajille suunnatun kampanjan siitä, miten tulee toimia tilanteessa, jossa työntekijä joutuu vihapuheen, vihapuhekampanjan tai maalittamisen kohteeksi.

Osa työnantajista ja toimeksiantajista kokevat edelleen, että heillä ei ole vastuuta tai heidän vastuunsa on epäselvä tilanteessa, jossa työntekijä joutuu vihakampanjan tai maalittamisen kohteeksi. Tämä näkyy käytännössä, sillä uhrit jäävät usein yksin, vaikka he ovat joutuneet tilanteeseen työnsä vuoksi. Työhön liittyvien riskien hallinta tulisi kattaa myös tilanteet, joissa työtehtävään liittyen riski joutua vihakampanjan tai maalittamisen kohteeksi on suuri.

Suositus 8: Lisätään tietoa ja koulutusta vihapuheesta sekä sananvapaudesta ja sen rajoista

Työryhmä esittää, että viranomaisten, mukaan lukien alueelliset ja paikalliset viranomaiset, poliitikot koulutusta lisätään.

Viranomaisia tulisi kouluttaa vihapuheesta, viharikoksista, syrjinnästä, häirinnästä, vähemmistöryhmiin kuuluvien oikeuksista sekä sananvapaudesta ja sen rajoista.

Lisäksi tulisi lisätä poliisien, syyttäjien ja tuomareiden tietoa viharikoksista, mukaan lukien koventamisperusteen käytöstä.

Työryhmä esittää, että muiden toimijoiden, kuten kansalaisyhteiskunnan edustajien, tietoa vihapuheesta ja sananvapauden rajoista lisätään.

Suositus 9: Vahvistetaan medialukutaitoa

Työryhmä esittää, että toteutetaan monivuotinen ohjelma vihapuheen torjunnan kannalta tärkeiden taitojen kehittämiseksi.

Toteutetaan monivuotinen ohjelma, joka tähtää lasten, oppilaiden ja aikuisten vahvempaan ja monipuolisempaan digitaitojen, moni- ja medialukutaitojen sekä mediatuotannon ja -ilmaisun osaamiseen. Ohjelmassa edistetään lasten medialukutaidon kehittymistä.

Työryhmä esittää, että parannetaan aikuisten medialukutaitoa.

Viime vuosina on tehty toimia, joilla lasten ja nuorten medialukutaitoa on parannettu. Näitä toimia tulisi kohdistaa myös aikuisiin, joiden medialukutaito on tutkimusten mukaan nuoria heikompi. Aikuisille tulisi myös antaa tietoa sananvapaudesta ja sen rajoista. Aikuisten medialukutaidot ovat keskeisessä asemassa, sillä heidän asenteensa ja toimintatapansa siirtyvät usein lapsille.

Työryhmä esittää, että kutsuntojen yhteydessä annetaan tietoa vihapuheesta ja sananvapaudesta ja sen rajoista.

Time out!Aikalisä!Elämä raiteilleen -toimintamallissa annetaan aktiivista tukea nuorille miehille kutsunnoissa ja varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä. Ajatuksena on hyödyntää kutsuntojen tarjoama viimeinen mahdollisuus tavoittaa koko ikäluokka. Täydennetään Time out!Aikalisä!Elämä raiteilleen -toimintamallia vihapuheen ennalta ehkäisyyn liittyvällä kokonaisuudella.

Suositus 10: Vahvistetaan uskontoon kohdistuvan ja uskontoon perustuvan vihapuheen torjuntaa

Työryhmä esittää, että vahvistetaan uskontoon kohdistuvan ja uskontoon perustuvan vihapuheen torjuntaa sekä uskontolukutaitoa ja uskontojen vuoropuhelua.

Poliisiammattikorkeakoulun tekemän selvityksen mukaan poliisin tietoon tulleiden uskontoperusteisten viharikosten määrä on kasvanut. Työskennellään yhdessä kirkkojen ja muiden uskonnollisten yhteisöjen kanssa vihapuheen tunnistamiseksi ja torjumiseksi.

Suositus 11: Lisätään opettajien ja koulun henkilökunnan valmiuksia puuttua vihapuheeseen ja nettikiusaamiseen

Työryhmä esittää, että opettajien medialukutaitoon liittyvää perus- ja täydennyskoulutusta vahvistetaan.

Osana opettajien perus- ja täydennyskoulutusta vahvistetaan opettajien medialukutaitoon ja turvalliseen netinkäyttöön liittyviä perustaitoja lasten ja nuorten media- ja turvataitojen vahvistamiseksi sekä lasten ja nuorten suojaamiseksi vihapuheelta, väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Opetushallitus laatii parhaillaan kiusaamisen vastaisen työn opasta oppilaitoksille sisältäen myös verkossa tapahtuvan kiusaamisen ehkäisyn. Osana opettajien täydennyskoulutusta edistetään oppaan jalkautumista.

Työryhmä esittää, että menettelyjä ja ohjeistusta selkeytetään vihapuheeseen ja nettikiusaamiseen puuttumiseksi.

Selkeät menettelyt ja ennakoitava toiminta lisäävät lasten ja nuorten luottamusta siihen, että aikuiset puuttuvat vihapuheeseen ja nettikiusaamiseen.

Selkeytetään ohjeistusta ja menettelyjä siinä, miten koulu, nuorisotoimi ja muut nuorten kanssa toimivat viranomaiset puuttuvat vihapuheeseen netissä. Vihapuhetta levitetään sekä koulukavereiden kesken kouluajalla ja sen ulkopuolella. Koulut ja yksittäiset ammattilaiset tulkitsevat eri tavoin sitä, millainen vastuu niillä on vihapuheesta, jota tapahtuu sekä kouluajalla että sen ulkopuolella.

Työryhmä esittää, että laaditaan eri vuosiluokille opettajien käyttöön materiaalia vihapuheeseen puuttumiseen huomioiden koulujen erot monimuotoisuuden osalta. Materiaalia tulisi valmistaa myös vihapuheen käsittelemiseksi opettajankokouksessa ja vanhempainillassa.

Työryhmä esittää, että yhdenvertaisuustyötä kouluissa ja oppilaitoksissa vahvistetaan

Toiselle asteelle valmisteilla olevan yhdenvertaisuusoppaan valmistuttua vahvistetaan osana opettajien täydennyskoulutusta edellytyksiä edistää kouluissa ja oppilaitoksissa yhdenvertaisuustyötä. Opetushallitus laatii materiaalia opetuksen järjestäjien ja koulujen yhdenvertaisuussuunnitelman edistämiseksi sekä yhdenvertaisuustyön vahvistamiseksi kouluissa.

Suositus 12: Ennalta ehkäistään poliittista vihapuhetta

Työryhmä esittää, että poliittiset puolueet ohjelmissaan sitoutuvat vihapuheen vastaisiin toimiin. Lisäksi työryhmä esittää, että eduskuntapuolueet vahvistavat rasismia vastaisessa peruskirjassa mainittuja toimia. Puolueiden tulisi laatia vaalikampanjoitaa varten eettiset ohjeet, joiden tulisi sisältää häirinnän ja vihapuheen vastaiset toimintaohjeet.

Työryhmä suosittelee, että kaikki yhteiskunnalliset toimijat sitoutuvat vihapuheen vastaiseen työhön.

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

KARTOITUS VIHARIKOSTEN JA VIHAPUHEEN VASTAISISTA TOIMISTA

Against Hate -hankkeen tavoitteena on viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn kehittäminen. Hankkeen toiminta keskittyy viharikosraportoinnin kehittämiseen sekä viranomaisten, erityisesti poliisin, syyttäjän, tuomareiden viharikosten ja vihapuheen vastaisten toimintavalmiuksien vahvistamiseen sekä viharikosten uhrien tukemisen kehittämiseen. Hankkeessa pyritään myös lisäämään yhteistyötä ja koordinaatiota eri toimijoiden kesken. Hanke jatkuu 30.11.2019 saakka. Oikeusministeriön (joka koordinoi hanketta) lisäksi hankekumppaneina ovat Rikosuhripäivystys sekä kroatialaiset järjestöt Centre for Peace Studies, Human Rights House Zagreb sekä GONG. Rahoitus hankkeeseen tulee EU:lta.

Osana Against Hate –hanketta kartoitettiin viharikosten ja vihapuheen vastaista työtä. Kartoituksen tarkoituksena on selvittää millaista viharikosten ja vihapuheen vastaista työtä Suomessa tehdään, ketkä sitä tekevät ja mitä ovat viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn aukko paikat sekä onko tarvetta kansalliselle viharikoksiin keskittyvälle toimintasuunnitelmalle.

Kartoitus lähetettiin hankkeen verkoston jäsenille ja muille keskeisille toimijoille. Sitä pyydettiin myös välittämään eteenpäin. Kartoitukseen sai vastata vapaamuotoisesti, ja vastauksissa pyydettiin kertomaan viharikosten ja vihapuheen vastaisista toimista, strategioista, toimintaohjelmista sekä niiden vaikuttavuuden arvioinnista. Lisäksi kysyttiin viharikosten ja vihapuheen määritelmästä, tiedossa olevista tutkimuksista ja keskeisistä toimijoista. Vastaajia pyydettiin myös kuvailemaan keskeisiä haasteita ja kehittämiskohteita viharikosten ja vihapuheen vastaisessa työssä. Kartoitukseen tuli vastauksia 16 taholta, joista suurin osa oli viranomaisia. Tähän koontiin on sisällytetty lisäksi kaikki oikeusministeriön tiedossa olevat toimet.

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

1. Viharikosten ja vihapuheen vastaiset toimet

1.1. Toimintaohjelmat ja selonteot

[Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma \(2017-2019\)](#): Toimintaohjelma sisältää yhteensä 43 hanketta, jotka jakautuvat kaikkien ministeriöiden hallinnonaloille. Mukana myös viharikoksiin ja vihapuheeseen liittyviä hankkeita:

- Opettajien täydennyskoulutus (1.2.1)
- vihapuheen estäminen osana Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelmaa ja sen seuranta (2.3.1)
- viharikosten torjunnan tehostaminen (3.2.1.)
- käynnistetään yhteistyötä viranomaisten, yhteisöpalvelujen tarjoajien ja kansalaisjärjestöjen välillä vihapuheeseen puuttumisen muotojen tehostamiseksi (4.3.1)

Jotkut perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman hankkeista sisältyvät myös [demokratiapoliittiseen toimintaohjelmaan](#) (kuten opettajien täydennyskoulutus). Lisäksi demokratiapoliittiseen ohjelmaan sisältyy muita vihapuheeseen liittyviä toimia, kuten Vapaaksi vihapuheesta -kuntien nuorisotoimille suunnattu erityisavustushaku.

[Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma](#) (2016) Toimenpideohjelman toimeenpanoa ohjaa ja koordinoi sisäministeriö ja sen asettama kansallinen yhteistyöryhmä. Ohjelman avulla luodaan tehokkaat ja toimivat rakenteet ja menettelyt väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen ennalta ehkäisemiseksi. Keskeisiä toiminnan muotoja ovat tietoisuuden ja osaamisen lisääminen, yhteisötason ennalta ehkäisy, yksilöinterventiot sekä niiden ryhmien tukeminen, joita väkivaltainen radikalisoitumien eniten koskee.

[Sisäisen turvallisuuden selonteko](#) (2016) ja [strategia](#) (2017): Hallituksen eduskunnalle antamassa ensimmäisessä sisäisen turvallisuuden selonteossa todetaan, että rasismi, viharikokset ja ääriliikkeiden toiminta on tullut näkyvämmäksi. Selonteossa linjataan, että poliisitoiminnassa keskitytään jatkossa toimintaan, joka parhaiten ylläpitää ihmisten turvallisuutta. Jalkautus tulostavoitteiden kautta.

[Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteossa](#) (VNS 6/2014 vp) vihapuheen torjumiskeinoja on tarkasteltu sanavapauden toteutumisen yhteydessä ja erityisesti niiden väestöryhmien osalta, jotka joutuvat herkimmin vihapuheen ja/tai viharikosten kohteeksi (maahanmuuttajat sekä tytöt/naiset).

[Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta](#) (2017) käsitellään laajasti vihapuhetta. Ehdotuksena mm. tietolähteiden kehittäminen kattamaan kieleen liittyvän vihapuheen.

[Kansallinen rikosentorjuntaohjelma](#): rikosentorjuntaneuvosto laati paikallista osallisuutta edistävän rikosentorjuntaohjelman ”Turvallisesti yhdessä. Kansallinen rikosentorjuntaohjelma 2016–2020”. Osana ohjelmaa mm. kerätään ja levitetään tietoa hyvistä käytännöistä ja hankkeista, joilla ehkäistään mm. vihapuhetta.

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018

VN/744/2018-OM-8

[Valtioneuvoston periaatepäätös mediapoliittisesta ohjelmasta](#) (2018): Periaatepäätöksen ja siinä esitettyjen toimenpiteiden aikajänne on vuoteen 2023 saakka. Ohjelma sisältää seuraavat toimenpiteet vihapuheen vastustamiseksi sekä laittomien sisältöjen leviämisen estämiseksi.

- Edistetään yhteistyössä alan toimijoiden ja viranomaisten kanssa kansainväliset standardit täyttävän tietoturvallisen faktantarkistustoiminnan kehittymistä ja yhteistyötä sosiaalisen median alustojen kanssa. Toiminnan kautta voidaan osallistua myös käynnisteillä olevaan eurooppalaiseen yhteistyöhön. (Alan toimijat, LVM, OM asiantuntijoina)
- Ryhdytään toimiin journalisteihin ja muihin mediassa työskenteleviin kohdistuvaa vihapuhetta ja uhkauksia vastaan kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman puitteissa. (OM)
- Osallistutaan eurooppalaiseen laittomien sisältöjen sekä vihapuheen vastaisiin toimiin ja sitoudutaan komission suositukseen laittomien sisältöjen torjumisesta. (OM, SM, OKM)

[Vihapuheiden ja -rikosten torjuntaan liittyvän toimintasuunnitelman valmistelua koskevan työryhmän loppuraportti](#): Poliisihallitus asetti 29.9.2016 vihapuheiden tehostettuun torjuntaan liittyvän toimintasuunnitelman valmistelua koskevan poliisin työryhmän. Työryhmä kartoittanut vihapuheen ja -rikosten torjunnan nykytilannetta sekä laatinut raportin lopussa ilmenevät toimenpide-ehdotukset toiminnan kehittämiseksi. Työryhmän loppuraportin ehdotuksen mukaisesti perustettiin alkuvuodesta 2017 Helsingin poliisilaitokselle rangaistavan vihapuheen torjuntaan keskittyvä ryhmä (VIPU-ryhmä).

[Merkityksellinen Suomessa](#) -toimintaohjelma (OKM) vihapuheen ja rasismien estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi. Toimintaohjelma sisältää kymmenen toimenpidettä koskien koko ministeriön toimialaa, koulutusta, tiedettä, kulttuuria, liikuntaa ja nuorisopolitiikkaa. Toimenpiteitä ovat mm:

- vihapuhe ja rasismien vastustaminen, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen otetaan läpäisevästi huomioon toimialojen virastojen, laitosten ja muiden organisaatioiden ohjauksessa.
- Kuntien nuorisotoimen erityisavustaminen vihapuheen ennaltaehkäisemiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi: Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi vuoden 2017 alussa 913 200 euroa 14 hankkeelle, joissa ehkäistään vihapuhetta ja edistetään yhdenvertaisuutta kuntien nuorisotyössä. Hankkeiden kesto on yhdestä kahteen vuoteen. Avustetuissa hankkeissa on järjestetty ohjattua toimintaa ja kohtaamisia eri ryhmiin kuuluvien nuorten välillä, sekä pyritty antamaan nuorille valmiuksia keskustella yhdenvertaisuudesta ja ihmisoikeuksista mm. tapahtumien ja kampanjoiden kautta. Hankkeissa tehdään yhteistyötä mm. koulujen, järjestöjen ja turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskusten kanssa sekä hyödynnetään Euroopan neuvoston "Ei vihapuheelle"-nuorisokampanjan materiaaleja. Nuoret itse ovat mukana toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.
- Haastekampanjan toteuttaminen 2017-2018: <http://torjunvihapuhetta.fi/>

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018

VN/744/2018-OM-8

1.2. Sopimusvalvontaelinten ja muiden ihmisoikeusmekanismien suosituksia

Kansainväliset sopimusvalvontaelimet ja muut ihmisoikeusmekanismit ovat antaneet Suomelle runsaasti päätelmiä ja suosituksia rasismista, syrjinnästä ja muukalaisvastaisuudesta. Tässä esitellään tiiviisti keskeisiä sopimusvalvontaelinten huolenaiheita sekä suosituksia.

Myönteistä kehitystä:

- viharikokset käsitetään rasistisia rikoksia laajemmin
- rikoslain muutos (511/2011), jolla selvennettiin säännöstä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan, lisättiin lakiin säännös törkeästä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan, laajennettiin oikeushenkilön rangaistusvastuuta ja säännöstä rangaistuksen koventamisperusteesta
- Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirjan voimaan saattaminen 2011 ja
- poliisin tehostettu toiminta mm. verkossa tapahtuvan rasismin torjumiseksi on noteerattu hyvänä kehityksenä.

Huolenaiheita:

- rasistisiin motiiveihin perustuvien viharikosten huomattava kasvu ulkomaalaistaustaisiksi oletettuja ihmisiä, kuten romaneja, muslimeja, somaleja, venäläisiä ja myös ruotsinkielisiä kohtaan
- suhteellisen harvat viharikokset ovat johtaneet syytteen nostamiseen
- etnisiin vähemmistöihin kuuluviin sekä naisiin ja tyttöihin kohdistuva vihapuhe joukkoviestimissä, mukaan lukien internetin keskustelupalstat ja sosiaalinen media
- seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin kohdistuva syrjintä ja vihapuhe ja
- rasismiksi ja muukalaisvihaksi katsottava maahanmuuttajavastaisen puheen lisääntyminen poliitikkojen keskuudessa.

Suosituksia:

- tietoisuuden lisääminen niistä oikeussuojakeinoista, jotka ovat käytettävissä viharikos- ja vihapuhetapauksissa
- tehokas rasistisen vihapuheen, rotuvihaan yllyttämisen ja rotuun perustuvien väkivaltatapausten tutkiminen
- kohdistamaan asianmukaiset syyte- ja seuraamustoimet niihin, jotka ovat vastuussa näistä teoista
- pakollisen ja jatkuvan koulutuksen antaminen lainkäyttöviranomaisille
- poliisin palvelukseen nykyistä enemmän vähemmistöjen edustajia
- tehostaa toimia, joilla hillitään viharikoksia tiettyjä uskonnollisia yhteisöjä, etnisiä ryhmiä ja muita vähemmistöjä vastaan
- tehostaa toimia, joilla ehkäistään myös vammaisiin henkilöihin kohdistuvaa vihapuhetta ja häirintää

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018

VN/744/2018-OM-8

- Hallitusta on vaadittu tuomitsemaan julkisesti virkamiesten ja poliitikkojen rasistinen vihapuhe ja muukalaisvihamieliset lausunnot muun muassa verkkoviestimissä, irtisanoutumaan niistä julkisesti ja kehottamaan poliitikkoja varmistamaan, etteivät heidän julkiset lausuntonsa osaltaan edistä suvaitsemattomuutta, leimaamista ja yllyttämistä vihaan.
- viranomaisten tulisi kannustaa tiedotusvälineitä huolehtimaan siitä, että niiden jakama tieto ja lähettämät ohjelmat eivät osaltaan luo vihamielistä ilmapiiriä ja
- liennyttää etnisten ryhmien välillä lisääntyvien ennakkoluulojen ja jännitteiden ilmapiiriä tehostamalla pyrkimyksiä torjua kaikenlaista suvaitsemattomuutta, rasismia, muukalaisvihaa ja vihapuhetta erityisesti sosiaalisessa mediassa.

1.3. Kansainväliset työryhmät ja toimijat

Kaikki ihmisoikeussopimusvalvontaelimet ja vastaavat mekanismit (keskeisiä viharikosten osalta esimerkiksi ECRI, CERD, UPR) ovat tietenkin tärkeitä toimijoita. Myös ETYJ on viharikosten osalta tärkeä toimija, erityisesti tiedonkeruun osalta.

[Euroopan unionin perusoikeusvirasto \(FRA\)](#) tekee perusoikeuksiin liittyvää tutkimusta ja mm. kerännyt viharikosten vastaisen työn hyviä käytäntöjä.

[Käytännösäännöt verkossa esiintyvän laittoman vihapuheen torjumiseksi](#): Keväällä 2016 komissio laati yhdessä suurten IT-alan yritysten kanssa käytännösäännöt (code of conduct), jonka tavoitteena oli torjua verkossa esiintyvää laitonta vihapuhetta. Käytännösäännöt sisältävät mm. ohjeistuksen validien (vihapuhe)ilmoitusten käsittelystä ja sisällön poistamiseksi tai pääsyn estämiseksi ko. sisältöön 24h tunnissa. Facebook, Twitter, YouTube ja Microsoft sitoutuivat toukokuussa 2016 käytännösääntöihin, niin ikään Instagram ja Google+ ovat tammikuussa 2018 ilmoittaneet, että myös ne ryhtyvät soveltamaan käytännösääntöjä. Käytännösääntöjen noudattamista on arvioitu kolmella monitorointikierroksella. Viimeisin arviointikierros osoitti, että yritykset ovat enenevässä määrin täyttäneet sitoumuksensa poistaa suurin osa laittomasta vihapuheesta vuorokauden kuluessa. Tietotekniikkayritykset ovat poistaneet keskimäärin 70 prosenttia niille ilmoitetusta laittomasta vihapuheesta. Haasteitakin on kuitenkin vielä jäljellä, sillä esimerkiksi järjestelmällinen palaute käyttäjille puuttuu. Viimeisimmän arvioinnin aikana vihapuhetta Suomessa seurasi SPR, jonka liputtamista verkkosisällöistä poistettiin eurooppalaisen keskiarvon mukaisesti 70 % (kaikkiaan SPR ilmoitti 34 tapausta). Seuraavalla monitorointikierroksella Suomessa monitorointia tekevät ainakin poliisiammattikorkeakoulun opiskelijat.

[High Level Group on combating racism, Xenophobia and other forms of intolerance](#): Komissio perusti kesällä 2016 korkean tason työryhmän joka käsittelee rasismia, muukalaisvihaa ja muun suvaitsemattomuuden torjuntaa. Ryhmä kokoaa yhteen kaikki jäsenvaltiot, kansainvälisiä järjestöjä ja kansalaisyhteiskuntajärjestöjen edustajat. Suomessa oikeusministeriö koordinoi osallistumista työryhmän ja sen alatyöryhmien (mm. hate speech online) kokouksiin. Korkean tason työryhmälle raportoidaan edellä mainittujen käytännösääntöjen noudattamisesta.

[Euroopan komission tiedonanto laittoman verkkosisällön torjunnasta sekä komission suositus tehokkaista toimenpiteistä laittoman verkkosisällön torjumiseksi](#)

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

Eurooppalaisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaltuutettujen verkosto [Equinet](#): vuonna 2018 kaksi tilaisuutta vihapuheesta (workshop vihapuheen vastaisista keinoista sosiaalisessa mediassa sekä vihapuhetta juridisena ja viestinnän kysymyksenä käsittelevä seminaari).

[Freedom Online Coalition](#)

[European Internet Forum](#)

1.4. Materiaalit, hankkeet, ennaltaehkäisevä työ, koulutus ja kampanjat

Rikoksantorjuntaneuvosto on koonnut [nuorten rikosten ehkäisyyn ja puuttumiseen liittyviä materiaaleja](#), jotka on suunnattu opettajien, nuorisotyöntekijöiden ja muiden kasvatus- tai harrastustyötä tekevien ammattilaisten käyttöön. Rikoksista kysymällä ja puhumalla avoimesti voidaan ehkäistä nuorten rikoksia ja uhriksi joutumista. Rikoksia vähennetään vaikuttamalla kaikkiin osapuoliin – rikosten tekijöihin, uhriin ja sivustakatsojiin. Vihapuhe on sivustolla omana kokonaisuutena.

[Vihapuheen vastainen verkosto](#) on Allianssin koordinoima verkosto vihapuheen vastaista työtä tekeville organisaatioille.

[Perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkosto](#): Oikeusministeriön asettaman valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkoston tarkoituksena on vahvistaa omalta osaltaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. Verkoston tehtävänä on seurata Suomen perus- ja ihmisoikeustilannetta, Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kansallista täytäntöönpanoa sekä valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuspolitiikan toimeenpanoa.

[Against Hate](#) -hankkeen tavoitteena on viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn kehittäminen. Hankkeen toiminta keskittyy viharikosraportoinnin kehittämiseen sekä viranomaisten, erityisesti poliisin, syyttäjän, tuomareiden viharikosten ja vihapuheen vastaisten toimintavalmiuksien vahvistamiseen sekä viharikosten uhrien tukemisen kehittäminen. Hanke toteutetaan ajalla 1.12.2017-30.11.2019.

[PROXIMITY](#)-hankkeen tavoitteena on rasismien, muukalaisvihan ja muiden suvaitsemattomuuden muotojen, ml. viharikokset ehkäisemisen kehittäminen paikallistasolla. Hankkeen toiminta keskittyy paikallisviranomaisten, erityisesti paikallis- ja lähipoliisin, rasismien ja viharikosten vastaisten toimintavalmiuksien vahvistamiseen koulutusten, hyvien käytäntöjen jakamisen ja vertaisoppimisen sekä paikallistason toimintasuunnitelmien kehittämisen kautta. Toimikausi 2.10.2017 – 31.3.2019.

<http://eivihapuheelle.fi/> verkkosivuilla on materiaalia esim. opettajille ja nuorisotyöntekijöille (tietoa ja harjoituksia), Euroopan neuvoston No hate speech movementin materiaaleista on käännetty suomeksi Bookmarks (Kirjanmerkit), joka löytyy myös sivuilta. Ei vihapuheelle -liike toimi Suomessa Planin koordinoimana 2013-2015, Allianssi jatkoi sivujen passiivista ylläpitoa ja nyt materiaalia pyritään siirtämään Allianssin sivuille.

[Emme vaikene –vihapuheen vastainen opas](#) (saatavilla myös ruotsiksi ja englanniksi) THL:n Tasa-arvotiedon keskuksen ja STM:n tuottama nuorille suunnattu opas antaa tietoa sukupuolittuneesta

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

vihapuheesta sekä toimintaohjeita vihapuhetta kohdatessa. Alianssi ry toteutti oppaan markkinoimiseksi nuorille suunnatun #EmmeVaikene-somekampanjan, jonka tavoitteena oli voimaannuttaa toimimaan vihapuhetta ja hiljentämistä vastaan. Hankkeen rahoitti Pohjoismaiden tasa-arvoministerineuvosto.

[Rakentavaa vuorovaikutusta](#) Opetushallituksen tuottama Rakentavaa vuorovaikutusta – demokraattisen osallisuuden vahvistaminen, vihapuheen ja väkivaltaisen radikalismien ennaltaehkäisy on tarkoitettu oppaaksi demokraattisen osallisuuden vahvistamiseen sekä vihapuheen ja väkivaltaisen radikalismien ennaltaehkäisyyn kouluissa. Verkkojulkaisu sisältää kotimaisia asiantuntija-artikkeleita, linkkejä lähdeaineistoihin ja hyviin käytänteisiin sekä käännösmateriaalia Euroopan neuvoston ja Unescon tuottamista oppaista.

[Vihapuheesta dialogiin – koulutusmateriaali vihapuheen vastaisille oppitunneille](#) Plan International Suomen luoma koulutusmateriaali on suunnattu kasvattajille, jotka työskentelevät nuorten parissa, etenkin koulumaailmassa. Materiaalista löytyy myös vinkkejä vihapuheen vastustamiseen omassa arjessa. [Linkki hankkeessa toteutettuihin vihapuhetarinoihin.](#)

[Vihapuhe ja sananvapaus](#) Koulukino ry:n materiaali on tarkoitettu yläkoulun ja toisen asteen opetukseen, ja lisäksi sitä voi hyödyntää myös esim. nuorisotyössä. Tavoitteena on tukea nuoria tunnistamaan vihapuhetta erilaisissa ympäristöissä erityisesti verkossa ja harjoitella rakentavia tapoja vastata vihapuheeseen. Tehtävien avulla pohditaan vihapuheen seurauksia ja sananvapauten liittyvää vastuuta.

[Vihan ja inhon internet](#) Feministisen ajatushautomo Hatun verkkovihan vastainen kampanja #vihanjainhoninternet ja siihen liittyvä työkalupakki, jonka avulla voit torjua vihapuhetta ja tarjota tukeasi verkkoväkivallan kohteille. Sivulta löytyy esimerkiksi meemeiksi soveltuvia kuvia, jotka ovat Feministisen ajatushautomo Hatun johtajan Johanna Vehkoon ja kuvataiteilija Emmi Niemisen sarjakuvakirjasta Vihan ja inhon internet. Teos on journalistinen sarjakuva naisiin ja naisoletettuihin kohdistuvasta nettivihasta.

[Esite viharikoksista 11 kielellä](#): Ihmisoikeusliitto on yhdessä Rikosuhripäivystyksen ja sisäministeriön kanssa kääntänyt viharikosesitteen 11 kielelle: arabia, dari, englanti, kiina, kurdi, pohjoissaame, ranska, ruotsi, somali, suomi, venäjä. Esitteen tarkoitus on kannustaa rikoksen uhria tai todistajia ilmoittamaan viharikoksista poliisille.

Nuorisotyöhön on tehty toimintamalli Vihapuheesta vapaa nuorisotila <http://eivihapuheelle.fi/nuorisotila/>

[Help.some –sovellus](#): tietoa ja tukea esimerkiksi kiusaamis- ja häirintätapauksissa sekä rikosasioiden selvittelyssä suoraan kännykkäsi.

[Mediakasvatus](#) (esimerkiksi mediataitokoulu, mediataitoviikko, mediakasvatusfoorumi)

[Yhdenvertaisuussuunnittelu](#) ja sen valvonta

[Syrjinnän seurantaryhmän julkaisut](#)

[Poliisin koulutus - TAHCLE](#): Poliisihallitus solmi yhteisymmärryspöytäkirjan Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston (ODIHR) kanssa

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

koskien lainvalvontaviranomaisten viharikosten vastaisen koulutusohjelman (TAHCLE) täytäntöönpanoa.

- tammikuussa 2017 Poliisiammattikorkeakoulussa poliisipäällystölle ja -päälliköille suunnattu puolen päivän työpaja viharikoksista
- Keväällä 2017 järjestettiin kaksi saman sisältöistä kahden päivän kouluttajakoulutusta (40 poliisia sai kouluttajakoulutuksen)
- Loppuvuodesta 2017 tehdyn selvityksen mukaan noin 800 poliisia oli saanut tällaista koulutusta. Koulutuksia oli toteutettu monella eri tavalla, esimerkiksi ryhmä- tai osastokohtaisesti sekä videon välityksellä. Koulutukset ovat osaltaan jatkuneet vuonna 2018.

1.5. Ohjeistukset

Valtakunnansyyttäjänvirasto:

- ”Menettely sananvapausasioissa VKS: 2017:2”
- ”Paikallisen syyttäjäviranomaisen ilmoitusvelvollisuus VKS 2014:1”.
- Rangaistavan vihapuheen levittäminen Internetissä (Dnro 17/34/11), joka ohjeistaa poliisin tutkintaa ja syyteharkintaa.

Poliisihallitus

- ”Epäillyn viharikoksen tai sellaisia piirteitä sisältävän rikoksen luokitseminen poliisiasiain tietojärjestelmään (2011)”

Maahanmuuttovirasto

- Vastaanotto toiminnassa laaja kirjo eritasoisia ohjeistuksia, mm. yhdenvertaisuussuunnitelmat, vastaanottokeskusten järjestyssäännöt, vastaanotto toiminnan strategia

2. Tutkimukset ja selvitykset

Tutkimuksia ja selvityksiä kerrottiin hyödynnettävän laajasti. Oikeuskirjallisuus, sukupuolen tutkimukseen liittyvä kirjallisuus sekä sosiaalipsykologinen tutkimustieto ovat ainakin monilla käytössä. Myös Poliisiammattikorkeakoulun vuosittaista viharikosseurantaa hyödynnetään laajasti. Osa seuraa lisäksi muiden maiden viharikosraportteja ja akateemista tutkimusta.

[Poliisiammattikorkeakoulu](#) julkaisee vuosittain loka-marraskuussa selvityksen edellisen vuoden aikana tehdyistä rikosilmoituksista. Hanke tuottaa vuosittain perustietoa rasistisesta ja muusta viharikollisuudesta ja sen kehityksestä seuraamalla poliisin tietoon tulleita viharikoksia poliisiasiain tietojärjestelmästä (Patja).

ETYJ kerää vuosittain tietoa viharikoksista viranomaisilta ja [kansalaisjärjestöiltä](#). Suomesta ainakin [Seta](#) on kerännyt ja toimittanut tietoja useampana vuonna (myös 2018).

[Kooste](#) Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsittelemistä vihapuhetapauksista.

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

Käynnissä on tutkimus poliisin 2013 viharikoksiksi luokittelemien juttujen etenemisestä rikosprosessissa (poliisi, syyttäjät, tuomioistuimet). Tutkijana Malin Fredriksson, Åbo Akademi.

Sisäministeriön julkaisut:

- [Väkivaltaisen ekstreemismien tilannekatsaukset](#)
- [Pohjoismaiset moniviranomaisyhteistyön toimintamallit nuorten hyvinvoinnin edistämässä ja rikosten ehkäisyssä](#)
- [Onko Suomi maailman turvallisin maa kaikille? Turvallisuuden toteutuminen eri sukupuolten ja väestöryhmien kannalta](#)

[”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä”](#) Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin (2016) Owl Group Oy, oikeusministeriön julkaisuja 7/2016.

FRA:n [raportit](#) viharikoksista ja [compendium](#) of practises

[Syrjinnän seurantaryhmän selvitykset](#)

[Tasa-arvobarometri](#)

Perusoikeusbarometri (toteutetaan syksyllä 2018, oikeusministeriö)

[Kouluterveyskysely](#): Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi, seuraavan kerran vuonna 2019. Tietoja on kerätty perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyviltä vuodesta 1996, lukioissa vuodesta 1999 ja ammatillisissa oppilaitoksissa vuodesta 2008 alkaen. Perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvät lapset ja heidän huoltajansa ovat mukana vuodesta 2017 alkaen. Kouluterveyskyselyyn tulee vuonna 2019 uusia kysymyksiä, kun kyselyssä painottuvat lasten väkivaltakokemuksista kysyminen. Uusien kysymysten kehittämisessä on huomioitu kansainväliset suositukset ja mittarit, Lapsiuhritutkimus ja aikaisemmat Kouluterveyskyselyn aihetta käsittelevät kysymykset, ja niillä vastataan Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (2016-2018) tavoitteeseen tuottaa säännöllistä seurantatietoa lasten ja nuorten väkivaltakokemuksien yleisyydestä.

Rangaistava vihapuhe internetissä – miten kansaryhmän suoja eroaa yksilön suojasta? Marko Forss, 2018, Edilex-sarja 2018/23. Artikkelin tarkoituksena on ensinnäkin määritellä, mitä tarkoitetaan rangaistavalla vihapuheella internetissä. Rangaistavan vihapuheen osalta artikkelissa otetaan suppeaan esittelyyn ne rikosnimikkeet, jotka suojaavat tiettyjä kansanryhmiä ja näitä vastaavat yksilöä suojaavat rikosnimikkeet. Tämän jälkeen vertaillaan kyseisten rangaistussäännösten tunnusmerkistöjen sisältöä ja tuodaan esille niiden eroja. Vertailussa ei oteta huomioon kaikkia eroja, vaan yritetään nostaa esille keskeisimpiä ja epäloogisimpia ratkaisuja viharikosmotiivin osalta kansanryhmän ja yksilön suojan välillä. Lopuksi artikkelissa annetaan de lege ferenda -tyylisiä suosituksia siitä, miten internetin rangaistaviin vihapuheisiin liittyviä rangaistussäännöksiä voitaisiin kehittää tulevaisuudessa yhdenmukaisemmiksi kansanryhmän ja yksilön suojan osalta. (Edilex-toimitus)

Mika Illman (2005), Hets mot folkgrupp.

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

VIHAPUHE / HATE SPEECH / DISCOURS DE HAINE: <https://blogs.helsinki.fi/hatespeech/>

[EU Kids Online –tutkimus](#) (myös lasten ja nuorten kokemuksia vihapuheesta verkossa). Tutkimuksen toteuttaa Suomessa Tampereen yliopisto ja sen vastuhenkilö on professori Sirku Kotilainen.

Naapuruussovittelun keskuksen [depolarize](#)-hankkeessa tutkitaan polarisaatiota ja sovittelun keinoja vähentää sitä.

[Citizen Mindscapes](#) (Helsingin yliopisto) Tutkimus Suomi24-aineistosta

<https://vihanpitkatjaljet.net/> (Turun yliopisto)

[Rasimit ja julkinen keskustelu hybridissä mediamaisemassa](#) (Tampereen yliopisto) Tutkimushanke tarkastelee, kuinka rasismia tuotetaan, kierrätetään ja haastetaan nykyisessä transnationaalissa, hybridissä mediaympäristössä. Hankkeen tavoitteena on lisätä ymmärrystä rasismia koskevista uudentyyppisistä tiedontuottamisen, affektiivisten kokemusten ja julkisen keskustelun muodoista. Projekti tuottaa lisää tietoa erityisesti siitä, kuinka rasimin ja anti-rasimin muodot ovat kietoutuneet osaksi jokapäiväisiä mediakäytäntöjä.

[Lyömäase vai oire dialogin puutteesta? Vihapuheen sosiaaliset representaatiot Ylen Vihapuheilla ja Suomi24-foorumien verkkokeskusteluissa.](#) Maarit Suhonen, 2018, pro gradu –tutkielma.

[Vihapuhe ja toimittajien selviytymiskeinot](#), Nykänen, Suvi-Tuulia, 2018, pro gradu -tutkielma

Markus Kaakinen (2018): [Disconnected online: A social psychological examination of online hate](#) (Eriään verkossa: verkkovihan sosiaalipsykologinen tarkastelu)

[Hate Communities: A Cross-National Comparison](#)

<https://www.eryica.org/news/2018/5/24/liaisons-available-now-in-french-and-english>

3. Terminologia

Useampi kartoitukseen vastannut taho kertoi, ettei ole määritellyt viharikosta tai vihapuhetta.

Viharikoksen käsitettä pidettiin selvästi helpommin ymmärrettävänä. Monet vastaajat kertoivat tukeutuvansa samaan määritelmään (joko sellaisenaan tai hiukan modifioituna), jota poliisi käyttää: ”Suomen lainsäädäntö ei määrittele erikseen viharikoksen käsitettä. Viharikoksella tarkoitetaan yleisesti henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehtyä rikosta, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntapomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan. Viharikoksen määritelmä täyttyy jo silloin, jos tekijä olettaa uhrin kuuluvan johonkin yllämainituista viiteryhmistä. Täten uhrin todellisella viiteryhmillä ei ole merkitystä.”

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

Viharikokset voidaan vastauksen perusteella jakaa tekoihin, jotka kohdistuvat ryhmiin (kuten kansallisiin, rodullisiin, etnisiin, uskonnollisiin ryhmiin tai niihin rinnastettaviin kansanryhmiin) tai yksilöihin (tai esim. hänen omaisuuteensa) hänen sanottuun ryhmään (oletetun) kuulumisensa perusteella.

Vihapuheen määrittelemisessä tukeuduttiin pitkälti Euroopan neuvoston ministerikomitean määritelmään: ”Vihapuhetta ovat kaikki sellaiset ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismia tai muuta vihaa, joka pohjautuu suvaitsemattomuuteen.” Osa vastaajista kertoi määrittelyn pohjana olevan myös rikoslain säännöksen sekä yhdenvertaisuuslain häirintäsäännöksen.

Kaikissa määritelmissä ei eksplisiittisesti tehdä eroa rangaistavan vihapuheen ja muun vihapuheen välille. Joidenkin toimijoidien käyttämien määritelmien sanamuoto pitkälti noudattelee rikoslain kiihottaminen kansanryhmää vastaa pykälän muotoilua (levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää), mutta ne määritelmät, jotka on johdettu Euroopan neuvoston ministerikomitean määritelmästä eivät eksplisiittisesti tee eroa rangaistavan ja muun vihapuheen välille. Toisaalta näiden määritelmien tarkoitus ei ole oikeudellinen arviointi vaan tietoisuuden lisääminen.

4. Haasteet ja toiminnan tehostaminen

Kartoituksessa kysyttiin myös viharikosten ja vihapuheen vastaisen toiminnan haasteista ja kuinka toimintaa olisi mahdollista tehostaa.

Tilastointi ja seuranta

Tilastoinnin ja seurannan puutteellisuus erityisesti syyttäjänlaitoksen ja tuomioistuinten osalta koettiin haasteeksi. Erityisesti mahdollisuus seurata vihamotiivin etenemistä poliisilta syyttäjälle ja syyttäjältä tuomioistuimeen olisi tärkeä. Poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten järjestelmiä olisi kehitettävä niin, että ne ”keskustelisivat” keskenään.

Lisäksi uhrien kokemusten esille tuomista (esimerkiksi riippumattomien järjestöjen tuottamien raporttien avulla) olisi kehitettävä.

Lainsäädäntömuutokset

Lisäksi yhdenvertaisuuslakiin liittyen nostettiin esille lukuisia lainsäädäntömuutoksia, jotka mahdollistaisivat tehokkaamman puuttumisen.

- Oppilaitoksen toiminta määriteltävä syrjinnäksi, jos oppilaitos ei puutu oppilaaseen tai opiskelijaan kohdistettuun häirintään.
- Varhaiskasvatukselle yksikkökohtainen velvoite yhdenvertaisuuden edistämiseen ja yhdenvertaisuussuunnitelman laatimiseen vastaavalla tavalla kuin oppilaitoksille.
- Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulee palauttaa mahdollisuus saattaa syrjintää koskeva asia yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsiteltäväksi myös uhria nimeämättä.

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

- Häirintäsäännöksen sanamuodon muuttaminen ja ihmisryhmän poistaminen tunnusmerkistöstä on johtanut epäselvään tilanteeseen, jossa mahdollisesti joudutaan keinotekoisesti etsimään asialle asianomistaja, vaikka kyse on ilmeisestä ja vakavasta häirinnästä.

Lisäksi tuotiin esille, että nykyisen lainsäädännön mahdollisuuksia puuttua sukupuolittuneeseen vihapuheeseen olisi arvioitava.

Lisäksi tuotiin esille, että toimintaympäristössä on tapahtunut paljon muutoksia (sosiaalinen media, maalittaminen, trollaus, kybervaikuttaminen), joiden seurauksena verkossa esiintyvä vihapuhe on löytänyt uusia muotoja. Kansanryhmää vastaan kiihottamista -rikosnimikkeenä olisi arvioitava näiden toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten valossa.

Oikeudelliset haasteet

Oikeuskäytäntö vihapuheesta on vähäistä, ja siihen liittyy sananvapauden rajojen ymmärtäminen ja suhde perusoikeuspunnintaan. Vihapuheen seuraukset tekijälle eivät vaikuta olevan kovin vakavia.

Valtakunnansyyttäjänvirastolla on yksinomainen syyteoikeus kiihottamisessa kansanryhmää vastaan, jolloin resursseja ei voida suunnata sananvapauden ydinalueella tapahtuviin sananvapausrikoksiin, vaan käsiteltävä ovat kaikki kiihottaminen kansanryhmää vastaan –nimikkeellä syyteharkinnassa olevat tapaukset.

Ennaltaehkäisevä työ ja tietoisuuden lisääminen

Ennaltaehkäisevä työ on riittävästi resursoitava, ja asian tärkeys tunnustettava, jotta siihen myös resursoitaisiin riittävästi. Asian pitäminen esillä julkisessa keskustelussa lisää tietoisuutta, samoin kuin moninaisuuden korostaminen kaikessa kuvituksessa ja viestinnässä. Viharikokset ja vihapuhe pitäisi valtavirtaistaa ulkoistamisen sijaan.

Vihapuheen ml. häirinnän ehkäisyä on vahvistettava kouluissa ja varhaiskasvatuksessa. Ennaltaehkäisevän työn (kuten mediakasvatuksen) rahoitus sirpaleista ja usein lyhytaikaista, jolloin työn jatkuvuus ja linjattuus kärsivät. Myös kaikkien ammattilaisten koulutuksen jatkuvuuteen on panostettava.

Tietoisuuden lisäämiseen tärkeiden toimenpiteiden on kohdistuttava mahdollisimman moniin kohderyhmiin (ml. sivustakatsojat).

Puuttuminen

Erityisesti vihapuheeseen puuttumiseksi tarvitaan lisää hyviä käytäntöjä ja ohjeistuksia ja vihapuheen torjumiseksi erityisesti internetissä ja sosiaalisessa mediassa.

Lisäksi olisi vahvistettava median itsesääntelyä ja ohjesääntöjä vihapuheen suhteen.

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

Vihapuheeseen puuttumiseksi eri väestöryhmiin kohdistuvaa vihapuhetta olisi tarkasteltava intersektionaalisesta näkökulmasta ja asiantuntijoiden osaamista olisi yhdistettävä eri väestöryhmiin liittyvissä kysymyksissä.

Lisäksi olisi huomioitavat toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset ja ymmärrettävä uusien ilmiöiden vakavuus (esim. toimittajiin kohdistuvat hyökkäykset).

Aliraportointi ja uhripalveluiden kehittäminen

Luottamuksen lisäämistä viranomaisten ja eri väestöryhmien välillä pidettiin tarpeellisena. Lisäksi kohdennettua tiedotusta uhreille tarjolla olevista palveluista ja oikeussuojakeinoista pitäisi olla enemmän.

Paikallisten yhteistyörakenteiden kehittäminen (ml. ennaltaehkäisevä työ) vaikuttaisi myös aliraportointiin.

Prosessit ovat uhreille usein raskaista ja pitkiä, ja uhrien suojelua vastapuolen lausuntojen kuulemiselta pitäisi kehittää.

Myös epävirallisen raportoinnin mahdollistaminen ja institutionalisointi esimerkiksi varjoraportoinnin kautta lisäisi tietoa ilmiön olemassaolosta ja luonteesta ja siten vaikuttaisi aliraportointiin.

Tutkimustiedon puute

Erityisesti tutkimustietoa koettiin puuttuvan vihapuheesta sukupuolittuneena ilmiönä sekä vihapuheesta intersektionaalisesta näkökulmasta.

Lisäksi tutkijoihin kohdistuvaan uhkaan olisi kiinnitettävä enemmän huomiota.

Koordinaation kehittäminen

Viranomaisten yhteistyön kehittämistä ja lisäämistä pidettiin tarpeellisena. Yhtenä mahdollisuutena koordinaation kehittämiseksi nähtiin kansallinen toimintasuunnitelma vihapuheen ja viharikosten torjumiseksi.

Lisäksi yhteistyön menetelmiä olisi monipuolistettava. Vastaajien mukaan tehokas toiminta edellyttää monenlaisia toimenpiteitä (esim. opetusta/koulutusta, yhdenvertaisuuden edistämistä, oikeudellisen tiedon lisäämistä, yksityisten toimijoiden kouluttamista) ja monia toimijoita.

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Milla Aaltonen

5.10.2018

VN/744/2018
VN/744/2018-OM-8

5. Havainnot

Kartoituksen vastausten perusteella viharikoksiin ja vihapuheeseen liittyvä toiminta on hyvin monimuotoista, ja siinä on mukana monenlaisia toimijoita.

Viharikoksia käsitellään tai sivutaan useassa toimintaohjelmassa, mutta varsinaista viharikoksiin keskittynyttä toimintaohjelmaa ei ole. Viharikosten ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi ja niihin puuttumiseksi tehdään monia toimia, mutta kokonaiskoordinaatio puuttuu. Koordinaation parantamista esitettiin monissa kartoituksen vastauksissa. Nykyiset toimet eivät myöskään vastaa kaikkiin ihmisoikeussopimusten valvontaelinten ja muiden ihmisoikeusmekanismien Suomelle antamiin suosituksiin.

Koordinaation parantamisen lisäksi kartoituksen vastauksissa nousi esiin laajasti hyvin erilaisia kehittämiskohteita lainsäädännön muutoksista tietoisuuden lisäämiseen.

Aiheeseen liittyvät materiaalit ovat keskittyneet erityisesti vihapuheeseen, ja monet niistä on suunnattu lapsille / nuorille tai heidän kanssaan työskenteleville.

Kaikki viharikosten ja vihapuheen kanssa toimivat organisaatiot eivät ole määritelleet, mitä ne näillä käsitteillä tarkoittavat. Erityisesti vihapuheen osalta määritelmät ovat erilaisia. Toimijasta riippuen toimet keskittyvät vihapuheeseen rangaistavana tai laajempaan ilmiönä. Oikeudellista arviointia / laillisuusvalvontaa tekevien toimijoiden toimissa korostuu rangaistava tai kielletty vihapuhe, kun taas ennaltaehkäisevää työtä tekevien organisaatioiden toimissa vihapuhe näyttyy laajempaan ilmiönä.

Vaikuttavuuden arviointi tehtyjen toimenpiteiden osalta näyttyy harvinaisena. Tätä olisi jatkossa kehitettävä, jotta saadaan tietoa siitä, millaiset toimet ovat vaikuttavimpia.

Jakelu OM DKY Demokratia- kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö, Milla Aaltonen
Against Hate –hankkeen hankekumppanit ja yhteistyötahot
Against Hate –hankkeen verkoston jäsenet

Tiedoksi Oikeusministeri Antti Häkkänen
Erityisavustaja Lauri Koskentausta
Kansliapäällikkö Pekka Timonen

The Project Against Hate is supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union

Sisäministeriö
Inrikesministeriet

Sisäministeriö PL 26, 00023 Valtioneuvosto
Inrikesministeriet PB 26, 00023 Statsrådet

www.intermin.fi